

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**VZTAH MATKY A DCERY Z POHLEDU DCER VE VĚKU MLADÉ
DOSPĚLOSTI: POKRAČOVACÍ STUDIE**

**THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTHER AND DAUGHTER FROM
THE PERSPECTIVE OF YOUNG ADULT DAUGHTERS: FOLLOW-UP
STUDY**

Magisterská diplomová práce

Autor: **Bc. et Bc. Zuzana Purová**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**

Olomouc

2016

Čestné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou prací na téma: „Vztah matky a dcery z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti: pokračovací studie“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Ireny Sobotkové, CSc., a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V dne

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí magisterské diplomové práce doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc. a dále PhDr. Veronice Očenáškové, Ph.D. za jejich odborné vedení, podněty, cenné připomínky a konzultace k práci.

Děkuji všem dcerám a matkám za jejich ochotu a zájem zapojit se do realizovaného výzkumu, za jejich spolupráci a otevřenost. Děkuji také rodině a přátelům za jejich výraznou a neutuchající podporu.

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 MATEŘSTVÍ	8
1.1 VÝZNAM MATKY.....	8
1.2 MATEŘSKÁ LÁSKA	9
2 MLADÁ DOSPĚLOST	11
2.1 VYMEZENÍ MLADÉ DOSPĚLOSTI.....	11
2.2 ASPEKTY VZTAHU MLADÝCH DOSPĚLÝCH K RODIČŮM.....	12
3 VZTAH MATKY A DCERY	14
3.1 VÝJIMEČNOST VZTAHU MATKA – DCERA	14
3.2 ODLIŠNOST DYÁDY MATKA – DCERA.....	16
3.3 POPISY A DĚLENÍ VZTAHU MATKA – DCERA	19
3.4 MATČIN VLIV NA DCERU	24
3.4.1 Sebehodnocení dcery	27
3.4.2 Mezigenerační kontinuita	29
3.4.3 Mateřství a manželství dcery	33
3.5 SEPARACE DCERY OD MATKY	37
3.6 KVALITA VZTAHU MATKY A DCERY	43
3.6.1 Pozitivní a dobrý vztah matka – dcera.....	43
3.6.2 Negativní a problematický vztah matka – dcera.....	46
3.7 DOPORUČENÍ PRO VZTAH MATKA – DCERA	52
3.8 UNIVERZITNÍ VÝZKUMY A BLOGY O VZTAHU MATKY A DCERY.....	56
VÝZKUMNÁ ČÁST	61
4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	61
5 POPIS ZVOLENÉHO METODOLOGICKÉHO RÁMCE A METOD	63
5.1 ZVOLENÝ VÝZKUMNÝ PŘÍSTUP A TYP VÝZKUMU.....	63

5.2	METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT.....	63
5.3	METODY ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT	65
5.4	ETICKÉ PROBLÉMY A ZPŮSOB JEJICH ŘEŠENÍ	68
6	VÝBĚROVÝ SOUBOR.....	70
7	VÝSLEDKY	74
7.1	CHARAKTERISTIKA VZTAHU.....	75
7.2	NEGATIVNÍ ASPEKTY VZTAHU	87
7.3	POZITIVNÍ ASPEKTY VZTAHU.....	97
7.4	ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY	104
8	DISKUZE	110
8.1	DISKUZE O DOSAŽENÝCH VÝSLEDČÍCH	110
8.1.1	Srovnání s poznatky v teoretické části práce	110
8.1.2	Srovnání s metodologií a výsledky bakalářské diplomové práce	115
8.2	DISKUZE O METODĚ ZÍSKÁVÁNÍ DAT	121
8.3	DISKUZE O SPOLUPRÁCI VÝZKUMNÉHO TÝMU.....	125
9	ZÁVĚRY.....	128
	SOUHRN	129
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY	134
	SEZNAM PŘÍLOH.....	146

ÚVOD

Magisterská diplomová práce se zabývá problematikou vztahu matky a dcery. Postava matky jednoznačně patří mezi nejvýznamnější v životě. Odborná literatura věnující se tématu předpokládá v mnoha ohledech výlučnost vztahu matky a dcery. Toto trvale aktuální téma jsem si zvolila především na základě osobního zájmu.

Práce navazuje na bakalářskou diplomovou práci jako pokračovací studie. Je součástí širšího výzkumného záměru Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, jehož cílem je zmapování a popis vztahu a komunikace matek a dcer v různém věkovém období. Podílejí se na něm další tři studentky 2. ročníku navazujícího magisterského studia psychologie jako členky výzkumného týmu. Každá zpracovává data jednoho souboru žen v pozici dcery či matky v určitém věkovém období. V rámci společného projektu je tak na vztah nahlíženo z více perspektiv.

Cílem této práce je zmapování specifik vztahu a komunikace matek a dcer z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti, pracuje s výběrovým souborem Dcery I. Celá práce se vztahuje k tomuto věkovému období. Vztahy jsou v zásadě běžně fungující. Práce má za cíl přinést informace týkající se dané oblasti, doplnit a obohatit zjištění v bakalářské diplomové práci a umožnit hlubší vhled do problematiky vztahů matek a dcer.

Teoretická část práce v prvních dvou kapitolách přepracovává poznatky z bakalářské diplomové práce o mateřství a období mladé dospělosti. Třetí kapitola je zcela nová, nejrozsáhlejší a tvoří ústřední část práce. Vymezuje vztah matky a dcery, pojednává o výjimečnosti vztahu, jeho specifičnosti, popisuje jeho kvalitu a matčín vliv na dceru. Je doplněna o doporučení pro vztah a aktuální univerzitní výzkumy a blogy o vztahu.

Ve výzkumné části je v rámci kvalitativního výzkumného přístupu typem výzkumu fenomenologické zkoumání. Jsou vymezeny tři výzkumné otázky o vztahu a z nich vycházející tři zkoumané ústřední oblasti vztahu, jimiž jsou charakteristika vztahu a jeho negativní a pozitivní aspekty. Data jsou získávána internetovým dotazníkovým šetřením MATKY – DCERY 2015 a zpracována metodou kvalitativní obsahové analýzy.

Tématu není zejména v českém prostředí věnována dostatečná výzkumná pozornost, proto je tento výzkumný záměr ojedinělým projektem. Zjištění mohou sloužit jako podklad pro budoucí práce pojednávající o tématu vztahu. Na jejich základě také mohou být formulována doporučení užitečná v psychologické poradenské praxi.

TEORETICKÁ ČÁST

1 MATEŘSTVÍ

Následující kapitola se zabývá mateřstvím, významem matky v životě dítěte a mateřskou láskou, což je jedna z výsad daného vztahu. Dítě vděčí matce za život, matka o něj pečuje, vychovává jej a vede na cestě k dospělosti. Matčina postava tak získává pro dítě nezastupitelný význam. Některé následující poznatky jsou již uvedeny v bakalářské diplomové práci (Purová, 2014), na níž magisterská diplomová práce navazuje jako pokračovací studie.

1.1 VÝZNAM MATKY

Ve 2. polovině 20. století se měnily názory na to, co všechno matka ovlivňuje. Matce a jejímu chování vůči dětem byl tou dobou přisouzen větší význam, než se pedagogové a psychologové dříve domnívali. Následně se objevují teorie, které hovoří o tom, že matka je pro dítě naprosto nejdůležitější osobou (Šiklová, 2009).

Ve většině známých společností dnes péče o děti náleží ženám. Tímto je žena předurčena k rození dětí, péči o ně a dohlížení na jejich vývoj. Taková žena představuje ideál matky, přičemž by se měla této funkci plně oddat. Význam mateřské funkce vytváří novou kulturu idealizující matku. Výchova dětí je pojímána jako ženino poslání, má plnit především povinnosti matky (Lipovetsky, 2007).

Děti obou pohlaví se soustřeďují především na matku, která zastává převážnou část péče o ně a uspokojuje jejich potřeby. Většinu matek toto těší a citově naplňuje. Zároveň ženy v rodinách propojují jednotlivé generace, a to díky svým vazbám na děti a své vlastní rodiče. Napomáhají tak uchování rodinné soudržnosti (Renzetti & Curran, 2003).

Teorie zaměřené na matku se zabývají významem mateřské lásky a závažnými důsledky jejího dostatku, nedostatku či ztráty. Na matku orientovaná terapie uznává význam žen při formování psychiky. Společnost je neustále pověřuje péčí o děti, dohlížením nad nejranější a z psychologického hlediska zřejmě nejdůležitější fází života (Sayersová, 1999).

Melchiorová (2009) vnímá matku jako základ společnosti, kdy je její osoba symbolem potřeby pevného svazku. Soukupová (2011) popisuje vliv matky a otce jako první, zásadní a nejdéle působící vzory v životě dcery. Utvářejí její budoucí chování v roli matky a formují představu ideální ženy.

1.2 MATEŘSKÁ LÁSKA

S postavou matky a jejím vztahem k dětem se pojí vymezení mateřské lásky. Fromm (2010) popisuje mateřskou lásku jako nepodmíněnou podporu života dítěte a jeho potřeb. Považuje ji za nejvyšší druh lásky a nejposvátnější ze všech citových pout. Každá žena má ve svém nitru silné mateřské složky stvořené k pečování a ochraně (Cloud & Townsend, 2003).

Podle Badinter (1998) je tato láska vnímána jako instinkt představující přirozenou součást ženské povahy. Dle tohoto předpokladu ženská přirozenost obsahuje charakteristiky dobré matky a každá žena má vrozené mateřské schopnosti. Většina teoretických východisek předpokládá, že láska matky k dítěti je nepodmíněná, nevyhnutelná a jedinečná. Je zdůrazňována rovnost mezi ženou a matkou. Lovasová (2006) doplňuje, že vznikl tzv. kult mateřství, který s sebou přináší nekritickou víru v matku, mateřskou lásku i instinkty.

Ve výzkumu Ševčíkové (2005) popisovaly matky své vlastní vnímání mateřského instinktu a uváděly zvýšenou citlivost k potřebám dítěte, zvýšenou citlivost obecně, ochranný instinkt a instinktivní mateřskou lásku.

Sayersová (1999) pokládá otázku, zda se žena vrozeně identifikuje s mateřstvím. Šiklová (2009) se ptá, co je u matky přirozené a co naučené. Matka nejspíš miluje své dítě jen proto, že se jí narodilo a existuje, avšak oponuje tvrzením, že mateřská láska možná není samozřejmostí a není vrozená.

Badinter (1998) vymezuje mateřský instinkt jako pravděpodobný mýtus. Neexistuje univerzální chování matky. Lze naopak najít dlouhou řadu možností závislou na kultuře, osobnosti, ambicích či frustraci matky. Mateřství a s ním spojená láska nyní již navíc není výsadou žen, otcové přebírají chování podobné matčinu a milují své dcery stejně jako ony. Mateřská láska tak možná není o moc specifitější než otcovská.

Ideál mateřské lásky podle McBride (2009) představuje ve většině kultur posvátnou instituci. Společnost očekává, že matka bude nejspolehlivějším zdrojem lásky přetrvávajícím v životech svých dětí, vždy k dispozici, spolehlivá a pečující bez ohledu na okolnosti. Matce nejsou připisovány negativní atributy, protože ty by napadaly naše základní kulturní standardy, naopak je jí připisována pozice znemožňující kritiku. Podle Streep (2009) matky v důsledku toho popírají negativní emoce spojené s péčí o děti kvůli pocitům viny a úzkosti, které vyvolává obraz nedostatečně milující matky. Bez ohledu na to, co říká mýtus o mateřské lásce, ženina schopnost milovat není vrozená, ale je nejspíš naučena a pěstována.

Streep (2009) uvádí, že s rolí matky je spojeno mnoho učení. Badinter (1998) tvrdí, že mateřská láska je jako každý lidský cit nejistá, křehká a nedokonalá. Vyjadřuje se rozdílně a projevuje se s různou kvalitou a intenzitou. Popisuje mateřství jako složitou zkušenost, která vyvolává protichůdné pocity.

2 MLADÁ DOSPĚLOST

Kapitola popisuje věkové období mladé dospělosti. Odborná literatura se neshoduje na jednoznačném věkovém vymezení této životní etapy, což vede k tomu, že mladá dospělost bývá v literatuře vymezována různě. Následující text se zabývá pohledy různých autorů na toto věkové období, na vývojové změny, jimiž mladí lidé procházejí, a jejich vývojové úkoly. Dále specifikuje vztah mladých dospělých k rodičům. Následující kapitola vychází z předchozí bakalářské diplomové práce (Purová, 2014).

2.1 VYMEZENÍ MLADÉ DOSPĚLOSTI

Většina teoretických východisek vývojové psychologie se zaměřuje na etapy dětství a dospívání. Oblast psychologie období mladé dospělosti a socializace dospělých není ani zdaleka tak zmapována. Přesto je zřejmé, že jde o celý proces přeměny dítěte v dospělého. Změny mají jiný charakter, uplatňují se zde jiné psychické procesy a funkce a více než v etapách dětství a dospívání je obraz dění individuální (Farková, 2009). Zralosti je dosahováno v různé míře a v různém čase.

Levinson (in West, 2002) popisuje začátek mladé dospělosti mezi 17 a 22 lety, přičemž přechod do dospělosti trvá delší dobu, než se obecně předpokládá. Mladý člověk utváří svoji osobnost, méně odvozenou od rodičů a více odvozenou ze sebe sama. Podstatný je tedy proces individuace. Dalším významným znakem je proměna minulých vztahů. Mladí lidé promýšlejí a uskutečňují rozhodnutí o profesi, manželství či životním stylu, a to až do období kolem 30 let.

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí Arnettův pohled na období mladé dospělosti, v němž vymezuje tzv. *emerging adulthood*, což je do češtiny překládáno jako období „vynořující se“ či „nastupující“ dospělosti. Podle Arnetta (2000) jde o období přibližně od 18 do 25 let. Mladý člověk v této etapě ještě nepřebírá plnou odpovědnost dospělého věku, nachází se mezi, již není v období adolescence, ale ještě nevstoupil do mladé dospělosti. Dospělost je spojována s naplněním určitých úkolů (především manželství, rodičovství a stálé zaměstnání), avšak mladí lidé v současnosti objevují možnosti svobody a odkládají závazky. Na jednu stranu už nechtějí rodičovskou kontrolu, na druhou ještě nechápou plnou tíhu zodpovědnosti. Na mladou ženu a dívku není vyvíjen takový sociální tlak, aby se vdala a měla děti, může studovat a podobně, tudíž se mění její

postavení. Typické je objevování, nestabilita. V současnosti se zdá, že se tato životní fáze prodlužuje.

Langmeier a Krejčířová (2006) popisují přechodné období mezi adolescencí a dospělostí, které trvá dosti dlouho a nelze jednotně vymezit. Mladý člověk má dosáhnout osobní zralosti, což je hlavní kritérium. Má rozvíjet své zájmy, vztah s partnerem a přizpůsobit se svým stárnoucím rodičům. Vymezují toto věkové období jako časnou dospělost od 20 do 25 až 30 let.

Kamanová (2009) popisuje věkovou skupinu dcer ve věku 20 až 30 let. Určenou skupinu je obtížné přesně charakterizovat, protože od sebe nelze odlišit jednotlivé vývojové úkoly definovanými hranicemi.

Další autoři zabývající se obdobím mladé dospělosti se shodují na přibližném vymezení 20 až 30 let a „nakládají“ na bedra dvacátníků více vývojových úkolů. Čáp (2001) zařazuje ranou, časnou dospělost přibližně od 20 do 30 let. Mladý dospělý se má umět postarat o sebe i druhého, má stále zaměstnání, životního partnera, naplňuje roli matky nebo otce, dokáže realisticky posoudit možné plány do budoucna. To je ideální obraz mladého dospělého, odchylky v nejednom aspektu jsou však časté. Říčan (2006) označuje jako mladou dospělost dvacátá léta. Vymezuje je zejména velkou rozmanitostí, ale lze vysledovat i společné aspekty. Jako znaky dospělosti popisuje výkon produktivní práce, samostatné bydlení a hospodaření. Erikson (in Říčan, 2010) vyzdvihuje důležitost intimity. Úkolem mladého člověka je vstoupit do intimního vztahu charakterizovaného blízkostí a vzájemností. Jinak hrozí vývojová krize spojená s izolací. Také podle něj náleží mladá dospělost do období 20 až 30 let.

2.2 ASPEKTY VZTAHU MLADÝCH DOSPĚLÝCH K RODIČŮM

Jedním z aspektů, které mladá dospělost významně ovlivňuje, je vztah s rodiči. Podle Macka a Štefánkové (2012) dochází ke zvětšování vzdálenosti a odstupu od rodičů, roste autonomie v jednání i rozhodování, stabilizují se postoje a hodnoty. Již v pozdní adolescenci se vztahy často zklidňují, opouštějí se původní konfrontační stanoviska vůči rodičům a vývoj obvykle směřuje k dosažení jisté symetrie.

Farková (2009) upozorňuje na psychosociální dopady prodlužování startovací fáze v profesním začlenění a doby separace od původní rodiny, což s sebou nese závislost

v mnoha směrech. Mladí lidé dnes žijí u svých rodičů mnohem déle než minulé generace, takže u rodičů většinou tráví své formující roky a jejich identita je přímo svázána s rodinou. Úkolem pro mladé lidi je postupně se odloučit (West, 2002). Dané období podle Fingerman (1997) většinou umožní rodičům i dětem vytvořit mezi sebou určitou fyzickou vzdálenost a přesunout se do další etapy a k řešení jiných záležitostí z nové perspektivy.

V adolescenci a na počátku mladé dospělosti jsou problémy často založené na větších či menších konfliktech s rodiči, později se původní rodina dostává do pozadí a vliv rodičů se snižuje. Mladí dospělí stále více spoléhají na své schopnosti, utvářejí si potřebný odstup pro nezávislost a samostatnost a získávají realističtější představy o světě. Úkoly jsou spjaté se závažnými rozhodnutími ohledně životních závazků a jejich kritickým přehodnocováním. Ve výsledku si mají uvědomit, že skutečně dokážou žít bez přímých zásahů rodičů (West, 2002).

Podle Langmeiera a Krejčířové (2006) hraje důležitou roli proces střídání osamostatňování a závislosti a většina mladých mezi těmito fázemi kolísá. Zralý člověk má být nezávislý na svých rodičích, ale má si k nim podržet kladný vztah.

Je stále obvyklé střídání období konfrontací a sporů s dobou harmonie a důvěrnosti. Dále je zcela přirozené, že dospívající kritizují své rodiče, někteří vůči rodičům nerevoltují, jiní zůstávají dětsky přimknutí a závislí. Ve všech případech však platí, že nějakým způsobem počíná dlouhodobý emancipační proces, součástí kterého je proměna pouta k rodičům. V dosahování nového stádia separace a odpoutávání musí vztahy k rodičům ochladnout a uvolnit se. To bývá pro obě strany bolestné, ale nevyhnutelné, pokud má být mladý člověk připraven na úkoly mladé dospělosti. Rozvíjí schopnost postarat se sám o sebe. Separační proces potom většinou končí obnovením pozitivního vztahu k rodičům a jejich hodnotám. Mladí lidé rodiče často bezděčně napodobují, radí se s nimi, podobně vychovávají děti a postupně rodičům stále lépe rozumí. Ještě později lze hovořit dokonce o nárůstu intimity uvnitř původní rodiny, ve vztahu k rodičům, a to mezi rodiči a dospělými dětmi. Musí se vyvinout zralá, uvědomělá, rovnocenná vzájemnost, přičemž její dosažení není vůbec samozřejmé (Říčan, 2006).

3 VZTAH MATKY A DCERY

Kapitola tvoří centrální část práce a podrobně se věnuje vztahu mezi matkou a dcerou. Autoři zabývající se vztahem se shodují na jeho výjimečnosti, která jej odlišuje od jiných vztahů rodinných i mezigeneračních. V kapitole je vymezena právě tato výjimečnost a odlišnost vztahu od jiných dyadických vztahů.

Dále se kapitola věnuje popisu a dělení vztahu z různých hledisek. Vztah bývá také charakterizován specifickými aspekty, jež jsou blíže vymezeny. Patří sem matčin vliv na dceru, průběh separace dcery od matky či dopady kvality vztahu na život matky i dcery. Významnost vztahu dosvědčují četná doporučení, která se vyskytují v literatuře pojednávající o tématu a která také tvoří obsah kapitoly. V závěru jsou uvedeny výzkumy a blogy o vztahu matky a dcery. Celá práce je vztažena zejména k věkovému období mladé dospělosti.

3.1 VÝJIMEČNOST VZTAHU MATKA – DCERA

Vztah mezi matkou a dcerou je výjimečný, krásný, charakterizovaný intenzivní vazbou a emocemi. Olins (2013) jej popisuje jako nejkompexnější lásku ze všech, vedle lásky je však často doprovázen převládajícími či přetrvávajícími konflikty. Podle Fenclové (2013) stojí na samém začátku za vším matka. Právě ona zůstává hlavní postavou v životě dcery a hlavním zdrojem radosti a lásky, ale i potíží a traumat, slouží jako identifikační vzor s vlastní sexualitou.

Výzkumy ukazují, že pouto, emocionální spojení a vzájemná závislost mezi dospělou dcerou a její matkou je ve srovnání s ostatními mezigeneračními vztahy nejvyšší (Fischer, 1991). Martin (2003) uvádí, že vztah mezi dospělou dcerou a její matkou často zahrnuje blízkost, intimitu a podporu, které vytvářejí celoživotní hluboké pouto.

Podle Cori (2010) je biologická matka nejlépe ze všech předurčena pro mateřskou roli. Z tohoto hlediska je podstatný průběh těhotenství, kdy spolu matka a dítě už navazují vztah. Dále jde o působení hormonů, zejména oxytocinu, někdy také nazývaného hormon lásky, který u matky vyvolává jakousi „náladu pro vytvoření vazby“ a je přímo spojen s chováním navozujícím tuto vazbu. Dále biologická matka kojí, přičemž je s dítětem v ideální blízkosti, dítě může zaostřit na matčiny oči, slyší tlukot jejího srdce a její hlas.

Mintle (2004) přirovnává nejen těhotenství a následné období, ale celý vztah k okamžiku narození, které začíná křikem a radostí. Tato metafora ve vztahu zrcadlí lásku i jeho obtížnost. Emocionální intenzita vztahu s matkou je ohromující a komplexní. Jak dcera vyrůstá, roste současně její potřeba autonomie, avšak její potřeba zachování vztahu s matkou zůstává. Při problematickém vztahu tak platí, že je dobré se kdykoli během života pokusit o jeho zlepšení. Stewart (2012) uvádí, že vztah matka – dcera se jeví jako univerzální vztah s univerzálními problémy. Zřejmě v žádném jiném vztahu se nevyskytují tak vysoká očekávání a naděje a jeho nefunkčnost není prožívaná tak silně.

Vztah k matce je silně citově zabarvený a emocionálně nabitý. Vytváří se mateřský komplex, což je skupina vědomých a nevědomých reprezentací matky. V jeho jádru spočívá archetyp matky, společný pro veškerou lidskou zkušenost. Těsný symbiotický vztah tvoří výchozí pozitivní mateřský komplex. Dítě je přijato a milováno a podobné chování bezděčně očekává i od světa. Negativní mateřský komplex může způsobit, že je v dceři zanechán pocit viny za to, že nemůže splnit matčina očekávání a projevuje se také v oblastech, které s matkou a jejími očekávaními nemají nic společného (Riedelová, 2011).

Corneau (2010) popisuje otcovské a mateřské komplexy jako koncentrát vztahu s rodiči, patří k nejsilnějším komplexům psychiky, dle zkušeností s matkou nebo otcem mají i své osobité citové zabarvení. Uvádí je jako vzpomínku na vztah s rodiči. Když hovoříme o mateřském komplexu, netýká se pouze matky, ale soustředí veškeré zkušenosti s mateřskými vlivy, se ženami v roli matky, tedy například i s babičkou.

Vztah je tak intenzivní zejména kvůli jeho emocionalitě a stavu závislosti ve vztahu (Chesler, 2009). Caplan (2000) popisuje vztah s matkou je velmi emotivní během celého života. Zahrnuje také extrémní rozpory. Všechny dcery totiž touží po blízkosti s matkou a částečně matku nenávidí za její moc vyvolat v dceři pocity dětinskosti, nezralosti nebo nedostatečnosti. Úsilí vyrovnat tyto protiklady ukazuje, jak moc na vztahu s matkou záleží.

Caron (1991) vymezuje specifické aspekty vztahu způsobující fascinující komplexitu vazby. Má původ v uvědomění o sdílení stejného genderu, neuvědomované potřebě sdílet pocity plynoucí z ženství, touze svěřit tradice a hodnoty dceři jako zosobnění další generace. Ve vztahu se současně objevují pocity lásky i nenávisti. Dcery chtějí matku následovat a napodobovat ji, vyrovnat se jí i s ní soupeřit. Dcera kolísá mezi potřebou bezpečí a nezávislosti. Nechce, aby matka definitivně zmizela, ale chce ji mít přítomnou pro uklidnění a ujištění. Na vybalancování všech těchto polarit musí společně pracovat.

Podle Lawler (2000) sdílejí matky a dcery blízkou sociální, psychickou i emocionální vazbu. Zvláštním aspektem vztahu je skutečnost, že matka a dcera může být současně ta samá osoba. Tedy všechny matky jsou zároveň dcerami a většina dcer jsou zároveň matkami, často právě matkami dalších dcer. Pozice matek a dcer je však odlišná. Na dcery je nazíráno jako na ty, které se bez matky neobejdou k uspokojení svých potřeb, matky mají tyto potřeby uspokojovat.

Matka a dcera představují dvě samostatné bytosti, jejichž spojení trvá po celý život. Znamená to, že vztah trvá po několik desetiletí a během celé této doby obě v dyádě o podobě vztahu neustále vyjednávají a upravují jej. V různých obdobích života je vztah nevyhnutelně různý. Dalším významným znakem vztahu je koexistence jeho pozitivních i negativních aspektů. Téma budí zájem a silné emoce. V některých ohledech podněcuje vztah až nezvyklou fascinaci, protože dceřino porozumění matce a naopak slibuje porozumění ženy sobě samé. Některé ženy doslovně tvrdí, že aby pochopily sebe, musí se první zabývat vztahem k matce. Terapeuti a výzkumníci se shodují na tom, že ženy mají problém definovat sebe sama, pokud se nejprve nezabývají rodinným kontextem a v těchto souvislostech nejprve vztahem k matce. Nedávné výzkumy byly zacíleny na porozumění několika aspektům vztahu, jako je vývoj osobní identity, sexuální chování, deprese či dědičnost nemocí. Na základě podobných zkoumání je matkám přisuzován zásadní význam ve formování postojů, sebehodnocení a identity dcer (Miller-Day, 2004).

Podle Firman a Firman (2003) je vztah zřejmě silnější než jiné vazby rodič – dítě a zřejmě i než všechny další vztahy v životě. Být dcerou je jednou z nejzákladnějších zkušeností ženy. Ačkoli roli podobnou mateřské může v životě dcery zastávat více osob, dcera vždy zůstane dcerou své biologické matky.

3.2 ODLIŠNOST DYÁDY MATKA – DCERA

V literatuře a studiích zabývajících se tématem vztahu se vede diskuze o tom, zda se dyáda matka – dcera odlišuje od jiných dyád v rodinném systému. Ve značné míře se shodují na tom, že představuje dyádu odlišnou od ostatních dyadických vztahů. Potvrzují tím myšlenku o výjimečnosti dyády, probíhajících procesech a interakcích ve vztahu. Pohlaví rodiče a dítěte tak nejspíš konstituují základní odlišnost v charakteru vazby a odlišné aspekty vztahu rodič – dítě.

Cowan, Cowan a Kerig (1993) předpokládají existenci čtyř odlišných typů dyád v rodině, protože longitudinální studie ukazují, že nelze popsat rodiče bez uvedení faktu, zda jde o matku nebo otce, stejně jako u dítěte, zda jde o dceru nebo syna.

Butler a Shalit-Naggar (2008) potvrzují rozdíly ve vztahu matka – dcera a matka – syn a napovídají, že jsou z velké části následkem různého přístupu dívek a chlapců k interakci s matkou. Existují rozdíly v míře zájmu, kterou dívky a chlapci vnášejí do vztahu. Dcery vykazují více aktivního zájmu a ve větší míře opětují zájem matky. Jednou z možných příčin je, že matky navozují k dcerám vzájemně vnímavější a citlivější vztah, protože mají tendenci odpovídat citlivěji dcerám než synům. Matky tak zřejmě uvádějí dcery více než syny do vztahu vzájemného zájmu. Dcery se také častěji než synové chovají způsobem, který zmírňuje matčin distres a udržují nebo obnovují relativní harmonii vztahu. Zdá se, že matky vychovávají a mluví na malé děti tak, že dívky více než chlapce vybízejí, aby uvažovaly o perspektivách a pocitech ostatních lidí a předpokládaly zodpovědnost za zmírnění distresu a obnovu narušených vztahů.

Russell a Saebel (1997) uvádějí ve studii o odlišnostech dyád v rodině existenci čtyř základních dyád rodič – dítě, kam náleží vztahy matka – dcera, matka – syn, otec – dcera a otec – syn. Pohlaví rodiče a dítěte je zřejmě natolik důležité, že konstituuje rozdílné vztahy pro rozdílné dyády s odlišnými aspekty vztahu rodič – dítě. Dřívější studie pojednávaly pouze obecně o vztahu rodič – dítě bez zřetele k pohlaví, nebo se zaměřovaly jen na určitou dvojici (např. matka – syn). Studie o interakci mezi rodiči a dětmi přehlížely odlišnosti mezi chováním matky či otce k dětem odlišného pohlaví, takže různým dyádám a interakcím mezi pohlavím rodiče a dítěte byla věnována pouze velmi omezená pozornost. Jestliže pohlaví významně ovlivňuje vztahy uvnitř rodiny, potom by všechny dyády rodič – dítě měly vykazovat odlišné znaky, co se týče charakteristiky vztahu, stylu interakce či probíhajících procesů. Například mluvení o zájmech je nejčastější u dyády matka – dcera, následně matka – syn, otec – syn a nakonec otec – dcera. Mezi dyádami může existovat několik druhů rozdílů: jedna dyáda se může odlišovat od ostatních tří, rozdíly mezi dvěma dyádami (matka – dcera, matka – syn) nebo výlučnost určitého páru (stejně pohlaví). Většina rozdílů je založena na interakci pohlaví rodiče nebo dítěte a dalších faktorů, které vztah ovlivňují. Patří sem individuální charakteristiky dítěte (věk, pohlaví, temperament), individuální charakteristiky rodiče (osobnost, pohlaví, postoje) a sociální faktory (např. sociální opora, stres). Je tedy zřejmé, že pohlaví je pouze jedním z faktorů ovlivňujících vztah rodič – dítě. Dalším důležitým faktorem je charakteristika vztahu

matka – otec, jako vztahu uvnitř rodiny, který zahrnuje pohlavní rozdíly a má významný vliv na vztahy v dalších dyádách.

Corneau (2010) uvádí, že dítě žije spíše v trojúhelníku otec – matka – dítě, než pouze ve vztazích otce s dcerou nebo matky se synem. Matka a otec se přirozeně liší ve stylu, jakým jednají, přičemž rodič opačného pohlaví ukazuje základní rozdílnost. Podle Soukupové (2011) se celým vývojem dcery prolíná vzor otce i matky a mezi těmito dvěma vlivy nelze určit přesnou hranici a rozdělit je na dva samostatné celky. Campbell (2008) tvrdí, že nejdůležitějším vztahem v rodině je vztah mezi manželi, je nadřazen všem ostatním vztahům, vztah mezi dítětem a rodičem nevyjímaje. Kvalita vztahu rodiče a dítěte potom do velké míry závisí na kvalitě manželského vztahu.

Pohlaví dítěte má vliv na dyádu, triádu i celou rodinnou dynamiku. Rodiče dcer a synů vykazují odlišné vzorce chování. Matky vyjadřují více pozitivních a negativních emocí vůči synům než vůči dcerám v triádě, ale nebyl rozdíl mezi množstvím negativních nebo pozitivních emocí vůči synům a vůči dcerám v dyadické interakci matka – dítě (Lindsey, & Caldera, 2006). Minuchin (1985) tvrdí, že každý dyadický rodinný subsystém je částečně izolován a mohou se v něm odehrávat procesy, které jsou kvalitativně odlišné od ostatních dyadických subsystémů v rámci stejné rodiny. Pokud do tohoto subsystému vstoupí další člen rodiny (např. otec), interakce se změní. To je důležité z hlediska vzorů rolí v rodinné interakci. Děti mají možnost porovnat odlišnosti, které nastávají v dyádách, a je jim umožněn komplexnější pohled na genderová schémata.

K aspektům, které nejzřetelněji ovlivňují podobu vztahu rodič – dítě i genderovou identitu patří především rozdílná socializace chlapců a dívek. Obě pohlaví jsou vystavována poněkud odlišným socializačním vlivům. Rodiče vychovávají své dítě směrem k jeho genderové roli a dítě začíná velmi záhy určitým způsobem diferencovat mužský a ženský svět. Dítě nejprve plně přijme mateřský a otcovský vzor a až na konci dospívání tyto vzory reviduje a tvoří si vlastní náhled. Vztah k matce je pro dceru základním aspektem vztahu k své identitě a svému rodu. Výsledkem identifikace není pouze imitace chování, ale také obvykle zvnitřnění postojů a hodnot, které se k danému chování pojí. Identifikace dcery s matkou je spíše kontinuální a často ústí do koaliční vazby, která se později projevuje například při rodinných rozepřích, v nichž dcery stojí více na straně matky než otce (Janošová, 2008).

Chlapci se o sobě dozvídají skrze aktivity, dívky jsou spíše více zaměřené na vytváření a zachovávání vztahů, což zahrnuje i vztah s matkou. Syn ví, že není jako matka a nemá tak větší problém se od ní odlišit. Dcera je matce podobnější a ptá se, zda bude jako matka i nadále. Snaží se nebýt zcela identická, což podněcuje začátek separace (Caron, 1991). Matky často lpí na svých dcerách víc než na synech, ve smyslu „chlapci vyrostou a odejdou, děvčata vyrostou a budou se starat o maminku“ (Cloud & Townsend, 2003).

3.3 POPISY A DĚLENÍ VZTAHU MATKA – DCERA

Někteří autoři se zabývají popisy vztahu a dělí jej dle různých hledisek. Vymezuji možné podoby vztahu, základní typy vztahu či dimenze vyskytující se napříč různými kulturami. Rozdělují též působící faktory, blíže popisují témata ve vztahu a jeho pozitivní i negativní aspekty. V podkapitole jsou také nastíněny rozdíly v popisech a vyprávění o vztahu mezi matkami a dcerami.

Základním východiskem je popis rolí matky a dcery. Ještě nedávno bylo na vztah nahlíženo z jiné perspektivy než dnes, zahrnovaly například pohled na matku a její aktivní a intervenující roli ve vztahu, kdežto dceři byla připisována úloha submisivní a pasivní. Dle toho je rozdíl mezi pojmy „**být matkou**“ a „**být dcerou**“. „Být matkou“ zahrnuje všechny aktivity spojené s rolí matky, jako poskytování péče, výchova či vymezení vztahu. „Být dcerou“ pojímá aktivity přirozeně spojené s rolí dcery, kam patří přijímání péče či podrobování se výchově. Avšak dnešní teorie obsahují premisu, že matky i dcery hrají v utváření vzájemného vztahu aktivní roli (Mens-Verhulst, Schreurs, & Woertman, 1993). Reynolds a Reynolds (2013) vymezují pod pojmem „být matkou“ vychovávat dceru tak, aby se stala sama sebou. „Být dcerou“ znamená být ve vztahu s matkou aktivní, vyvažovat svoji nezávislost se závislou vazbou k matce a nalézat své skutečné já. Každá dcera je jedinečnou osobností s individuálními vlastnostmi, v níž se spojuje síla její vůle, míra introverze nebo emocionální citlivost.

Podle Kamanové (2009) nabývá vztah tří podob a u každého vztahu lze identifikovat převládající znaky určitého typu. Může být **kamarádský**, kdy jsou jejich vztahy velmi blízké a jsou vůči sobě otevřené, dokážou si říct i negativní věci a přijmout kritiku, aniž by jedna cítila dominanci nad druhou. Obě aktivně vyhledávají společné chvíle, které pozitivně hodnotí. Existují určité společné pravidelné rituály (např. společná káva, oběd)

a zájmy. Nejsou vyloučeny konflikty, ale funguje zde vzájemný dialog a pochopení. Dále může jít o **partnerský** vztah, kdy dcery cítí svobodu v jednání a rozhodování. Rady jsou do určité míry přijímány, ale nejsou nejdůležitějším faktorem při dceřině rozhodování, názor si vytvoří sama. Výrazně nekritizují své negativní vlastnosti, obě strany jsou tolerantní. Kontakty nejsou každodenní, společný čas je vnímán jako dostačující, každá má svůj prostor a nesnaží se navzájem měnit, jsou stanoveny hranice života dcery a matky. Poslední je vztah **podřízenosti**, kdy je matka vnímána jako dceři nadřazená a má dominantní úlohu. Charakteristické jsou ustupující problémy s matkou, které byly dříve velmi intenzivní (zejména v dospívání) a vztah se postupně mění spíše pozitivním směrem. Příliš aktivně nevyhledávají společné chvíle, ani spolu vzájemně výrazně nespolupracují, necítí potřebu se svěřovat. Matky jsou považovány za nedostatečně kompetentní pochopit situaci dcery. Existují pevné hranice. Dcera má sklony vnímat svoji roli jako nedostatečně oceněnou.

Reistad-Long (nedat.) rozlišuje 5 základních typů vztahu. Prvním jsou „**nejlepší kamarádky**“. Tento typ prokazuje zdravou komunikaci a sebedůvěru na obou stranách. Zápor je, že v některých situacích chybí dceři opora rodiče jako zkušeného rádce. Vztah může mít více poloh, ale obě strany by měly respektovat jejich skutečné role. Druhým typem je „**sesterská láska**“. Vztah je velmi blízký, ale na rozdíl od prvního typu se zde vyskytuje prvek soupeření podobný sourozenecké rivalitě. Rozumějí si navzdory věkovému rozdílu, ale role jsou trochu nejasné a soupeření může vyznívat nepříznivě pro matku (v porovnání s dceřinou atraktivitou, štíhlostí...) i dceru (v porovnání s matčinou kariérou, úspěchy...), což ústí v negativní pocity. Třetím typem je „**střet osobností**“. Jejich postoje jsou v rozporu a zdá se, že si nejsou v ničem podobné. Když jedna druhé radí nebo pomáhá, cítí se ignorovaná nebo zavržovaná. Čtvrtým typem je „**obrácení rolí**“. Role se prohodily z důvodu věku, zdraví či financí a dcera pečuje o matku. Posledním pátým typem je „**propletení**“, kdy žádné rozhodnutí není učiněno bez souhlasu druhé. V minimu věcí se neshodnou, naopak ve většině věcí se shodují a z toho plyne pocit vzájemné blízkosti. V tomto vztahu se obtížně nastavují hranice. Když se jejich názory liší, jedna na druhou vyvíjí nátlak pro získání souhlasu. Také se cítí špatně pro nesouhlas a objevuje se strach z opuštění.

Rastogi a Wampler (1999) vymezují tři dimenze vztahu, které by měly být validní napříč různými kulturami. Spojení je definováno jako schopnost sdílet pocity a názory v rámci vztahu a reprezentuje afektivní vazbu. Provázanost znamená ochotu poradit

a nechat si poradit, hledat pomoc v záležitostech emocionálních i praktických, pocit svobody ve vlastním rozhodování u matek i dcer bez nějakých negativních konotací. Respekt k hierarchii odkazuje na fakt, že matky zastávají nadřazenější pozici a dcery ji respektují, nenese žádnou negativní konotaci a spíše značí respekt k matčině moudrosti a zkušenostem. Tyto tři ukazatele jsou považovány za významné aspekty vztahu dospělá dcera – matka. Bylo zjištěno, že signifikantně souvisejí se dvěma ukazateli osobní pohody dospělé dcery, kterými jsou sebehodnocení a životní spokojenost. Nejsilnější pozitivní korelace byla zjištěna mezi spojením a sebehodnocením a spojením a životní spokojeností. Mezi propojením a sebehodnocením a životní spokojeností byla překvapivě zjištěna negativní korelace. Dcery s pocitem vyššího propojení uváděly nižší sebehodnocení. U respektu k hierarchii bylo shledáno, že není signifikantně spojen ani se sebehodnocením, ani s životní spokojeností. Zdá se, že v rámci těchto dimenzí se spojení jeví jako univerzální aspekt vztahu a vede k lepšímu sebehodnocení i životní spokojenosti.

Kamanová (2009) rozděluje faktory působící na vztah na stmelující, rozdělující a dvousečné. **Stmelující** představují společné zájmy, prohlubují vztah. **Rozdělující** okolnosti mají spíše negativní efekt. Jedná se o stejné charakterové rysy (např. výbušnost) a společné bydlení. Pokud bydlí společně, tato okolnost ovlivňuje vztah spíše negativním směrem, je mezi nimi více konfliktů a je častější charakter vztahu nadřízená – podřízená. **Dvousečné** okolnosti mohou stmelovat i rozdělovat. Jde například o vliv dnešní doby, kdy se stírá tradiční rozdělení rolí, snižuje se dominantní úloha rodičů, v rodině panuje otevřenost, ale i prostor pro drzost.

Dále Kamanová (2009) vymezuje dle způsobu výchovy dcery tři typy matek, u každého převládá jeden ze tří hlavních znaků. Matka užívající **dominanci** ráda prosazuje svoji pravdu a nerada přijímá rady, nevnímá dceru jako rovnocenného partnera. Svoji úlohu vidí jako nadřazenou, výraznější, vůdčí. U matek, kde převládá **volnost**, je nedostatečné vymezení hranic, dceři je dána svoboda, často neví, co se od ní očekává. Matky, u nichž převládá spíše **dialog**, nenechávají dcerám úplnou volnost, je pro ně důležitá vzájemná komunikace založená na dialogu, řeší nastalý problém a snaží se dcerám vyjít vstříc.

Většina vztahů matka – dcera spadá někam do kontinua, na jehož koncích lze rozlišit dva extrémy. Na jedné straně jsou „**závislé dcery**“, jejichž identita je natolik propletena s matčinou, že se dcera (nebo i matka) cítí potlačovaná a spoléhá na matku emocionálně i finančně. Na druhé straně jsou „**vzdálené dcery**“, žijící s malým nebo žádným kontaktem

s matkou a zahrnující vše týkající se matky, včetně návštěv nebo dokonce telefonování. Veprostřed kontinua je třetí kategorie „**nespokojených dcer**“, kam spadají méně vyhocené případy, kdy spolu například komunikují, ale vztah je neuspokojuje, bývají podrážděné, nešťastné, nepříjemné (Herst, & Padwa, 1999).

Podle O'Connor (1990) odráží vnímání vztahu idealizaci mateřské role a emocionální významnost vztahu. Je rozšířen spíše obraz univerzálně blízkého intimního vztahu mezi matkou a dcerou. Přesto ženy ve studiích uvádějí různou míru intimity, závislosti i praktické pomoci. Například u intimity dcery uvádějí, že inhibují intimní svěřování, aby matku neznepokojovaly, nebo odmítají přiznat své problémy (např. v manželství, financích), aby se samy necítily před matkou nekompetentní. I ženy, které popisují vztah s matkou jako velmi blízký, neuvádějí ve vztahu vysokou míru intimního svěřování a mají spíše tendence nebýt úplně otevřené. Vztah tedy není sám o sobě univerzálně a výjimečně blízký, důvěrnost a intimita může být výjimečná, což je v rozporu s rozšířenou idealizací vztahu.

Co se týče vztahu matka – dospělá dcera a témat, která se ve vyprávění o něm objevují, v kvalitativní studii byla ve vztahu definována témata, která odrážejí komplexitu a ambivalenci. Dcery si uvědomují blízkost a podporu, současně s konflikty a tlakem očekávání. Matky a dcery popisovaly pozitivní i negativní aspekty vztahu. Témata spojená s intimitou a pozitivní kvalitou vztahu zahrnovala generační kontinuitu (podobnost napříč generacemi), blízkost (ve smyslu vazby nebo specifické důvěrnosti), emocionální podporu a rodinné normy a hodnoty. Dále byla definována témata indikující autonomii a obtíže ve vztahu, jsou jimi generační změny (změny a odlišnosti napříč generacemi), konflikty, tajemství (zadržování informací před druhou), matčin nátlak a očekávání. Generační rozdíly a rozdíly uvnitř dyád byly nacházeny nejčastěji ve výpovědích o autonomii a obtížích ve vztahu. Téma nezávislosti je nazíráno různě. Může být výzvou i příčinou pocitu viny za opuštění matky. Dále platí, že se dyády liší ve vnímání tajemství. Matky tvrdí, že k nim jsou dcery otevřené a upřímné a mohou jim svěřit cokoli. Dcery udávají, že matkám některé informace neříkají a drží je před nimi v tajnosti. Pro dcery je příjemnější mluvit o některých tématech s kamarádkami a nechtějí o nich naopak mluvit s matkou. Jde zejména o intimní věci (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson & Kaufman, 2011).

Emocionální podporu popisují matky a dcery spíše jako jednosměrnou. Je vnímána oběma v dyádě pouze jako matčina pokračující podpora dcery. Neuváděly nebo dokonce

odmítaly myšlenku, že dospělá dcera by mohla poskytovat emocionální podporu matce. Předávání norem a hodnot popisovaly pouze od starší generace k mladší. Také téma očekávání nebo nátlaku bylo vnímáno jen z hlediska matčina očekávání od dcery. Obě generace tedy stále nazírají na vztah v dospělosti jako na takový, v němž matky pokračují v poskytování mateřské péče a dcery jsou pořád závislými dcerami. Obecně matky i dcery popisovaly blízký vztah v dospělosti, v němž však stále přetrvává určitá asymetrie rodiče a dítěte (Bojczyk et al., 2011).

Co se týče negativních popisů vztahu, Cohen-Sandler a Silver (2000) udávají tři hlavní stížnosti dcer na své matky. Jde o to, že matky se stále snaží na dcery působit s mocí a autoritou rodiče, jsou přehnaně kritické a přehnaně náročné. Mezi třemi nejvýznamnějšími stížnostmi matek na své dcery se objevuje, že je dcery neposlouchají a nenaslouchají jim, dělají špatná či nevhodná rozhodnutí a nemají na matky dostatek času.

Dcerám podle Streep (2009) vadí zejména kontrolující tendence matky a její neschopnost plně dceři porozumět. Herst a Padwa (1999) vymezují pět situací, které dcery nejvíce dráždí: dotazování a vyslýchání dcery, narušování jejího soukromí, posuzování a hodnocení způsobu jejího života, kritizování odlišností a udílení nevyžádaných rad. Tyto věci vadí univerzálně všem, i kdyby dcera nedávala najevo, že jí jsou na obtíž.

K popisu vztahu uvádějí Sophy a Kogen (2010), že lze například užít tzv. „strategie židle“. Začíná se vizuální představou dvou židlí, které představují způsob, jak spolu matka a dcera komunikují. Pokud jsou zády k sobě, neumí vidět pohled druhé. Pokud jsou čelem k sobě, sdílejí svůj pohled na věc. Pokud jsou vedle sebe, spolupracují na zachování vztahu.

Pokud jde o rozdíly v popisech a vyprávění o vztahu, mladé ženy jsou ochotnější sdílet příběhy o svém vztahu s matkou. V době, kdy se stávají dospělými ženami, teprve vytvářejí budoucí ráz vztahu a začínají sdílet zájmy. Popisem si zřejmě povahu vztahu samy ujasňují a vymezují. Naopak ženy ve středním věku ve vyprávění o vztahu k matce více váhají a popisují jej méně ochotně. Během jejich dospělosti už vztah prošel více výzvami i překážkami a komplikacemi a pro jejich obtížnost nemusí být ochotné je sdílet či odkrývat. Ale pokud mají tyto stejné ženy ve středním věku samy dcery, jsou ve vyprávění o vztahu k dceři mnohem ochotnější a otevřenější (Degges-White, & Borzumato-Gainey, 2014).

3.4 MATČIN VLIV NA DCERU

Vztah s matkou se vyznačuje výrazným celoživotním dopadem na život dcery a je důležitý v celé řadě aspektů. Představuje základní zkušenost dcery se vztahy, blízkostí, intimitou či závislostí. Matka slouží jako identifikační vzor pro roli v domácnosti, v pracovní oblasti i pro roli matky a manželky. Vliv matky se v dceřině životě zásadně promítá do sebehodnocení dcer, specificky se projevuje v rámci mezigenerační kontinuity a také v oblasti dceřina mateřství a manželství.

Matka předává dceři podstatnou část svých poznatků (Badinter, 1998). Když dovolí své dceři, aby byla součástí jejích aktivit, získá dcera přesně tu stimulaci, kterou potřebuje (Preuschoffová, 2007). Dcera v dětství očekává vševědoucí matku, v dospělosti kontinuálně mnoho dcer vnímá matku jako svého hlavního poradce (Tannen, 2006).

Vztah představuje dceřinu první zkušenost s intimním vztahem. Skrze něj se učí o obsahu pojmů důvěra, blízkost a separace či uspokojování potřeb. Matka ve své sféře vlivu dává dceři „životní lekce“, vědomě i nevědomě, otevřeně i skrytě. Týkají se vztahu k mužům, sexu, sociální opory, kariéry, rozvodu a dalších oblastí (Degges-White, & Borzumato-Gainey, 2014). Podle Friday (1997) potom dcera v dalších vztazích opakuje vzorec s matkou – buď hraje roli dítěte a dosazuje druhé do mateřské figury, nebo hraje matku a druhý je dítě.

Dcera také přejímá matčinu emocionální zralost nebo nezralost (Hersh, 2004). Matky jsou dcerami vnímány jako rolový model, pozitivní nebo negativní. Pozitivní model role matky znamená, že poskytuje dobrý příklad pro dceru, dcera ji může obdivovat, chce se jí podobat. Negativní model role matky vede k vědomému a záměrnému odlišování, dcera chce být jiná, nechce opakovat určité chování. V provedené studii byly matky i dcery jednotné ve vnímání vazby jako blízké. Detailnější pohled na blízkost odhaluje, že je založena spíše na jednosměrném vlivu, modelování a podpoře ze strany matky, kdežto dcery celkově nebyly vnímány v nějaké důležité oblasti pro matky jako model. Vnímají tedy, že dcery matku neovlivňují, nebo zřejmě jen povrchně, např. ve způsobu oblékání (Bojczyk et al., 2011). Podle Kamanové (2009), zabývající se učením mezi matkou a dcerou ve věku 20 až 30 let, je matka zdrojem učení v případě osvojování hodnot a postojů, často jde však o učení ze strany dcer i matek neuvědomované. V některých případech může „vyučovat“ i dcera, jedná se o záležitosti spojené s moderní dobou (např. tolerance k tetování).

Townsend a Cloud (1996) tvrdí, že co se dcera od matky naučila, to hluboce ovlivňuje různé oblasti jejího života v dospělosti. Ve vztahu se učí vzorcům intimity, komunikace, separace, ale i zvládání neúspěchů, nepříjemných emocí, očekávání, přijímání ztráty a mnoho dalších komponent, které tvoří emocionalitu. Emocionální vývoj determinují dvě věci: jak byla dcera vychovávána a jak na to odpovídala.

Secunda (1991) vymezuje specifické znaky vztahu, kterými se odlišuje od ostatních. Jedna je zrozená z druhé a vzájemně se zrcadlí. Doslova žádné dvě jiné bytosti si nejsou podobnější, ať v oblasti pohlaví, sexuality, manželství či schopnosti mít děti. Ačkoli je tento fakt často popírán, vztah je naplněn soupeřením, konkurují si nejprve v boji o množství otcovy pozornosti („tátova holčička“ je matčíným silným rivalem) a později i v dalších oblastech. Dcery v zásadě touží matku „přerůst“, ale nechtějí žít bez ní, chtějí se od matky odpoutat, ale ne zcela oddělit. Zcela se separovat by znamenalo odmítnout matku jako model, rádkyni, vzor. Matka je měřítkem, dle kterého se dcera posuzuje (např. v oblasti vzdělání, kariéry, sexuality, manželství, štihlosti, popularity, mateřství, domácnosti i intimních otázek, jako kdy začala matka menstruovat či vstoupila do menopauzy). Dcera k těmto oblastem může přistupovat stejně nebo odlišně a matku zajímá, zda si v nich vede dobře. Pokud si vede dobře a přistupuje k nim stejně, je matka spokojená, jako by její dcera dokončila její „kurz“. Pokud si však vede dobře a přistupuje k nim odlišně, je matka nespokojená a frustrovaná. V možnosti se separovat je také omezení dané tím, že dcera je v určitých věcech jako matka, bez ohledu na to, zda se jí to líbí.

V návaznosti na tuto skutečnost mnoho žen podle Friday (1997) říká, že nejsou jako matka. Pro větu „jsem úplně jiná žena“ pak podávají důkazy, dle nichž odolaly matčíně vlivu a vytvořily si vlastní život, odlišný od matčina. Podobnost s matčíným životem však bývá značná. Jejich životy mohou na první pohled vypadat jinak (např. matka bydlí v domě a dcera v bytě, matka byla v domácnosti a dcera pracuje). Přehlíží však základní pravdu, že jsou matkou celoživotně ovlivněny (např. v projevování emocí či prožívání úzkosti). Bez ohledu na to, zda dcera chce nebo nechce žít život matky, nikdy neunikne obrazu toho, jaká matka je a byla a bude. Dále platí, že je příjemné být jako matka, jestliže jde o vědomou volbu. Pokud však dcera nechce být jako matka a přesto se tak projevuje (např. opakuje její chování), dostává se do závislého vztahu a podobný vztah pravděpodobně bude vytvářet i s manželem nebo svými dětmi. Jenže když dcera zjistí, že nechce být jako matka, cítí vinu. Stejně tak když matka žije pro dceru, dcera

se neodvažuje žádat o prostor, což by na ni uvalilo vinu. Mnoho žen říká, že až po dlouhých letech sebeobviňování je pro ně osvobozující zjištění, že se mohou chovat jinak než matky a přitom vztah neztratit. Mohou tedy dát najevo i vztek a další negativní pocity a matku ani dceru to nezničí.

Vztah je cestou ke zdraví každé ženy, je zřejmě nejsilnějším poutem na světě. Vztah s matkou významně ovlivňuje zdraví, sebevědomí a další vztahy dcery. Je proto nesmírně důležitý z psychosociálního hlediska. Dcera přijímá na psychické, sociální i buněčné úrovni, jak se matka cítí jako žena, co si myslí o svém ženském těle, jak zachází se svým zdravím i v co věří. Matka toto vědomě či nevědomě předává další generaci. I přes velký vliv celkového sociálního prostředí zůstává vliv matky mnohem větší – matka je tím, kdo dceru učí o normách a předepsaném chování. První rozhodující „lekce“ dcera dostává, když dle matčiných reakcí odhaduje, jak se může a nemůže chovat v dětství. Později učení pokračuje. Dcery se ve snaze získat matčin souhlas chovají, jak matka chce, a pokračují s tím i v dospělosti. Matčin souhlas znamená, že je všechno v pořádku. Matčin nesouhlas značí nevhodné chování či selhání. Není tedy divu, že matka má velký vliv na celkovou životní spokojenost dcery. Současně jsou dcery matkou ovlivněny více než synové, především proto, že s matkou sdílejí tělo stejného pohlaví, podobné emocionální založení a hodnoty, které se častěji než u chlapců týkají rodičovství a vztahů v rodině (Northrup, 2006).

Caplan (2000) uvádí, že obraz ženy, pocity k sobě a mínění o sobě jsou ovlivňovány míněním ostatních žen, zejména nejbližšími ženami v okolí, nejvíce ženami s podobnými vlastnostmi, rysy a gesty – matkami. Dcery s dobrým vztahem k matce mají také spíše dobrý vztah s dalšími ženami. Chování dcer by mělo být slušné a mírné. Část těchto požadavků pochází z potřeby dcery být přijímána matkou, která ve své osobě reprezentuje celou společnost. Dcery chtějí být milované, chtějí matku potěšit a tím se chovat dle žádoucích společenských norem. Současně se obávají odmítnutí či zřeknutí se ze strany matky i společnosti. Společnost dále vyžaduje, aby si ženy po generace předávaly tradiční stereotyp ženy – matky a pečovatelky a matka má dceru v této tradiční roli „vyškolit“.

Cutting, Fisher, Grimm-Thomas a Birch (1999) tvrdí, že děti jsou schopné přebírat návyky rodičů již ve velmi raném věku. Zvláště u dívek byla pozorována tendence chovat se jako matky, a to v oblékání, módě a stravovacích návycích. Dcery velice snadno přebírají vzor dle svých matek, proto jsou tyto návyky velmi důležité. Například způsob

matčina stravování se tedy projevuje ve vlastním stravování dcery. Rovněž dcery matek s nadváhou mají problémy s obezitou (ve větším počtu než synové). Nová studie lékařské univerzity Peninsula Medical School se sídlem v Plymouthu přináší informaci, že existuje tzv. „behaviorální sympatie“, díky níž mají dcery tendenci napodobovat životní styl své matky (a synové svého otce). Vědci se domnívají, že tato vazba se týká spíše naučeného chování nežli genetických dispozic. Podle studie zaměřené na obezitu se dědí například stravovací návyky z matky na dceru (a z otce na syna), nikoli napříč pohlavími. Ze zkoumání vyplynulo, že u obézních matek je až desetkrát větší pravděpodobnost, že budou mít obézní dcery, obézní otcové mají šestkrát vyšší pravděpodobnost, že budou mít obézní syny (Kalivodová, 2009).

Pathe (2013) uvádí, že matka silně ovlivňuje dceřinu roli v domácnosti i v pracovní oblasti. Působení dcer v domácnosti (úklid, vaření) i v pracovní oblasti (povolání, kariéra) je spjato s názory matky. Dceřin přístup ke své roli doma i v práci se formuje zejména v adolescenci. Dcera se podle matky rozhoduje, jak sladí svůj vlastní rodinný a pracovní život. Matky jsou tedy modelem, avšak nejde pouze o vlastní biologické matky. Velký vliv mají i matky dceřiných kamarádek, jejichž vliv a působení si dcery v dospělosti také velmi dobře pamatují. Vidí u nich jiný životní styl, rozmanitost ženské role a mohou porovnávat svoji matku s jinými matkami, které mají dceru v podobném věku. Dcera se potom může rozhodovat s větší variabilitou možností. V tomto porovnávání dostává mezigenerační generový přenos širší sociální kontext. Tato větší variabilita vede k tomu, že dcera si pro sebe v budoucnu vybírá ty možnosti, která jsou jí nejbližší a nejvíce přirozené. Ačkoli dcery oceňují rozmanitost možností své volby, budou s větší pravděpodobností napodobovat v životním stylu a rozhodování svoji vlastní matku. Tato úvaha odráží již letitou myšlenku, že genderové normy jsou rozvíjeny především „doma“, tedy pozorováním vlastních rodičů jako vzorů. Tento vliv rodičů významně roste, když se dceři narodí děti. Je to dceřina biologická matka, jejíž vliv je posílen, zatímco význam matek kamarádek strmě klesá. Přesto Snyderman (2003) uvádí, že dceřiny kamarádky a jejich matky jsou vedle vlastní matky dalšími stálými ženskými „objekty“ k porovnávání.

3.4.1 Sebehodnocení dcery

V literatuře týkající se matčina působení na dceru se opakují jednoznačné závěry o matčině neoddiskutovatelném vlivu na dceřino sebehodnocení. Významnost přijetí

a podpory ze strany matky přetrvává od dětství po dospělost. V ideálním případě dcera zvnitřní mateřskou lásku, získává sebejistotu a víru v sebe a základ pro budování dalších vztahů. Přesto se pohled na význam matek v historii poněkud proměňoval.

V 70. a 80. letech 20. století převládal názor, že matky jsou téměř bohyněmi a mají ve svých rukou obrovskou moc nad štěstím a sebevědomím svých dcer. V 90. letech byly matky stále činěny zodpovědnými za vše, co jejich dcery potkalo zlého. V této době učinili psychologové matku zodpovědnou za osobnost, která vyroste z jejich potomků. Mnoho dcer, za pomoci svých terapeutů, matku viní za svá selhání či neštěstí, jež mají mít kořeny ve špatném dětství, které má souviset se špatným mateřstvím. Teprve v současnosti se začíná prosazovat myšlenka o rovnosti matky a dospělé dcery, které jsou obě aktivními činiteli vztahu (Herst, & Padwa, 1999).

Secunda (1991) popisuje, že matka a dítě jsou během jejího těhotenství symbiotickou jednotou a po narození touží dítě po opětovném nastolení této jednoty, v níž budou všechny jeho potřeby plněny. Pokud nenastane, svět se stává nebezpečným místem. Později se u dítěte může rozvíjet přesvědčení, že není hodné lásky. Pokud naopak symbióza vznikne, dítě věří v bezpečnost světa a vydává se jej objevovat. Zvnitřní si mateřskou lásku a při objevování si matku nese s sebou. Dítě se cítí bezpečně a může tak být stále delší dobu bez matky. V dospívání se takto „zvnitřněná matka“ smísí se sebehodnocením, vírou v sebe a vírou v to, že dcera sama bude dobrou matkou.

Jednou z oblastí, které by tedy matky měly významně ovlivňovat, je dceřino sebehodnocení. Macek a Štefánková (2012) tvrdí, že rodiče jsou komponováni do vnitřních psychických struktur dospívajících, především do jejich sebepojetí a sebehodnocení. Vytvářené autonomní postoje jsou překvapivě blízké rodičovským.

Campbell (2008) rozlišuje v dívčině dospívání dva důležité aspekty v přijetí ženskosti: dívčino sebehodnocení a její sexuální identitu. Sexuální identita znamená u dívky její sebepotvrzení v roli ženy. Pro dceru je podstatné, že se vnímá jako žena a jak citově vnímá sama sebe. Matka má v tomto nezastupitelný vliv.

Carter (1993) zdůrazňuje významnost přijetí a podpory ze strany matky přetrvávající od dětství po dospělost. Dcery, které poznaly bezpečí a jistotu mateřské lásky, jsou obdařeny specifickou sebejistotou a důvěrou v sebe sama, kterou si zachovávají a která jim pomáhá zvládnout náročné situace či životní období. Podle Apter (2005) matky intuitivně vědí, že svým přístupem zásadně ovlivňují dceřino sebevědomí. Oakley (2014)

uvádí, že po dlouhou dobu je známo, že rodiče silně ovlivňují sebehodnocení svých dětí. Dynamika vztahu matky a dcery determinuje sebehodnocení a budoucí podobu dalších vztahů dcery více než jiná dynamika v rodině. Dobrá matka by přirozeně měla dávat dceři dostatečně dobrý základ pro její budoucí vztahy i vztah k sobě samotné. Pokud má matka dobrý vztah k sobě, manželovi, minulosti i širší společnosti, pravděpodobně předá dceři ten nejlepší vklad do života – vzor naplněného života (Giobbi, 1995).

Dcery, které matku považují za úspěšnou, uvádějí obecně vyšší sebehodnocení (Martin, 2003). Ve studii zaměřené na korelaci mezi matčíným a dceříným sebehodnocením byla mezi nimi prokázána signifikantní pozitivní korelace. Matky s nízkým sebehodnocením mají dcery rovněž s nízkým sebehodnocením, a to v 76 % (Sharifi et al., 2011).

3.4.2 Mezigenerační kontinuita

Ve vztahu nelze opominout skutečnost mezigenerační kontinuity. Jde o specifický fenomén, protože dcera představuje pokračování rodu v nové generaci. Dcera se matce rodí jako stejná bytost, která bude „nést“ dál všechny myslitelné aspekty matky, jejího biologického pohlaví, mateřství a role. Dokazuje to mezigenerační přenos hodnot a postojů prostřednictvím dcery. Dcera představuje ztělesnění předávání, pokračování rodinného řetězce, kontinuity.

V případě dyády matka – dcera, kdy jedna je narozena z druhé, si jsou podobné na základě genderu a odlišné příslušností k jiné generaci. Princip vývoje dcery směřuje k tomu, aby se s ní stala žena podobná matce. Matka se musí přesunout mezi dvě generace, jednu z nich reprezentuje dcera stávající se ženou a druhou matčina vlastní stárnoucí matka.

Některé teorie o vztahu matky a dcery mají tendenci zaměřovat se na dominantní roli biologie a genetiky v determinování jeho podoby. To je umocněno základním faktem, že obě ženy jsou z biologického hlediska ženského pohlaví a dcera se v budoucnu pravděpodobně také stane matkou. Biologický pohled na vztah dává dalším podobám vztahu výchozí rámec a je prohlubován sociálním kontextem a rozšiřován v rámci generační návaznosti. Fyzická podobnost matek a dcer a sociální vlivy a očekávání mají potom významný dopad na všechny probíhající interakce a procesy (Mothers and Daughters, nedat.). Počátek vztahu je spojen s biologickými aspekty mateřství během

těhotenství a porodu, potom na něj začínají působit sociální a kulturní vlivy, které utvářejí podobu mateřské role a souvisejících očekávání v dceřině dětství, dospívání i dospělosti. Na vztah lze nazírat jako na „funkci“, která ovlivňuje psychosociální vývoj dcery (Degges-White, & Borzumato-Gainey, 2014).

Koppelman a Shulman (2004) vnímají tento vztah jako mezigenerační, intenzivní a doslova hořkosladký. Na vztahu je navíc výjimečný fakt, že matka je také dcerou a zažila tedy oba stavy (Sophy, & Kogen, 2010).

Radimecká (2010) ve své práci pojednává o hodnotách rodiny a přenosu těchto hodnot z rodiny matky do rodiny dcery. Prokazuje silné spojení rodiny původní a rodiny orientační. Podobnost obou rodin je podle ní způsobena mezigeneračním předáváním hodnot v linii matka – dcera. Matky předávají svým dcerám hodnoty a dcery přebírají ze svých původních rodin podobný styl života, který si s sebou přenášejí do rodiny, ve které vychovávají vlastní děti. Matka by v ideálním případě měla být dceřinou průvodkyní a rádkyní na cestě k dospělosti

Podle Firman a Firman (2003) se matka vidí v malé dceři a dcera vnímá matku jako vzor a svoji budoucí roli. To přispívá k obousměrné intimitě a výjimečnosti vztahu. (Se syny je to jinak – matka se v synovi takto poznávat nemůže a také není jeho vzorem ani nepředstavuje jeho budoucí roli).

V rámci generační kontinuity jsou ženy jednou z osob v řadě babička – matka – dcera – dceřina dcera. Matky jsou si celkově více vědomy generační kontinuity, pamatují si z dětství svůj vztah k matce a vnímají, že se dcera vyvíjí ve stejného mladého dospělého, jako byly samy. V tomto kontextu existuje více úrovní identifikace: matky se identifikují se svými matkami, dospělými dcerami i svým mladším já. Dcery se také identifikují s matkami. Toto nazírání potvrzuje ideu vztahu jako celoživotně propojené vazby. V souvislosti s tím by dalšími výzkumnými tématy mohly být změny vztahu: dcera matkou, matka v důchodu, menopauza, starost o stárnoucí matky či přijímání péče od dospělých dcer (Bojczyk et al., 2011).

Fischer (1986) předpokládá, že mateřská role představuje ve většině rodin v první řadě roli pečovatelskou, a tato role je předávána z generace na generaci. Se stárnutím matky se role matky a dcery začínají stále více vyrovnávat a může dojít až k obrácení rolí, kdy se dospělé dcery starají o své stárnoucí či nemocné matky (Degges-White, & Borzumato-Gainey, 2014).

Surrey (1991) doplňuje, že dcera je povzbuzována, aby hrála mateřskou roli pro svou matku, tudíž osciluje mezi rolí dcery a matky v závislosti na dané situaci. Když dospělá dcera pečuje o stárnoucí či nemocnou matku, podle Shawler (2004) se zde uplatňují dva koncepty. Prvním je zvnitřnění ženské rodové linie, u níž se tato péče předpokládá. Druhou je prohloubení porozumění komplexitě vztahu matka – dcera v průběhu času. Ženy udávají, že pro přizpůsobení se změněné situaci je zásadní porozumění, kým jsou jako ženy, jejich minulosti, vztahu a zdrojům opory. Závěry z podobných studií rozšiřují znalosti o vývoji a proměnách vztahu, rozporech a jejich vlivu na vzájemnou tenzi.

Péče o matku může mít podle Tannen (2006) pozitivní dopad na vzájemné porozumění. Dcery v dětství a dospívání nerozumějí hloubce matčina zájmu o jejich zdraví a bezpečí. Mohou jej lépe pochopit, když jejich matky zestárnou, role se obrátí a matky odmítají dceřinu péči nebo rady. I pro dceru ve středním věku je matka rolovým modelem, může tedy cítit nelibost až averzi při péči či jen představě svého vlastního stárnutí (Mothers and Daughters, nedat.).

Vzorem pro budoucí péči dcery o matku je péče matky o vlastní matku. Šiklová (2009) se ptá, zda je tato péče v našem podvědomí, či se matka stará především proto, že si přeje podobnou péči dcery v budoucnu. Současně platí, že je přirozené, že matka by chtěla v očích svých dětí zůstat skoro dokonalou matkou, soběstačnou, proto je pro ni představa pečující dcery o sebe jako nemohoucí velmi nepříjemná.

Carter (1993) upozorňuje, že s matčíným stárnutím se prohlubují dva zásadní znaky vztahu. Nejvýraznější je vzájemná výměna rolí, kdy dospělá dcera převezme tradiční mateřskou péči o matku, jestliže ta už není schopná se o sebe postarat. Dcery tuto péči vnímají jako svoji povinnost a je od nich i společensky očekáváno, že se o matku postarají. Přitom platí, že obtíže v péči mohou vazbu prohloubit i narušit. Další charakteristikou je, že dospělá dcera se s matkou stále více identifikuje, vidí matčinu proměnu způsobenou stárnutím a vnímá, že jednou bude procházet stejným procesem. Ačkoli se ale matčina fyzická síla zmenšuje, její vliv se podstatně nemění a stále jím nad životem a názory své dcery disponuje.

Význam mezigenerační kontinuity nejlépe dokazuje případná smrt či jiná ztráta matky, v důsledku které hrozí, že dceřin vývoj v ženu může být závažně pozměněn či poškozen, obzvláště pokud ke ztrátě došlo v dceřině mladém věku. Je výrazně

emocionálně zasaženo jádro její identity. Narušuje se tak její socializace a specifické situace, které by řešila s matkou, od plánování svatby po pomoc s dítětem. Může získat dojem, že se nenaučí, jak být dcerou, ženou, manželkou, matkou, babičkou, což představuje narušení mnoha životních rolí. Také si uvědomí vlastní smrtelnost, osamělost či nejistotu ohledně vlastního mateřství (Edelman, 2014).

Vztah v sobě nese celoživotní sílu, i když jsou matky zestárlé, nemohoucí či zemřelé. V kontaktu se z dospělých dcer opět stávají děti a z matek jsou opět mladí dospělí. „Být dítě někoho“ neodmyslitelně vnáší do vztahu dynamiku a napětí. V životě dcery prožívá matka znovu svůj život, dle představy „syn bude můj, dokud se neožení, ale dcera bude moje navždy“ (Secunda, 1991). Přesto je podle Bassoff (1989) pro matku obtížné rozeznat, jak enormní mocí nad dospělou dcerou nestále vládne. Aby toto pochopila, musí si uvědomit, jakou mocí nad ní samotnou nadále vládne její vlastní matka.

V každém vztahu matka – dcera hraje velkou roli celý komplex společné historie, osobní historie a intenzivních emocí. Matky by se měly ohlédnout do minulosti a snažit se porozumět vztahu se svou vlastní matkou a tomu, zda a jak tento vztah ovlivňuje její vztah s dcerou. Je dobré pohovořit si se svou matkou, vzpomínat na minulost, nechat vyprávět matku z jejího úhlu pohledu. Například hodnotový systém matky je nejtrvalejším odkazem, který předávají dcerám a často jej samy přebraly od vlastní matky. Existují tzv. „matčiny pravdy“, které mohou obsahovat téměř cokoli od tvrzení, že „mrkev je dobrá na oči“ až po „lhát se nemá“. Dcery si ani neuvědomují, jak moc je jejich zvnitřnění ovlivňuje (Herst, & Padwa, 1999). Někdy je pro dceru obtížné odlišit matčiny názory, myšlenky a postoje od svých vlastních. Síla mateřského hlasu vychází z nesporné potřeby matky – její lásky, ochrany, péče – jež doprovází a formuje část prvního uvědomění bytí dítěte. Hlas jako první definuje hranice (Streep, 2009). Podle Apter (2005) je celoživotním údělem dcery proces diferenciacce od matky. Vždy v ní zůstává vědomí toho, co by v dané situaci udělala či řekla matka a často najde stejný obsah ve svých vlastních činech, což ji nutí uvědomit si svoji podobnost.

Neopomenutelnou součástí vztahu je určitá generační propast. Je nevyhnutelně obtížné nalézt ve vztahu rovnováhu. Vždy se zde vyskytuje určitá ambivalence (Giobbi, 1995). Rychlé změny probíhající ve společnosti způsobují, že život matky a život dcery může být velmi odlišný, ačkoli jde o rozestup pouhých dvou generací. Týkají se přístupu k sexu, manželství, rodičovství, rozvodům. Někteří výzkumníci se domnívají, že tyto změny vazbu mezi matkami a dcerami oslabují, protože prohlubují rozdíly mezi

generacemi. Matky a dcery tak musí čelit faktu, že jejich zkušenosti jsou velmi odlišné. To znamená, že matčiny minulé zážitky nejsou relevantní k současným nebo budoucím záležitostem, před které je postavena dcera. Navzdory tomuto mezi nimi stále přetrvává zcela unikátní pouto (Lee, 2000).

Porozumění dynamice a kontinuitě vztahu vede k celkově lepšímu porozumění vztahům mezi ženami. Vztah může být nazírán jako archetyp reálných i symbolických charakteristik a rozdílů ženských vztahů (Mens-Verhulst, Schreurs & Woertman, 1993).

3.4.3 Mateřství a manželství dcery

Vztah s matkou zřejmě ovlivňuje mateřství a manželství dcery. Rodinný model, ve kterém žena i muž vyrůstali, hraje nezanedbatelnou roli ve formování jejich partnerství a rodičovství. Každý z nich si nese do nové rodiny původní rodinou zformované hodnoty, názory, postoje, vzorce chování, způsoby jednání či tradice. Osobnost matky má vliv na to, jakým způsobem bude žena ve své vlastní rodině vystupovat i jak bude vychovávat své děti.

Matka tedy dceři ukazuje, jak by její vlastní role měla v budoucnu vypadat. Mnoho žen přiznává, že postupem času v sobě objevují vlastní matku. Nejenže vychovávají své děti podobně, jako matka vychovávala je, ale často přebírají i matčiny fráze, které slýchaly v dětství. Od své matky dcery doslova „nasávají“ atmosféru mateřství, s kterou pak v dospělosti musí pracovat – přijmout to, co považují za dobré a správné a potlačit to, co přebírat nechtějí. Dále platí, že orientační a prokreační rodina ženy jsou si podobné. Velmi záleží na tom, z jaké rodiny žena pochází a do jaké míry je jí ovlivněna. Kvalitativním výzkumem se potvrdil fakt, že ženy vnímají svou původní rodinu v mnoha ohledech jako vzor své rodiny současné. Podobnost rodin matky a dcery je tedy zřejmá. Ženy přebírají funkční vzorce z původní rodiny, vědomě se inspirují v původní rodině, přebírají její hodnoty a žijí podobným životním stylem (Radimecká, 2010).

Ve většině literatury se udává, že v dceřině mladé dospělosti, než se dcera sama stane matkou, nastává období konfliktu. Dcera je nespokojená ohledně toho, že se od matky nedostatečně diferencuje. Avšak s mateřstvím se tyto dceřiny předchozí konflikty vyřeší. Dcera ve velkém množství případů shledává, že její pokračující závislost na matce a potřeba matky v péči o dceřino dítě je pro ni příjemná a vyhledává matčinu

podporu. Na toto byla ostatně připravována v průběhu celé své předchozí socializace (Cohler, Grunebaum & Robbins, 1981).

Ve vztahu lze podle Fischer (1986) definovat dva klíčové zlomové body: když se dcera stane matkou a když matka zestárne a začne potřebovat pomoc. Domnívá se, že dceřina svatba a mateřství vede k větší touze po blízkosti a kontinuitě vztahu, ale také mění jejich status dospělá matka – dítě na dospělá žena – dospělá žena, kdy se z komplementárních rolí stávají role rovnocenné.

Od nejranějšího dětství jsou muži a ženy socializováni do pohlavních rolí jinak. Matka je nejprve zdrojem uspokojení raných potřeb. Později se syn více adaptuje a je více zapojen do dění mimo rodinu, je soběstačnější a separuje se od rodiny. Dcera se však od matky méně diferencuje a zachovává relativní nedostatek vlastní identity. Zůstává tak připoutána k matce. Dcera je ve větší míře socializována do „domácí role“. Má být matčina pomocnice. Následkem této socializace je vytváření závislosti, která je ještě posilována dceři předepisovanými úkoly v domácnosti. U dcery se neočekává ani nepodporuje nezávislost. Pozdější zkušenosti dále posilují tento raný nedostatek odlišení. Matka je primárním zdrojem informací o péči o dítě, což je pro většinu žen centrálním úkolem. Socializace dcery směřuje k její mateřské roli, která ještě zvyšuje obtížnost separace od matky. Dcera žádá matku o rady v péči o děti. Tyto žádosti vyjadřují dceřinu potřebu matčiny podpory a útěchy, když se snaží sama naplnit roli manželky a matky. To oběma přináší pokračující uspokojení ze vztahu, ovšem za zachování nedostatku separace. Výsledkem je dosažení blízkosti a nedostatečná separace mezi mladou ženou a její matkou, která není přítomná ve vztahu mezi mladým mužem a jeho otcem (Cohler, Grunebaum & Robbins, 1981).

Některé známky budoucího vztahu matka – dospělá dcera mohou být vidět už v dceřině dětství, ale až během dceřina dospívání se ustanovuje jeho přesnější vymezení. Pokračující závislost v dospělosti je funkcí nejméně tří oddělených aspektů socializace v dětství a dospělosti. Prvním je výsledek socializačního procesu, v němž jsou ženy učeny závislé roli už od raného dětství. Druhým je vzrůstající role komplementarity (vzájemného doplňování se), která značí, že dvě generace mají stále více podobných zájmů. Třetím je dceřino vyhledávání pomoci, podpory a informací od matky jako od ideálního předobrazu mateřské role. Celoživotní závislost tedy znamená, že matka socializuje dceru i do role manželky a matky. Dospělá žena, která je matkou malých dětí, pak má vztah k těmto dětem a ke své matce. To jsou dva nejústřednější a nejkomplexnější

vztahy v rámci vícegenerační rodiny. Odkazují na důležitost pokračujícího vztahu s matkou jako prvořadý determinant socializace do role matky v dospělosti (Cohler, Grunebaum & Robbins, 1981).

Dceřino mateřství přináší dceři podle Friday (1997) pocit jakéhosi opětovného spojení s matkou. Může být druhem odpuštění matce, když dcera jako „nová“ matka opakuje vůči svému dítěti stejné chování, jaké se jí samotné jako dítěti kdysi nelíbilo (např. přílišná kontrola). Dokonce i dcery, které vyloženě rebelovaly proti matčiným pravidlům, je často uplatňují na své děti. To dokazuje dalekosáhlý vliv vztahu, kdy mimo jiné platí, že pokud nevyřeší problematický vztah, neosvobodí z tohoto vlivu ani sebe, ani své děti. Následně dcera opakuje matčiny vzorce chování, což lze připodobnit k tomu, jako by dcera stavěla matce imaginární pomník, ale staví jej právě té problematické, špatné matce.

Mateřství dceřiny matky je nejvýznamnějším prediktorem dceřina budoucího mateřského chování. Každá nová matka bude vědomě či nevědomě znovu hodnotit svoji matku, události svého života i jejich význam a smysl. Ve výsledku se nová matka dokáže poučit jak z pozitivního tak negativního modelu. Je formováno modelem té vazby, kterou zažila. Dcera s důvěrnou a intimní vazbou k matce bude ve vztahu ke svým dětem pravděpodobně vytvářet podobnou vazbu, což platí i naopak. Dceřino mateřství je tedy ovlivňováno zkušenosti s mateřstvím matky a její pocity – pozitivní i negativní – mohou být ještě zvýšeny, pokud se jí jako první dítě narodí dcera. Současně platí, že bez ohledu na to, jaká matka je, ji musí každá dcera nějakým způsobem přijmout. Tak si může lépe uvědomit, jak chce vychovávat vlastní děti (Streep, 2009).

Když měly dcery a matky popisovat vzájemný vztah, popisy byly rozdělovány na pozitivní (milující, pečující, přátelský vztah) a negativní (ambivalentní, špatný, vzdálený). Proměnné ovlivňující vztah jsou věk, rodinný stav, mateřství dcery a charakter bydlení. Svobodné a rozvedené dcery vyjadřují více negativních projevů, vdané a ovdovělé a dcery s dětmi jsou častěji pozitivní. Dá se říci, že manželství a mateřství dcery podporuje pozitivní vazbu (Cotten-Huston & Johnson, 1998). Naopak Carter (1993) upozorňuje, že vztah se s dceřiným mateřstvím ne vždy prohloubí a nemusí se tedy stát univerzálně blízkým a milujícím. Počátek i samotný průběh mateřství často vyvolává konflikty a napětí, zejména u dcer, které nejsou připraveny stát se matkami, nebo nejsou schopny přijmout náležitou zodpovědnost. Mateřství pro dceru představuje zásah do jejího dosavadního života, přerušování jejího zaměstnání nebo náplně času, zájmů a potřeb, dítě

vyžaduje její čas a energii. To může mít za následek, že se dcera jako nezkušená a „čerstvá“ matka obtížně vyrovnává s novým faktem mateřství. Také se nemusí s matkou shodovat na podobě péče o dítě a zůstává nebo se stává své matce emocionálně vzdálená.

Dcery nahlízejí na manžela a vlastní děti, jako že konstituují samostatnou rodinu, odlišnou od rodiny, v níž je matka. Na vztah s matkou mají tendenci nahlížet dyadicky. Matky se naopak spíše vnímají jako integrální součást širší rodiny zahrnující dceru, dceřina manžela a dceřiny děti. Ve výsledku se potom může cítit oprávněná nabízet rady nebo zasahovat do záležitostí v dceřině životě, což však dcery mohou vnímat jako narušování (Fingerman, 1996).

S mateřstvím dcery se mění poměr sil, dcery mohou kontrolovat přístup ke svým dětem, což dává dospělým dcerám nad matkami velkou moc. Matky se potom obávají, že by mohly mít omezený nebo žádný přístup k vnoučatům (Tannen, 2006).

Cohler, Grunebaum a Robbins (1981) ještě doplňují, že vzrůstající spokojenost dcer s matčinou podporou a angažovaností v péči o dceřino dítě může paradoxně ústít v nárůst nespokojenosti matek. S ukončením přímé zodpovědnosti matky za péči o děti totiž přestává platit rodičovský imperativ a nastává nucená změna matčiny definice vlastní role v rodině. Následkem vývojových změn v dospělosti požadují dospělé dcery pokračování podpory a pomoci matky, dcera vyjadřuje touhu po vzrůstu kontaktu a další pomoc v plnění role matky a role v domácnosti. Na to matka může reagovat nespokojeností. Matka je v této době více zaneprázdněna důsledky vlastního stárnutí, například zatímco dcera zahajuje a žije svým sexuálním životem, matka prochází menopauzou a snižuje se její sexuální aktivita. To může vyvolat nový konflikt s dcerou. Vzniká nová nerovnováha, která musí být vyřešena, aby jejich vztah mohl v dospělosti pokračovat uspokojivě pro obě strany. Další možností je, že s příchodem středního věku dcery a koncem rodičovského imperativu jsou ženy zřejmě konečně schopny vyřešit jejich ranou závislost a dosáhnout více diferencované perspektivy od matek.

Dcera musí přijmout fakt, že bude navždy matčinou dcerou. To ovlivňuje, kým dcera je či jakého si vybírá partnera (Mintle, 2004). Od dospívající dcery se očekává, že „vyrazí do světa“. Dceřina závislost na matce může značně poškodit její schopnost rozvíjet nezávislý život mimo rodinu a úspěšně se adaptovat na roli manželky a matky vlastní rodiny. Dcera si má najít partnera, avšak ideálně takového, který nenaruší její vztah

s matkou. Má si založit vlastní rodinu a zároveň uchovat k matce blízký vztah. Dcery cítí velkou rozpornost tohoto poslání (Cohler, Grunebaum & Robbins, 1981).

3.5 SEPARACE DCERY OD MATKY

Významným tématem ve vztahu matky a dcery je separace. Matky s dcerami nejprve vytvářejí symbiotickou jednotu. Postupně se stav závislosti přetváří v autonomii a dcera buduje svoji individuální osobnost. V literatuře je však zdůrazňováno, že proces separace neprobíhá jednoduše a jednosměrně. Kvůli intenzitě vazby je obtížný a častým problémem je kolísání či pokračování závislosti na matce. Autoři se dále shodují, že ideálním výsledkem je dosažení přiměřené míry autonomie za současného zachování blízké vazby k matce.

Silné pouto mezi matkou a dítětem vzniká už v těhotenství a hluboká symbióza přetrvává i po narození. První roky je matka pro svou dceru absolutní vládkyní (Fenclová, 2013). Podle Kessler (2011) je přibližně prvních deset let zlatými léty vztahu, magickým obdobím klidu, lásky a porozumění. Matka je svatá, krásná, moudrá.

Matka je podle Mintle (2004) někým, kdo je k dispozici ve smyslu „hned všeho nechá a běží pomoci“, představa matky stále přítomné a podporující se u dcer vyvíjí již od raného věku, přičemž podle dcer tuto roli volí mnoho matek dobrovolně (Tannen, 2006).

Z pohledu dcery dochází v procesu jejího vývoje k provázanému fyzickému i psychologickému „narození“. Po narození fyzickém potřebuje zejména lásku, výživu a péči, přičemž matka je ve vztahu tou mocnější osobou. Následuje narození psychologické, kdy ve vývoji dcery dochází k procesům separace a individualizace. Dcera začíná postupně přetvářet stav infantilní závislosti v autonomii. Hlavním vývojovým cílem dcery i matky je vidět tu druhou jako samostatnou oddělenou bytost (Mens-Verhulst, Schreurs, & Woertman, 1993). Také platí, že větší děti potřebují matku méně fyzicky, ale stále emocionálně a intelektuálně (Merrill, 2013).

Dcera se zmítá mezi nestabilitou svých přání, kdy si na jednu stranu přeje dospět a na druhou zůstat dítětem. To často vede k problému separace a identity. Nedostatek separace je pocíťován různě. Může být bez problémů přijímán, u jiných je pokračující závislost zdrojem konfliktů. Nepřijetí závislosti ústí do ambivalentních pocitů

a nespokojenosti. Navíc tento konflikt bývá přenášen na další generaci, což vede k jeho zachovávaní. Tento konflikt se projevuje dvěma způsoby: některé dcery mají strach z jakékoli známky separace od matky a některé dcery mají strach být jako matka, případně až obavy ze splnutí s matkou. Výsledkem je v obou případech velká krize identity. Separace jako změna je děsivá, znamená zásah do současné podoby vztahu, jeho určité narušení, hrozí nebezpečí, že se stanou jinými, odcizí se, ztratí se sobě navzájem. To je zdrojem úzkosti pro matku i dceru. Důležité je i přes změny dosáhnout takové podoby vztahu, která je uspokojivá a stabilní. K tomu mohou přispět i drobnosti, například pravidelný telefonický či osobní kontakt jako důležitý zdroj ujištění a uklidnění. Zásadní je nalezení přiměřeného množství blízkosti vyhovujícího oběma (Cohler, Grunebaum & Robbins, 1981).

Separace je kvůli síle vztahu velmi složitá a bolestivá. Dcera objevuje, že ona a matka nejsou jedna a tatáž osoba a její vymezení vůči matce bývá dramatické. Často se však současně bojí úplně od matky oddělit, protože má strach ze ztráty matky a následně zůstává více či méně pod matčíným vlivem. Dcera tak prožívá zdánlivě bezproblémové dospívání, ale později se vůči matce dokáže hůře vymezit. Pokud separace matky a dcery proběhla, dochází k jejich smíření a opětovnému sblížení (Fenclová, 2013).

Vazba je tak intenzivní, že je těžké se z ní vymanit. Odpoutání je pak podle Bassoff (1989) prováděno neobratně, nemilosrdně, krutě. Dcera vytváří vlastní identitu, proto se musí „odtrhnout“ od toho, kdo tento vývoj ohrožuje. A téměř vždy je tou nejvíce hroživou osobou matka. Matka vládne obrovskou mocí, pozitivní i negativní. Je symbolem, s nímž je třeba se utkat. Toto vymezení je také příležitostí pro dosažení zralosti, moudrosti, smyslu a větší kontroly nad svým životem. Platí, že je současně možný milující vztah a individuální růst. Separovaná žena ví, že se k matce může navrátit pro radu, ale netáhne ji to zpět do dětství. Navrací se k matce jako dospělá.

Bassoff (1989) upozorňuje, že matka vystupuje jako konstantní připomínka dceřina dětství a nezralosti. Ještě nedávno byla dcera částí matky, v bezpečí, chráněná, matka monitorovala každý aspekt dceřina života. Nyní se dcera z této kontroly potřebuje vymanit a vzpomínky na tuto moc nemůže ani tolerovat. Proto se tolik vymezuje, tolik křičí o samostatnost i samotu. Vymezení od matek v dospívání je pouze dočasné. Dcera stále prahne po pohodlí mateřské péče, ale ví, že se nemůže zcela navrátit do mateřské náruče. Musí ustát občasnou touhu být zase zahrnutá péčí a naučit se tomuto nutkání čelit. I přes skutečně nalezenou dospělost není u dcer výjimečné, že se v matčíně přítomnosti

opět „zmenšují“ do malého dítěte. Podstatné je, co dominuje. Pokud vytvoří mezi sebou a matkou psychologický prostor, je jí odměnou zkušenost se soběstačností. Jinak se může stát, že dochází k regresi do stádia bezmocného dítěte. Prodlužuje se závislá vazba, což paradoxně může vést k tomu, že vztek dcery na sebe je přesměrován na matku.

Jak se dcera od matky vzdaluje a rozšiřuje svoje sociální okolí, poutá se k jiným ženám a vrstevnicím, nebo naopak pokračuje v symbiotickém vztahu. Později v nějaké formě přece jen dochází k separaci, která je však více nebo méně obtížná, zejména podle charakteru a seberealizace matky (Giobbi, 1995).

Podle Lovasové (2006) přibývá dětí žijících v neúplné rodině. V souvislosti s upřednostňováním matek při svěřování dětí do péče je zřejmé, že v současné společnosti je stále více dětí vychovááno pouze matkami. Jde o téměř bezvýhradnou preferenci matek. V souvislosti s tím Herst a Padwa (1999) uvádějí, že současná doba nahrává tomu, aby se vazba dcery k matce prohlubovala. Existují dvě hlavní příčiny. Zaprvé se zvyšujícím se počtem rozvodů roste i počet dcer, které žijí jen s jedním rodičem, a to častěji s matkou. Zadruhé uspěchaná doba plná stresu vede dcery zpět domů „k mamince“, kdy domov reprezentovaný matkou představuje bezpečné útočiště plné porozumění a podpory. Problém nastává, když dcera od matky nechce odejít nebo matka nechává dceru ve svém „azylu“ příliš dlouho. Začínají se rozvíjet vzorce vzájemné závislosti, matka a dcera spolu vzájemně splývají. Takové sloučení je pro obě jednodušší a přirozenější než snaha o oddělení. Je proti matčině přirozenosti snažit se „vypudit“ nově dospělou dceru ze svého domova, tedy svého potomka, o něhož se stará a který na ní ještě nedávno byl zcela závislý. Snaha dosáhnout vzájemné nezávislosti se zachováním blízké vazby naproti tomu vyžaduje od obou mnoho tolerance a trpělivosti při vyjednávání o vzájemných pozicích. Naprosto zásadní je myšlenka, že matka i dcera jsou individuální osobnosti. Jedna nemusí být částí druhé, a přesto to neznamená, že jsou proti sobě.

Bottke (2008) se zabývá fungováním dětí v dospělých rolích, u nichž postupně vzrůstá nezávislost, která je vymaňuje zpod závislé péče rodičů. Stávají se zodpovědnými, přispívajícími členy společnosti. Pokud tomu tak není, částečně k tomu přispívají rodiče. Například matka podporuje nezralé, nedospělé chování dcery, nabízí nepodmíněnou lásku, odpuštění nevhodného chování. Právě rodiče mají rozpoznat nezbytnost změny ve vlastních životech. Podle Kessler (2011) se zdá, že obzvláště silná vazba inhibuje u dcery ustanovení vlastní identity, ale obzvláště slabá inhibuje dceřin vývoj v ženu.

Abramson (1987) uvádí, že separace od matky je až děsivá záležitost. Na dospívání je podle Apter (1990) společensky nazíráno jako na hrůzné období plné konfliktů. Může být přirovnáno až k jakémusi „rozvodu“ matky a dcery, případně ke „smrti“ dítěte, jímž dcera byla. Jde o etapu nejvyšší tenze ve vztahu. Toto stádium je druhem vyjednávání o separaci. Konečným cílem nikdy není „čistý řez“, kterým by bylo oddělení dcery od matky. Jde o uznání dceřiny individuality a nezávislosti. Dcera se stále vyvíjí „skrze“ svoji matku, vyjednáváním s ní za současného zachování vztahu k ní.

Pro matky je proměna z jednoduchého vztahu v dětství ke komplexnímu a nestálému v dospívání znepokojivá stejně jako pro dcery. Dceřino dospívání lze pro matku přirovnat až k traumatu. Matka je úzkostná ze všeho nebezpečí, které by mohlo dceři hrozit, a není schopná ji nekontrolovat. Matčina reakce na nové postoje dcery potom determinuje kvalitu budoucí vazby. Může dceru nutit k návratu do dětství, znemožňovat její vývoj, bránit mu, oslabovat vazbu či provázet dceru a poskytovat jí důvěru. Matka nemusí brát proměnu vztahu jen negativně. Z jednoty v dceřině dětství je zde příležitost přetvořit vztah a pouto do celoživotního přátelství v dospělosti (Caron, 1991).

Jednou z možností je, že se matka skrze dceru snaží uskutečnit své sny, tedy přeneseně získat sama pro sebe „druhou šanci“ v dosažení životních cílů, vzdělání apod. To má negativní vedlejší efekt, kdy matka získává enormní vliv na dceřin život. Dcera není matčina „mladší verze“, což je pro matku obtížné přijmout, zvláště když nenaplnila své cíle. Jen pokud přijmou existenci dvou oddělených osobností, mohou si porozumět (Giobbi, 1995).

Snyderman (2003) udává, že pro matku je náročné přijmout skutečnost, že stejně jako se vyvíjí dcera, musí se vyvíjet i matka, a to do nové etapy života i společného vztahu. Na obtížnosti tohoto faktu se podílí i načasování. Dceřino dospívání přichází přibližně v době, kdy je matka ve středním věku, což je hned po dospívání další fyzicky i emocionálně náročné období. Matky mají také děti stále v pozdějším věku a současně se u dcer urychluje nástup dospívání, takže se může stát, že se překrývají dva mezníky v životním cyklu dcery i matky, které byly u předchozích generací prožívány časově odděleně. Jde o první menstruaci u dcer a nástup menopauzy u matek. Z toho plyne, že stejně jako je pro dcery obtížné se od matky vzdálit a vyrůst, je pro matky těžké ustát separaci (Armstrong, 2013). Podle Northrup (2006) jsou pojmy mateřství a sebeobětování vnímány téměř jako synonyma, matčiny potřeby přicházejí na řadu jako poslední. V dceřině dospělosti potom matky často nevědí, jak zastavit zautomatizované mateřské

chování. Úkolem matky je v tomto případě nalézt takové chování, které umožní dítěti, aby se bez ní přes počáteční závislost později obešlo (Melchiorová, 2009).

Ještě nedávno se podle Bassoff (1989) zdálo, že matka musí dceřinu změnu prostě vydržet, zatímco matka se již nemění, protože její dospělá osobnost je už fixní. Dceřin vývoj tento exkluzivní vztah dramaticky mění a dnes převládá názor, že se matka musí též změnit, což je stejně obtížné jako dceřin úkol. Mateřství zahrnuje dva zdánlivě protichůdné úkoly. Matka má nejprve vytvořit jednotu a potom ji kousek po kousku rozmělnit. Matka tomu musí přizpůsobit svoji pečující roli. Má se vzdát dřívějších způsobů mateřství a naučit se novým, rozšířit své hranice mimo domov, prohlubovat své sociální, profesní či politické aktivity. Má dceru stále milovat a současně ji nechat jít, symbolicky jí dát kořeny i křídla. Vývojové úkoly mladé dospělé dcery a matky ve středním věku jsou tak propojené. Dosažení dospělosti dcery je výzvou pro obě, v problematických případech jedna maří a brzdí vývoj druhé, v lepších jedna povzbuzuje druhou.

Úspěch v dosahování vzrůstající diferenciaci je do určité míry ovlivňován reakcí matek. V případě, že je matka relativně spokojená, nejsou vyvolávány pocity distresu. Pokud matka kladla přílišný důraz na soběstačnost a nezávislost dcery v preadolescentní socializaci, v dceřině dospělosti se její potřeba matky pravděpodobně zintenzivní. Pokud se matka snaží o zachování symbiózy ve vztahu, dcera pravděpodobně bude mít oslabenu či narušenu schopnost přizpůsobení a vývoj kapacity intimity během dospělosti (Cohler, Grunebaum & Robbins, 1981).

Reynolds a Reynolds (2013) připodobňují dceřino dospívání a matčiny reakce na něj k „souboji vůlí“, na který se lze dívat velmi pozitivně. Dceru tento souboj posílí pro zvládání dalších vztahů, včetně jejího vztahu s vlastní dospívající dcerou v budoucnu. Matku přinutí dceřino dospívání dokončit vlastní „dospívání“ v roli matky.

Dospívání není obdobím, které má jejich vztah pouze přežít, ale ve kterém může matka sledovat a podporovat sociální, emocionální i intelektuální vývoj dcery (Snyderman, 2003). Lucy a Allison (2012) radí dívat se na dceřiny první kroky k dospělosti se stejným vzrušením a očekáváním, s jakým se matky dívaly na první kroky vůbec. Mintle (2004) doporučuje dbát na vybalancování individuality a blízkosti. Pro dcery je velkou výzvou tvořit svoji vlastní individuální osobnost. Někdy si však dcery mohou myslet, že aby si takovou osobnost utvořily, musí se od matky úplně „odstříhnout“. Opačným extrémem je dceřina neschopnost odpoutat se nebo rozhodovat bez matčiných zásahů.

Oba způsoby jsou jasně problematické. Dcery mohou nalézt svoji identitu v rámci zachování vztahu s matkou. Zejména je důležité, aby se naučily řešit konflikty a zvládat negativní aspekty vztahu, a přesto si zachovaly touhu vztah udržet, budovat a pracovat na něm.

V protikladu proti výše popsané potřebě separace zpochybňují Debold, Wilson a Malave (2004) tradiční vývojovou teorii, která považuje separaci od matek za nevyhnutelnou. Ačkoli se vztah během adolescence mění, separace není nezbytná. Podstatné je, že dospělé dcery potřebují nový, změněný vztah s matkou. Podobný názor prezentují i Hamkins a Schultz (2008), podle nichž se v minulých desetiletích rozšířilo chybné mínění o tom, že dcery se od matek potřebují během dospívání odpoutat, ne-li je dokonce nenávidět, aby se potom mohl jejich vztah opětovně prohloubit. Toto přesvědčení se rovná až kulturnímu imperativu. Dcery ale tomuto imperativu nemají bezmyšlenkovitě podléhat a naplňovat jej, jinak se totiž vzdalují od matky, tedy od nejbližší osoby ve svém okolí. Stejně tak by se matky neměly od dcer stahovat pryč s přesvědčením, že je jediné přirozené, že dcery zavrhnou a opustí. Mají si uchovat co nejbližší vazbu a na vztahu intenzivně pracovat. Pro dcery je nejlepší, když mají s matkou kontinuální silné a vřelé pouto od dětství po dospělost, samozřejmě přizpůsobené aktuálním vývojovým potřebám. Individuální osobnost dcery se ideálně formuje ne skrze separaci od matky, ale v kontextu přetrvávající láskyplné vazby.

V souvislosti se separací je ještě dobré si uvědomit, že matka socializuje dceru do závislé role, což je žádoucí a vhodný stav, aby mohly zůstat spolu. Na tuto závislost se potom lze dívat i pozitivně, například jako na formu vzájemné podpory a především významný zdroj emocionální podpory. To může vést k diskusi o osobnosti a sociálních vztazích dospělých žen. Během života zůstávají ve vazbě a závislé na rodičích a potomcích. Některé ženy se nikdy nestanou plně diferencovanými a separovanými od matek. To zní na první pohled negativně, ale hraje zde roli flexibilita míry diferenciací. Je vhodné přehodnotit, co je považováno za ideál dospělých interpersonálních vztahů a přijmout určitý stupeň vzájemné závislosti charakteristický pro dospělé vztahy. Důležitou dimenzí dospělých vztahů v rámci rodiny není blízkost versus vzdálenost, ale míra, v níž jsou dospělí schopni přizpůsobit se situacím, která vyžadují buď více autonomie, nebo naopak více péče (Cohler, Grunebaum & Robbins, 1981).

Bez ohledu na míru souhlasu s potřebou separace platí, že z celoživotní perspektivy se mladé dospělé dcery začínají přesouvat z asymetrického vztahu pečující matka – závislá

dcera k více recipročnímu. Dcera ideálně hledá autonomii, nezávislost a separaci na pozadí stále pokračující blízkosti a emocionální podpory od matky (Bojczyk et al., 2011).

3.6 KVALITA VZTAHU MATKY A DCERY

Vztah může nabývat různé kvality a variuje v různých obdobích. Lze definovat dvě základní formy vztahu. První je dobrý vztah, který bývá v literatuře připisován spíše matce a jejím „zásluhám“ na podobě vztahu. V krajním pojetí se matka stává až dokonalou matkou, naplňuje ideální obraz. Takové vymezení klade na matku vysoké nároky a zatěžuje ji obrovskou zodpovědností. Autoři se shodují, že pro dítě – bez ohledu na pohlaví – je důležitá dobrá matka, ve smyslu milující, pečující, přítomná, která ovšem nemusí být dokonalá. Takováto nedokonalá matka ukazuje dítěti bezpodmínečnou lásku bez ohledu na jeho vlastní nedokonalost či nedostatky.

Druhou možností je vztah problematický, zde ovšem ne ve smyslu patologickém (např. týrání či zanedbávání dítěte). U popisovaného problematického vztahu jde spíše o rozličné problémy v komunikaci, probíhající konflikty, bariéry ve vztahu, nesouhlas, nenaplněná očekávání nebo vnímání neoprávněné či přehnané kritiky – to vše v rámci jinak běžného vztahu. Dochází také k situacím, v nichž matka neplní potřeby dítěte, je mu emocionálně vzdálená. Podkapitola se zabývá též důsledky takového problematického vztahu, jimiž je především snížené sebehodnocení, nenaplněné potřeby a frustrace.

Přes uváděné negativní aspekty vztahu se autoři v odborné literatuře shodují na několika znacích souvisejících s problematickým vztahem matka – dcera. Jsou jimi společenská nepřijatelnost kritizovat matku, touha dcery po ideálním vztahu, úsilí dcery o jiný vztah s vlastními dětmi či naopak opakování vzorců zažitých s matkou ve vztahu s vlastními dětmi. Společným jmenovatelem je nezbytnost vztah s matkou co nejpříjemněji „vyřešit“.

3.6.1 Pozitivní a dobrý vztah matka – dcera

Matka má být dobrou matkou. Existují však určité mýty o mateřství, a pokud matka i dcera uvěří v jejich platnost, velmi zatěžují vzájemný vztah. Podle těchto mýtů se mateřství vyznačuje určitým kodexem předepsaného chování, které má matka splňovat.

Patří mezi ně, že matka je vždy k dispozici, je štedrá, je oporou, je bezpodmínečně přijímající, nemá vlastní problémy, nezlobí se, nestěžuje si, je nevyčerpatelným zdrojem péče a starostlivosti a vždy upřednostňuje potřeby dítěte před vlastními. Ačkoli dcery samy sebe považují za dostatečně dospělé a (nejen) na matce nezávislé, v jejich myslích je stále usídlena myšlenka na to, že matka by tu měla být pro ně, a to bez ohledu na jejich věk. Stejně tak mají potřebu být matkou nepřetržitě bezpodmínečně přijímány. Dále mají dcery jisté primární představy o matce ve smyslu, že „matka přirozeně ví, jak se starat a jak vychovávat děti, matka nemá problémy, matka ráda pečuje o druhé“. Tato očekávání jsou často nevyjádřená a neuvědomovaná, zároveň jsou však velkolepá a mohou být naivní. Každý z mýtů může vztah negativně ovlivnit. Například přesvědčení, že matka by měla stále pečovat, vede k tomu, že se obtížně rozpozná, kdy dcera překročila hranice na cestě k závislosti. Problém je, že nejen dcery věří, že by se takto měly matky chovat. I mnohé matky se tyto atributy snaží bezmezně naplňovat, jinak se obviňují za selhání, což je činí velmi zranitelnými (Herst & Padwa, 1999).

Kulturní mýtus o nepodmíněné lásce a mateřském instinktu vyžaduje, aby byly negativní pocity v mateřství skrývány a popírány. Matčino zjištění, že dítě, které přivedla na svět, nemiluje bezpodmínečně a absolutně, je pro ni jedno z největších selhání jako ženy a matky. Ve vztahu není věnován prostor ambivalentním nebo negativním emocím a frustraci. Síla mýtu o mateřské lásce vyžaduje, aby i dcera zachovala mlčení. Proto hledají cestu, jak dostat sociálnímu očekávání (Streep, 2009).

Představa o matce jako ideálu pramení už z raného dětství. Dítě je před narozením i po něm bezmocné a rodí se s mnoha specifickými potřebami. Jde o potřebu výživy, péče, lásky, pozornosti i fyzického kontaktu. Matka je idealizována jako dokonalá bytost, která jako jediná může tyto potřeby plně uspokojit. Taková matka dokáže zmírnit nespokojenost, úzkost nebo osamělost. Dokonalá matka dokonce přebírá zodpovědnost za štěstí dítěte. Dcery však také přebírají břemeno: vůči takto dokonalé matce musí vykazovat dokonalou poslušnost, aby potvrdily naprostou všemohoucnost matek. Dcery potom vidí svoji budoucnost jen jako představu či scénář někoho jiného. Pokud se dcera vzbouří proti představě matky jako „Boha“ a snaží se o autentičtější vztah s matkou, matka oponuje nerovností jejich vzájemného vztahu. Toto může vést k odcizení či sníženému sebehodnocení (Mothers and Daughters, nedat.).

Některé matky přitom pohlížejí na svou dceru jako na osobu, skrze kterou teprve dosáhnou v životě toho, co se jím samotným nepodařilo. Dcera tak má naplnit smysl

matčina života. Pokud má dcera vůli vydat se vlastní cestou, jinou, než matka naplánovala, je ve vztahu založeno na problém. Matka tlačí dceru, kam ona sama nechce, ta používá veškeré své možnosti se z matčina tlaku vymanit. Nešťastné mohou být nakonec obě. Matka proto, že její život nenabyl ten správný smysl, dcera z výčitek svědomí, že nesplnila matce její velké přání (Helus,1984).

Friday (1997) hovoří o dalším z komplikovaných následků lásky dokonalé matky. Mnoho matek vysílá sdělení „vždy tě budu milovat“, ale doplňuje jej o „nikdo tě nikdy nebude milovat tolik jako já, vždy tu budu pro tebe, moje láska je naprosto jedinečná“. Nabízejí tak druh neskutečné lásky a dceru k sobě pevně poutají. Nemusí to znamenat, že má matka špatný úmysl. Kdyby matka dceru lehce pustila do světa, dcera by měla vztek, že ji snadno nechala jít. Matka je také zřejmě přesvědčená, že méně by znamenalo, že je špatná matka. Avšak síla této idealizované a dokonalé lásky je velmi zavazující. Když potom například dceřin partner nabízí jiný druh lásky, dcera hned může tvrdit, že ji nemiluje skutečně či dostatečně. Jakákoli jiná láska potom není perfektní, něco jí chybí.

Douglas a Michaels (2004) se zabývají mediálním obrazem matek a mateřství zejména v posledních 30 letech a zpochybňují ideál matky (dokonalá matka, plnící všechny potřeby dítěte, vždy k dispozici), kterého ve skutečnosti většina žen nedosahuje. Podle Kaplan (1998) ukazuje nedokonalá matka dítěti, že může být milováno, i když samo nebude dokonalé.

Podle Forward a Frazier Glynn (2014) nemá být u dobré matky vyžadováno naplnění ideálu dokonalé matky. Matka může mít špatnou náladu, být unavená, zlobit se, říkat věci, kterých později lituje. To se však liší od jejího dominantního chování, kdy rozvíjí v dceři víru v její vlastní hodnotu, ukazuje důležitost tolerance, respektu, poskytuje bezpečí. Může kolísat mezi perfektní a dost dobrou matkou. Tak ukazuje skutečnou lásku. Vztah s matkou se potom zdá být „emocionálním jádrem“ dceřina manželství, mateřství i kariéry.

Podle Clouda a Townsenda (2003) je dostatečně dobrá matka emocionálně nablízku, podporuje svébytnost dítěte a neodporuje jí, přijímá i špatné rysy dítěte a nepožaduje stálé úspěchy, vede dítě k dospělosti a nenechá jej zůstat dítětem, pomáhá mu odejít. Secunda (1991) také vymezuje dobrou matku. Dobrá matka akceptuje, že dítě vůči ní má dobré i špatné pocity, stejně tak přijímá své dobré i špatné pocity vůči dítěti.

Nenutí dítě, aby ji neustále těšilo, toleruje příležitostné negativní projevy dítěte, necítí se ohrožená nezávislostí dítěte, odpouští sama sobě drobná občasná selhání a je schopná je kontrolovat.

Když je matka s dcerou schopna vytvořit blízký a silný vzájemně uspokojující vztah, je to dar, který přináší radost oběma. Cohen-Sandler a Silver (2000) prezentují nový model rodičovství pro současnou generaci matek dospívajících dívek. Radí, aby se matka přizpůsobila, respektovala a nekontrolovala. Tak si vybuduje důvěru u dcery. Matka dceru ideálně miluje nezpochybnitelnou láskou, což však na druhou stranu dceři paradoxně umožňuje vyjadřovat vůči matce tolik frustrace a nesouhlasných projevů. Podle Cartera (1993) se dobrý vztah matky a dcery více podobá přátelství než příbuzenskému vztahu.

Zidealizovaná podoba neodpovídá skutečnosti a nemusí to znamenat selhání matky ani dcery. Matka žijící mimo ideál dokonalé matky by neměla přebírat veškerou vinu. Je však obtížné opustit tuto idealizaci a smířit se s nedokonalou a chybnou matkou (Herst & Padwa, 1999).

Problematickou oblastí v tomto smyslu je skutečnost, že matčina role ji zatěžuje obrovskou zodpovědností, nesmí nechybovat ve výchově, má naučit dceru správné věci a podobně. Samotná matka se z této odpovědnosti neumí vyvázat (Debold, Wilson & Malave, 2004).

Šiklová (2009) poukazuje na velkou úlohu žen a matek. Ideálem je matka pečující o svoje dítě a milující a milovaná dcera. Upozorňuje na to, že je v zájmu všech žen sesadit matku z piedestalu dokonalosti. Akceptováním nedokonalosti a obhajobou nedokonalé matky vlastně obhajují sebe samu, protože i ony jsou či budou nedokonalými matkami pro svoje dítě. Douglas a Michaels (2004) k tomuto připojují, že dnešní matky mají mnoho společenských rolí, snaží se plnit očekávání společnosti a zároveň zajistit rodinu po citové i finanční stránce. Vypadá to, že standardy pro dobré mateřství se zvyšují.

3.6.2 Negativní a problematický vztah matka – dcera

Někteří autoři se přiklánějí na stranu idealizace vztahu, jako například Courtney (2012), podle které jsou dny, kdy se nemají rády, ale v základě se stále milují. Přesto platí, že matka i dcera mohou ve vztahu čelit různým komplikacím a vztah může být i velmi problematický.

Podle Clouda a Townsenda (2003) mateřství jako proces však někdy selhává, od emocionální nepřítomnosti po neschopnost nechat děti jít svou cestou. Branje (2008) zpochybňuje obraz ideálního páru. Podle ní dospívající dívky uvádějí, že většina jejich interpersonálních konfliktů se odehrává s matkou, dále s otcem a nejlepší kamarádkou, současně dívky uvádějí více konfliktů než chlapci. I přes pozitivní témata matky i dcery uznávají existenci bariér ve vztahu, v první řadě konfliktů. Uznávaly minulé problémy během dceřina vyrůstání, zejména v adolescenci, ohledně oblékání, výběru přátel či večerky. Když dcery vnímaly bariéry ve vztahu, často viděly matku jako příliš přísně hodnotící, naopak matky se takto nevnímaly (Bojczyk et al., 2011).

Negativní jevy ve vztazích mezi ženami mají svůj archetyp ve vztahu matky a dcery. Objevuje se zde závist, boj a soupeření, manipulace a intriky, krutost. Matky jako vlivné bytosti mají moc nad dceřiným životem a učí je být pasivní, poslušné a konformní, přičemž dcery se bouří (Chesler, 2009). Soupeření mezi ženami má pravděpodobně kořeny v soupeření s matkou. Soupeření, žárlivost a závist pramení ze vztahu s první soupeřkou, tedy matkou (Friday, 1997).

Podle Tartakovsky (2013) je nejběžnější spornou otázkou, která se ve vztahu objevuje a způsobuje problematický vztah, nedostatek nebo různé chyby v komunikaci. Skutečným záměrem v komunikaci často není předat samotný vyprávěný obsah, ale pocity, které jej emocionálně doprovázejí. Matky i dcery oceňují, když si druhá všimne skutečného významu předávané zprávy. Příkladem je, když matka kritizuje dceru za její domnělou „slabost“, dcera může toho sdělení přijmout jako neoprávněnou či přehnanou kritiku, ale záměrem matky může být dceřina ochrana, jestliže se dle matky dostatečně nechrání sama. Tannen (2001) doplňuje, že matky i dcery tak moc touží po souhlasu a uznání, že jakékoli jiné sdělení, které naznačuje něco jiného než bezpodmínečné přijetí, nabývá na významu a zatlačuje ostatní sdělení do pozadí.

Podle Tannen (2006) se vztah vyznačuje velmi rizikovými aspekty. Dcery nejčastěji přehnaně reagují na nepatrné i pomyslné náznaky matčina nesouhlasu a matky zacházejí příliš daleko ve snaze dceru kontrolovat a ovlivňovat. Dochází k velkému přesunu moci. Vyrovnává se poměr sil, v dceřině dospělosti matčin věk a zkušenosti přestávají matce přinášet výhodu. Matka neustává ve své snaze ovlivnit dceřin život, protože cítí, že ztrácí svoji moc. Matky jsou vybízeny k tomu, aby se smířily s tím, že jejich kdysi velký vliv je oslaben. Současně je zde tendence přeceňovat moc druhé a podceňovat vlastní. Dcery se i v dospělosti mohou cítit svázané matčinou mocí.

Herst a Padwa (1999) uvádějí, že ve vztahu se objevuje více komplikovaných oblastí, avšak přes celou komplexnost lze v problematickém vztahu nalézt jeden spojující prvek. Jde o nenaplněná očekávání. Tato očekávání se týkají především vzájemného porozumění. Jedna očekává, že jí druhá porozumí, už jen proto, že sdílí stejné geny a předpokládá jakési „neviditelné spojení myslí“. Pokud se tato očekávání nesplní, jsou obě hluboce zklamány a obě musí čelit faktu, že jejich očekávání jsou především jejich fantastickými představami.

Navzdory zpochybnění ideální dyády Forward a Frazier Glynn (2014) tvrdí, že se naše společnost ještě nevzdala mytické verze mateřství, mnoho společností matku oslavuje. Je stále opovážlivé říkat o vlastní matce cokoli špatného. Pokud je matka nemilující, předává sdělení, že „s naším vztahem je něco špatně“, což si dcera překládá jako „se mnou je něco špatně“. Na začátku si dcera ještě může myslet, že by si matčinu lásku zasloužila, je pro ni však stále těžší čelit vzorům „dokonalého páru“ nebo „šťastné rodiny“ v okolí. Pokud matka v dceři opakovaně vyvolává pocity sebeobviňování, nedostatečnosti, špatnosti, nezaslouženého štěstí nebo úspěchu, tyto pocity pak přetrvávají až do dospělosti, a to víceméně bez ohledu na to, jak je dcera milována dalšími lidmi, nebo dokonce jak moc je schopná milovat vlastní děti. Důsledkem problematického vztahu s matkou je potom větší výskyt úzkostí, depresí, nedostatečné sebevědomí či pochybnosti o schopnosti milovat své děti. Dokud dcera nezahradí svou jizvu po nedostatku lásky od matky, nemůže plně důvěřovat sobě jako ženě, matce, ani partnerce. Když jí chybí silná vazba k matce, jde o specifický druh deprivace, frustrace a pocit ztráty.

Pokud matka dítěti zemře nebo dítě vyrůstá z různých příčin bez ní, společnost podle Anderson (2014) přirozeně předpokládá, že jeho dětství i dospělost budou tímto faktem výrazně ovlivněny. Méně často je však porozuměno tomu, když přítomná matka neplní potřeby dítěte. Dokonce i dítě a pozdější dospělý sám jen vzácně rozumí celkovému dopadu na něj. Pocit, že „matka tady pro dítě není“ lze vymezit pojmem „emocionálně vzdálená matka“. Svoji vzdálenost může matka dávat najevo více způsoby: nedává dítěti najevo lásku, neobjímá jej, nemazlí se s ním, nenavazuje s ním hluboké spojení skrze projevy náklonnosti. Dále odpírá svůj čas a pozornost, je lhostejná, dítě ignoruje. Nepomáhá dítěti vypořádat se s jeho traumaty a bolestí, a to i u vážných situací (např. rozvod, smrt v rodině). Má na dítě přehnané požadavky, dítě se má o sebe starat samo, v některých případech se má starat i o matku, naslouchat jejím dospělým problémům, starat se o mladší sourozence. Matka dítě nerespektuje, nevidí jeho hodnotu,

jeho potřeby a pocity jsou nedůležité, protože ještě není dospělé. Důsledkem všech těchto situací je dítě emocionálně opuštěné a frustrované.

Pokud dcera vnímá ve vztahu s matkou potíže, znamená to podle Townsenda a Clouda (1996), že je s matkou například neschopná komunikovat, cítí nedostatek respektu ke svým rozhodnutím a hodnotám, svému partnerovi či přátelům, nedostatek nezávislosti bez obav ze ztráty matčiny lásky, nepochopení, obtíže s odmítnutím a konfrontací s matkou, obviňuje se za nesplnění matčiny představ a přání, je v její přítomnosti dětská, frustruje ji matčino soustředění se na sebe, je přehnaně kritickou matkou kritizována za to, že je něco „ne dost“ nebo „příliš mnoho“ (např. nepracuje dost, pracuje příliš) a současně je kritickou matku obtížné potěšit. Tento seznam by mohl ještě pokračovat, což dokazuje, že problematický vztah má až drastický dopad na všechny oblasti dceřina života. Naučí se tak například, že blízkost může být nebezpečná, naučí se hrozbě ztráty lásky za neúspěch či strachu z intimity. U problematického vztahu existují dva velmi významné aspekty, jež dále ovlivňují jejich životy. První je spojen s pocity k matce, zraněním a nenaplněnými potřebami. Problematický vztah frustruje, odrazuje od další snahy, zraňuje, způsobuje odstup, zmatek, zklamání i vinu. Druhý souvisí s dynamikou a vzorem pro jiné vztahy. První aspekt ovlivňuje to, co si dnes o minulosti myslíme a jak ji vnímáme. Druhý souvisí s tím, jak opakujeme vzorce z minulosti.

Přes všechny výše popsané problémy však podle Secundy (1991) existuje tzv. „tabu špatné matky“. Jde o odpor společnosti a popření existence špatných matek. Na ožehavou otázku „milujete svoji matku?“ není žádná jiná správná odpověď než „samozřejmě, je to moje matka“. Je však nezbytné si uvědomit, že vztah může být neobvyklý, neadekvátní, nemilující. Dospělé dcery už nejsou bezmocnými dětmi. Pokud přiznají podobu vztahu, vidí jej v jiném světle a teprve potom jej mohou přijmout. Léčba je však bolestivá. Neřešení obtížného vztahu je jako časovaná bomba, nastavená tak, že vybuchne v další generaci. Ačkoli se podle Cori (2010) může stát, že matka ve své roli selhala, je společensky přijatelnější kritizovat nespokojené dcery. V soukromí myslí se obáváme matky kritizovat. Existuje obrovský odpor k přerušení ochrany matek spojený s pocity viny. Chráníme matčin vnitřní obraz, křehkost vztahu a popíráme vše, co by jej mohlo narušit. Dcera tak chrání sama sebe před pocity zklamání či bolesti a drží je mimo vědomí.

Pokud vztah s matkou není dobrý, dcera se ocitá mezi dvěma imperativy: touhou po ideálním vztahu a smířením s tím, co je možné; jinými slovy také mezi dětskou fantazií

a dospělou realitou. Problematický vztah způsobuje, že dcera má pochybnosti o sobě jako o „dost dobré dceři“, tedy dost hodné, poslušné. Například dcera, která se v dětství stále snažila potěšit svoji „nepotěšitelnou“ náročnou matku, se stává submisivní dospělou ženou, která není schopná rozpoznat, kdy ve vztahu ustupovat a kdy se snažit zastávat svoji pozici. Zažívá především vztahy, které se podobají lásce, co zažila doma. V obtížných obdobích a životních krizích až magicky potřebuje věřit, že matka zvládne věci zlepšit. Protože ona představuje bezpečí a jistotu, nechce jí ublížit či riskovat její nesouhlas (Secunda, 1991).

Pokud budeme z matčiných chyb nebo nedokonalostí vyvozovat selhání a neúspěchy dcery, je to pro dcery cesta, jak se dostat až do „módu pasivní oběti“, v němž pochybuje o své osobní síle a navozuje stav pro další pravděpodobná selhání (Northrup, 2006). Cori (2010) udává, že existuje souvislost mezi zkušeností s mateřstvím a pozdějšími obtížemi v životě. Co dítě bere jako své osobnostní nedostatky či vady, může souviset s deficitem z dětství, pokud byla matka dítěti emocionálně vzdálená, jeho potřeby nebyly plněny a nedostalo se mu potřebného množství mateřské lásky. Takové dítě má následující úkol: vyléčit svá zranění a nalézt jiný přístup k vlastním dětem. Tak se z nemilovaného dítěte stane milujícím dospělým.

Matka může být dobrá nebo špatná, ale zcela závislé dítě si nemůže dovolit ji nenávidět. Odtud pramení neschopnost dítěte úplně ji poznat, včetně jejích nedostatků a slabín. Dcera následně také nechce ukázat vlastní špatné vlastnosti, což jí nedovoluje poznat celou svoji identitu. To dává vztahu nesprávný základ, který ústí v jeho zkreslení a nepochopení. Když dcera vidí, že matka je dobrá i špatná, lépe přijímá vlastní klady i zápor (Giobbi, 1995). Pro dceru má závislost na matce až význam „psychologické funkce“ napříč dětstvím, dospíváním i dospělostí. Pokud matka selhává v rozpoznání a přijetí toho, jak je její role důležitá, není jí dceřina závislost příjemná. Potom způsobuje dceři významný distress (Cohler, Grunebaum & Robbins, 1981).

Caplan (2000) doplňuje, že dcera, která nemá „vyřešený“ vztah s matkou, se dostává do jakéhosi psychologického vězení. Taková dcera se od matky neosvobodí a nikdy opravdu nedospěje. Může se matce vyhýbat a záměrně s ní nekomunikovat, aby se od ní zdánlivě odpoutala. Čím více se o odpoutání snaží, tím více omezuje to, co má s matkou podobné (např. podobné aktivity nebo zájmy), vyhýbá se všemu, co by matka mohla schvalovat. Jinak by dcera byla nucena přiznat, že je matce v něčem podobná, což nechce připustit. V tom případě se ale dcera paradoxně nestane nezávislou

dospělou, která se zcela svobodně rozhoduje. V souladu s tím by totiž vybírala ze všech svých možností.

Existují dvě strategie přístupu k problematickému vztahu s matkou. Podle první ženy usilují o jiný vztah s dcerou, než měly se vlastní matkou (např. bližší, láskyplnější) a více či méně odlišnou výchovu dcer, než byla jejich. Následně však mohou přejít do extrému (např. nátlak na blízký vztah, který ústí až v přehnanou péči) a jejich dcery mohou usilovat o podobnou změnu ve vztahu se svojí dcerou. Tato strategie je navíc úsilím, které vyžaduje spoustu energie. Druhou strategií je bezděčné nevědomé opakování životů svých matek (Debold, Wilson & Malave, 2004).

Problematický vztah se samozřejmě projevuje i na straně matek. Dcery mohou říct, že nemilují svoji matku, ale matka nikdy neřekne, že nemiluje svoji dceru. Může být otevřená v jiných věcech, ale mýtus o vždy milující matce je tak silný, že dokonce i dcera, která uznává velmi problematický vztah k matce, bude popírat vše mimo pozitivních emocí ke svým dětem (Friday, 1997). Pro zachování dobrého vztahu matky dceru omlouvají nebo jí přehnaně dovolují. Vyhýbají se konfrontacím, snaží se dceři věci usnadnit, brání jí. Omlouvání je častým copingovým mechanismem, nemusí pak čelit problémům s dcerou. Matku k tomu nutí dosavadní zvyk starat se a řešit za dceru problémy, uklidňovat ji, omlouvat ji, usnadňovat pro ni vše, co je možné. Matka má však dceru vést, má být respektována pro svoji moudrost, zkušenost a podporu. Jde především o problém nastavování hranic ve vztahu. Vztah byl vždy náročný a plný očekávání, ale dnes se k tomu ještě liší míra, v níž dcery mohou matky kritizovat a v níž mohou matku přerůst ve smyslu moci a poměru sil. Matky a dcery jsou si podobnější než dříve. Mohou sdílet stejný vkus v hudbě, mohou se velmi podobně oblékat, obě současně mohou hledat partnera, sdílet větší intimitu. To vše činí vztah hlubší, ale i zranitelnější. Mezi matkou a dcerou nastává nedostatek jasné hierarchie, matčina autorita začíná být podceňována a dceřin sebeobraz se zkresluje (Barash, 2011).

Cohler, Grunebaum a Robbins (1981) uvádějí, že v problematických vztazích je úkolem napravit nerovnováhu ve vztahu a pomoci oběma přijmout význam vzájemné vazby, a to raději než posilovat nezávislost, jež je vzhledem k mnohvrstevné realitě mezigeneračního vztahu nestálá a nestabilní. Je nezbytné mít také na paměti, že dceřina socializace vede k závislosti na matce, takže problematický vztah je z tohoto hlediska aspektem, který narušuje celkovou socializaci dcery.

3.7 DOPORUČENÍ PRO VZTAH MATKA – DCERA

V literatuře pojednávající o vztahu se téměř vždy vyskytuje nějaké doporučení, rady a tipy pro vztah. Vzhledem k významnosti vztahu se mnozí autoři zabývají tím, jak by problematický vztah bylo možné zlepšit či na něm nějakým způsobem pracovat. Někteří autoři konstatují obecné pravdy (např. o důležitosti komunikace) a tato doporučení mají zřejmě v rámci vztahové problematiky obecnou platnost. Nicméně jiní autoři poskytují konkrétní rady, jak se vypořádat s určitými okolnostmi a problematičtějšími oblastmi ve vztahu mezi matkou a dcerou. Tato doporučení je možné velmi dobře využít jak v běžných situacích ve vztahu, tak v psychologické poradenské praxi a odborných psychologických službách.

Přestože Debold, Wilson a Malave (2004) upozorňují na to, že rady ohledně vztahu jsou sice užitečnými koncepty, ale nejde o absolutní pravdy univerzálně platné pro každou matčinu či dceřinu zkušenost, lze vysledovat určité společné znaky.

Podle Farkové (2009) se ukazuje, že v každém vztahu je nejlepší porozumění, tolerance a zvláště názorová pružnost na obou stranách. Šiklová (2009) přidává, že je důležitá komunikace, vnímání, pochopení, porozumění a důraz na pozitivní aspekty.

Je zřejmé, že matky a dcery spolu nesouhlasí v mnoha záležitostech (např. manželství, rodičovství, práce a kariéra...). Obvykle se snaží jedna druhou přesvědčit, aby své odlišné názory změnila. Specifickým aspektem tohoto nesouhlasu je stav, kdy se dcera rozhoduje jinak než matka a následně se matka cítí odmítaná, zavržená či ohrožená ve svém vlivu. Dcery si myslí, že matky jejich rozhodnutí neschvalují a odmítají, a přecházejí do obrany. Je nezbytné smířit se s tím, že vždy budou existovat nějaká témata, na kterých se neshodnou. Je dokonce zdravé a přirozené, když mají určité odlišné názory či rozepře. Není nutné ani vhodné, kdyby jedna měnila názory a postoje pro potěšení druhé. Odlišnosti umožňují lépe formulovat vlastní postoje a učit se akceptovat, že existují i jiná možná stanoviska (Cohen-Sandler & Silver, 2000).

Novák (2008) radí jasně a stručně říct, co která strana chce a nechce, přičemž není důvod prosit o pochopení. Doporučuje akceptovat mlčení, volit krátké věty, nezdůvodňovat, stát v požadavcích na svém, neužívat silných či citově podbarvených slov, nevyčítat. Obzvláště obtížné je akceptovat oprávněnou kritiku a napravit chybu.

Dále Cohen-Sandler a Silver (2000) doporučují, že matky i dcery nemají při nějakém aktuálním sporu překračovat jeho hranice a navazovat tak na spory, které se odehrály

v minulosti, v některých případech dokonce před lety. Radí soustředit se na přítomnost a současný problém. Dále je nezbytné, aby ve vztahu převažovalo zachovávání jasné hierarchie. Dcery potřebují, aby se jejich matky chovaly jako matky a nepřecházely do pozic přítelkyň či kamarádek. Být matkou vyžaduje, aby dceru vedla, dávala pokyny, stanovovala limity, obzvláště během dětství a dospívání. Pokud tuto pozici matka zamění za pozici přítelkyně, obvykle se obává říci nebo udělat něco, co by mohlo vyvolat dceřin nesouhlas nebo rozhořčení. Ale to je – samozřejmě mimo jiné – přesně matčinou rolí.

Jacobs a Jacobs (2010) doporučují zaměřit se především na komunikaci, nepřestávat se snažit zjišťovat, co si druhá myslí a cítí, nepodceňovat sílu sdílení jako podmínky vzájemného porozumění. Komunikace mezi matkou a dcerou může být velmi obtížná. Hlavním problémem je odlišná interpretace, tudíž Tannen (2006) radí vidět rozhovor z úhlu té druhé.

Cohen-Sandler a Silver (2000) v souvislosti s komunikací zmiňují důležitost aktivního naslouchání. Dcery i matky si mají uvědomovat a reflektovat, co druhá říká. Současně se mají vyvarovat toho, aby vyprávění pouze shrnovaly. Při reflektování je nezbytné dávat najevo, že naslouchají a současně rozumějí. Mohou si být ve vztahu tak blízké, že obě předpokládají, že druhá ví a chápe, jak se cítí. Následně však mohou přestat komunikovat, protože se to jeví jako nepotřebné. Ačkoli ve vztahu může velmi silně působit intuice a empatie, je dobré jasně a klidně vyjádřit, jak se cítí a co si myslí. Dále je vhodné upřímně a současně jemně s něčím vyjádřit nespokojenost. Například když má dcera pocit, že s ní matka jedná jako s malým dítětem, má dcera jako reakci říct, že má pocit, že s ní matka ne vždy jedná jako s dospělou osobou. Tak je dceřina nespokojenost vyjádřena a matka není raněna příliš ostrými slovy. Williams (2013) uvádí, že ženy jsou obzvláště citlivé na význam a emoce skrývané za sdělením. Vnímají nejen to, co matka dceři říká, ale zejména je podstatné, jako to říká. Je tedy vhodné, když matky na dceru mluví tak, jak by si samy přály, aby na ně mluvily jejich matky.

Jednou z možností, jak si zůstat s dcerou blízké – během jejího vyrůstání, dospívání i dospělosti – je nalezení takového způsobu trávení společného času, který obě v ideálním případě naplňuje, nebo alespoň částečně baví a uspokojuje. Takový způsob musí odpovídat věku, takže například v náročném období dospívání vyžaduje od matky větší porozumění a toleranci (Hamkins & Schultz, 2008).

Mnoho žen si ve vztahu (nejen) s matkou myslí, že jedinou cestou k jeho zlepšení je usilovat o změnu toho druhého. Ale Tartakovsky (2013) udává, že nejsme zodpovědní za druhé, zodpovídáme pouze za vlastní chování a reakce a pouze ty můžeme měnit a přetvářet. Současně se optimální vztahy nevyhýbají konfliktům, ty jsou jeho nevyhnutelnou součástí. V případě nedorozumění nebo hádky je nejlepší rychle napravit způsobenou škodu. Neřešení konfliktů může mít překvapivé následky. Pokud se konflikty neřeší, přenášejí se stejné vzorce do budoucích vztahů. V tomto ohledu je však nezbytné pečlivě zvažovat, do kterých konfliktů se pouštět. Malé a bezvýznamné záležitosti je vhodné spíše přejít.

Pro dosažení změny je třeba přesně pojmenovat, co které ve vztahu vadí. Northrup (2006) radí nespokojit se s obecnými pojmy jako „nespokojenost“, ale přesně je vymežit, popsat i nevyřešené záležitosti, minulá zranění a rozhořčení. Druhou může překvapit, že jedna si danou záležitost stále nese s sebou. Bez prvotního zaměření na minulost se nedá pracovat na budoucím zlepšení. Dalším krokem je vymežit, jakou úlohu která hraje v tom, že tyto záležitosti nebyly vyřešeny.

Mintle (2004) se ve své knize zabývá možnostmi, jak zlepšit vztah s matkou. Radí, jak překonat různé těžkosti ve vztahu, nahradit nefunkční vzorce a najít nové strategie a perspektivy pro lepší porozumění. Bez ohledu na to, jak narušený nebo špatný je vztah, mezi matkou a dcerou je vždy silné pouto a tento základní vztah ovlivňuje všechny ostatní. Radí proto nečekat, až jedna z dvojice udělá první krok. Pokud se ani dcera ani matka nesnaží na vztahu pracovat, vede to nezbytně k tomu, že se vztah „zasekne“ na stejném bodě a nevyvíjí se, tedy ani nezlepšuje. Vztah tvarují opakované vzorce chování a vytvářejí bludný kruh. Prvním krokem je vzorce si uvědomit a následně změnit své obranné reakce, umět odpustit a zvládnout vztek, rozvíjet empatii a vzájemné porozumění. Jednou z možností, jak usnadnit vzájemný kontakt, je nastavit ve vztahu pevné hranice, vzájemně si je dát na vědomí a trvat na jejich zachování. Jen tak lze dospět ke stavu, kdy může dospělá nezávislá dcera s matkou současně sdílet pevnou vazbu. Dále je zásadní nevtahovat do konfliktu třetí osobu (otce, sourozence). To znamená, že při konfliktu matky s dcerou spolu mají komunikovat přímo matka s dcerou.

Vztah s matkou má tendenci se ustálit, dostává podobu a formu, kterou si drží po dlouhou dobu. Vztah dospělé dcery a její dospělé matky se ustálí v nějakém vzorci, který přetrvává. Pokud dříve nedospěly k autentickému vztahu, může převládat například vzájemné vyhýbání se, nepřijetí nebo jednostranná péče. Když se snaží dospět

k autentickému vztahu v pozdějším věku, musí nejprve narušit jeho ustálenou podobu a vztah opětovně přehodnotit a přizpůsobit a společně dospět k jinému, ideálně lepšímu (Mothers and Daughters, nedat.). Uvědoměním určitého jednání se mohou zcela změnit emoce, vzorce a procesy v rodině (např. oblíbený otec a opomíjená matka). Nový pohled na vztah umožní nové formy mluvení a chování, a pokud spolu začnou jinak komunikovat, může dojít ke zlepšení vztahu. Zlepšení komunikace vyžaduje především pochopení a schopnost posoudit situaci z pozice druhého. Také je dobré zejména užívat méně nepřímosti (Tannen, 2006).

Oakley (2014) vymezuje určité zásady, s nimiž by měla matka i dcera ke vztahu přistupovat. Patří sem například konstruktivní přístup ke komunikaci, včetně kritiky, v níž by se neměly zaměřovat na chyby a selhání, ale měly by raději pochválit to dobré. Jedou z možných technik je potom sepsání seznamu pozitivních vlastností dcery nebo matky a teprve potom sepsání seznamu věcí, které by na podobě vztahu chtěly změnit (Herst & Padwa, 1999). Podle Branje (2008) platí, že když se matky a dcery naučí užívat zralejší formy chování v konfliktech (např. přímou komunikaci, kompromisy, řešení problému), vnímají vztah jako vyrovnanější co se týče vzájemného vlivu a rozhodování.

Matky i dcery mají ideálně stejný cíl – lásku, pochopení a respekt. Na podobě vztahu se potom podílí mnoho proměnných, jako je dědičnost, charakter, socioekonomický status rodiny či její historie. Existuje však jeden významný faktor, který umožňuje či usnadňuje dosažení blízké a milující vazby včetně vyrovnaní se s problematickými otázkami ve vztahu. Jde o komunikaci, která je otevřená a plná respektu. Také platí, že podobu vztahu formuje především matka, už jen proto, že je na prvním místě zodpovědná za dceřinu existenci. Též zodpovídá za nastavení komunikace s dcerou a dosažení jejího zlepšení (Sophy & Kogen, 2010).

Touha po přátelském a vzájemně uspokojujícím vztahu je dle Townsenda a Clouda (1996) přirozená. Mnoho lidí doslova trpí při představě, že by to měla být právě jejich matka, kdo způsobil v jejich vztahu problém. Druhým extrémem je obviňovat matku za všechny problémy, stále dokola vyhrabávat minulé křivdy a zaměřovat se jen na minulost. Minulost je samozřejmě podstatná, vztah podmiňuje a její pochopení je prvním krokem k porozumění problému. Teprve potom je možné pracovat na lepším vztahu. Neméně významná je však současnost a přítomné procesy ve vztahu. Zabývání se minulostí i současností ve vztahu je nezbytné, protože matka s dcerou v nějaké formě žije v přítomnosti každý den.

V souvislosti s tímto je dobré vědět, že většina matek a dcer přehodnocuje minulý vztah ve světle současné vazby. Dětské zážitky ovlivňují vztah, současně je však vždy podmiňován a formován jejich současnou interpretací. Dynamika vztahu napříč dospělostí zapříčiňuje, že je obě mohou vidět v novém světle (např. malé dceři chyběla matka kvůli jejímu zaměstnání, avšak dospělá dcera oceňuje matčinu kariéru). V rámci přehodnocování minulosti si ji mohou vybavovat více pozitivně nebo negativně, než ji prožívaly kdysi (Bojczyk et al., 2011). Také podle Streep (2009) nejde ani tak o to, co se v minulosti stalo, ale především o to, co si myslí a jak mluví o své matce nyní. Dcera v přítomnosti dosáhne nového pochopení, nové perspektivy toho, co se stalo a zejména toho, jak byla vychovávána.

Vztah matka – dcera je v médiích, televizi a seriálech zpodobňován jako neskutečně až neuvěřitelně blízký. Následkem tohoto vzoru si mohou myslet, že jejich problémy jsou zcela mimořádné. Pravdou je, že není vzácné či nepřirozené, když jedna z nich touží po bližším vztahu, obviňuje se či selhává ve své roli. Matky a dcery se často vzájemně vnímají jako rivalové, mučedníci či manipulátoři a spíše výjimečně jako zcela rovnocenní partneři. Boje se týkají mnoha oblastí, například dcery mohou přebírat ve vztahu mocnější pozici tím, že matce „vyhrožují“, že ji opustí nebo že jí neumožní vídat vnoučata. Naštěstí jsou témata ve vztahu tak univerzální, že obě mohou hledat podporu v okolí nebo se obrátit na poradenství nebo terapii s cílem zlepšit vztah nebo lépe zvládat nespokojenost a zklamání. Vzájemné porozumění je potom pouze polovinou řešení komplikovaného vztahu s matkou. Druhou je práce na zlepšení vztahu „v praxi“, navázání nebo prohloubení vazby, budování co nejlepšího dosažitelného vztahu (Herst& Padwa, 1999). Hemmen (2012) dodává, že pokud konflikty ve vztahu převládnu a jedna se cítí osamělá, zmatená nebo druhou přehlížená, je žádoucí vyhledat odbornou pomoc, a to bez pocitu zahanbení či odsouzení.

3.8 UNIVERZITNÍ VÝZKUMY A BLOGY O VZTAHU MATKY A DCERY

Zájem o téma vztahu matky a dcery dokazují výzkumy, kterými se zabývají univerzity v zahraničí. Existují univerzitní pracoviště, která toto téma zkoumají. Příklady výzkumů o vztahu:

- Výzkumnice Katelyn Harper a Amanda DeLoreto z The Department of Human Development at California State University Long Beach provádějí studii s názvem **The Mother – Daughter Relationship**, jejímž cílem je zjistit poznatky o tom, jak vztah k matce ovlivňuje dceřino sebehodnocení spokojenost s vlastním tělem a stravovací návyky. Pro studii byl vytvořen speciální dotazník, jehož otázky jsou zaměřeny specificky dle jeho cíle. Týkají se hodnocení vlastního vzhledu, tělesné hmotnosti, spokojenosti s tělem, sebevědomí, jídelních návyků a vzorců. Dotazník je doplněn otázkami o vztahu k matce, jde například o vnímání důležitosti vztahu, pocity ve vztahu, přebírání matčina chování, vnímání podpory, respektu, naslouchání a podobně (Harper & DeLoreto, nedat.).

- Výzkumníci Dorie J. Gilbert, Ph.D. a Jeanne Tschann, Ph.D. z The University of Texas at Austin provádějí studii s názvem **Project Mother – Daughter Talk**. Studie probíhá od prosince roku 2002 a stále pokračuje. Cílem je poznat dva aspekty životů dcer (ve věku 12 – 16 let) HIV pozitivních afroamerických matek. Prvním je charakter a rozsah komunikace mezi matkami a dcerami týkající se snižování rizikového chování v souvislosti s nebezpečím nákazy dcer virem HIV, tedy zda se matky s dcerami baví o prevenci, nebezpečí viru HIV apod. Druhým je charakteristika matek a dcer, která bude mít potenciálně dopad na duševní zdraví, fungování ve společnosti a chování dcer. Dcery nenakažené virem HIV jsou výrazně ovlivňovány matkami nakaženými virem HIV, který do vzájemného vztahu vnáší problematiku nemoci, smrti, traumatu, rizikového sexuálního chování a další. Kvalitativní studie zahrnuje interview s dyádami matka – dcera, rozhovory probíhají odděleně. Kvantitativní část studie zahrnuje administraci krátkého dotazníku pro dyády (Gilbert, nedat.).

- Výzkumnice Diane K. Shrier a Lydia A. Shrier z George Washington University Medical Center ve Washingtonu se zabývají psychoanalytickou, vývojovou a další relevantní teoretickou literaturou. Zaměřují se především na vztah matky a dospělé dcery od konce adolescence po stárnutí. Cílem je přinést poznatky o neklinické populaci a získat data, která mohou potvrdit nebo vyvrátit existující psychoanalytické a vývojové teorie o vztahu (Shrier & Shrier, 2004).

- Profesorka sociologie Kim Huisman z The University of Maine započala na podzim 2012 projekt s názvem **Maine Mother – Daughter Project (MMDP)**. Tento projekt poskytuje matkám a dcerám příležitost trávit čas v komunitním

prostoru a společně pracovat na vztahu. Projekt je sestaven dle knihy SuEllen Hamkins a Renée Schultz „The Mother – Daughter Project: How Mothers and Daughters can Band Together, Beat the Odds and Thrive During Adolescence“. Cíl je spojen s body v uvedené knize a vychází z témat jako je podpora osobní pohody, trávení času, zdraví, generové stereotypy, sebedůvěra apod. V souvislosti s projektem se 26. října 2012 konala konference o vztahu matka – dcera a byla zformována skupina matek a dcer, která se pravidelně setkává a sdílí dané náměty. Cílem je přenášet témata do běžného života a vztahu. Autorka projektu vidí dosah i v širším kontextu, vztah prezentuje jako významnou součást společnosti, což přináší i sociologický pohled, chce vyvolat také veřejný zájem a diskuzi. Ze soukromého života dyády tak dochází k přeměně na společenský fenomén (Koenig, 2013).

Dále existuje také mnoho webových stránek, diskuzních fór a blogů o vztahu. Jde například o internetové stránky:

- **The Mother – Daughter Project: Mothers and daughters thriving together through adolescence.** Tento projekt pomáhá zachovat blízký vztah mezi matkou a dcerou v adolescenci, radí matkám, jak poskytnout dceři podporu, kterou v daném období potřebuje. Matky a dcery se spojují do malých skupin a sdílejí společné problémy, vzájemně se provázejí. Projekt funguje prostřednictvím komunitní podpory, kterou dcerám a matkám poskytují jiné dcery a matky. Naslouchají svým přáním a příběhům, otevřeně diskutují, čelí problémům, vidí jiné perspektivy. Původní skupina byla založena Renée Schultz a SuEllen Hamkins, společně napsaly knihu i prostřednictvím projektu šíří myšlenku dál (Hamkins, nedat.).
- **Like Mother, Like Daughter: because it's important to maintain the collective memory.** Popisují vztah, domácí „triumfy“ a péči o domácnost na svém blogu (Like Mother, Like Daughter: because it's important to maintain the collective memory, nedat.).
- **The 2 Seasons: The Mother / Daughter Lifestyle Blog.** Dvojice matka – dcera píše blog o péči o domácnost, dekorování, receptech, cestování a společných zájmech, doplněné množstvím fotografií (The 2 Seasons: The Mother / Daughter Lifestyle Blog, nedat.).

- **Like Mother, Like Daughter: A blog where a mother and daughter share their favorite recipes.** Blog matky a dcery, které milují vaření a sdílejí společné recepty, které se rozhodly zveřejňovat na svém blogu (Like Mother, Like Daughter: A blog where a mother and daughter share their favorite recipes, nedat.).
- **Mother – Daughter Book Reviews.** Internetová stránka matky a dcery, které milují čtení. Společně vytvořily prostor, kde děti ve věku do 13 let (dcery, synové, neteře, synovci, vnoučata...) a jejich blízcí dospělí (matky, otcové, prarodiče, tety a strýcové...) mohou sdílet recenze o knihách pro děti. Tyto dvě generace se na vkusu pro knihy často neshodnou, stránka má být prostorem pro dialog a rozvíjení kritického myšlení dětí (Mother – Daughter Book Reviews, nedat.).
- **Like Mother, Like Daughter Blog: Passing down our passion for a beautiful home: from mother, to daughter, to you.** Blog matky a dcery, které se zajímají o styly zařízení domácnosti, domácí dekor a výzdobu. Na blogu sdílejí tipy na výzdobu domácností, výrobu zařízení s mottem „dvě generace, dva domovy, jedna vášeň“ (Like Mother, Like Daughter Blog: Passing down our passion for a beautiful home – from mother, to daughter, to you, nedat.).
- **My teenager werewolf.** Matka a dcera na svém blogu popisují svůj vztah a svůj každodenní život. Píší o hudbě, filmech, vztazích, i o svých hádkách. Prostřednictvím blogu si lépe rozumějí a pracují na zlepšování vztahu (My teenager werewolf, nedat.).
- **The Mother – Daughter blog: Mothers and Daughters sharing what makes their relationship special... ideas, activities and resources.** Sdílejí informace a fotografie o svých zálibách a aktivitách, výletech, oslavách, společenském životě, knihách (The Mother – Daughter Blog: Mothers and Daughters sharing what makes their relationship special... ideas, activities and resources, nedat.).
- **Mothers of Daughters.** Blog pro matky dcer, který vytvořila matka čtyř dcer a kde s ostatními matkami sdílí informace o mateřství a poskytují si podporu, doporučují si knihy a píšou články na různá témata (Mothers of Daughters, nedat.).
- **The Mischievous Mommy.** Blog matky, která se zajímá o výtvarné umění a objevila kouzlo spolupráce se svojí 2letou dcerou. Chce inspirovat ostatní matky,

aby sdílely svoji vášeň se svými dětmi. Na blogu ukazuje společná díla, obrazy a videa z jejich tvoření (Oosterman, nedat.).

- **Like Mother, Like Daughters: Eat what U Like, but Make It Urself.** Blog matky a jejích dvou dcer o vaření, pečení, receptech a nakupování surovin (Like Mother, Like Daughters: Eat what U Like, but Make It Urself, nedat.).
- **Busy Mockingbird: A messy collection of art projects, crafts, and various random things...** Blog ilustrátorky a grafičky, která zveřejňuje své projekty, na kterých spolupracuje s dcerou (Hendricks, nedat.).
- **Mother – Daughter Book Club: Fading together for life.** Matka se dvěma dcerami založila literární klub, debatují o tématech v knihách, doporučují si knihy a setkávají se s jinými kluby (Hudson, nedat.).
- **The blogger's daughter.** Blog s informacemi o například zařizování pokoje, módě a oblékání, stylingu, oslavách, výletech, doplněné mnoha fotografiemi (The blogger's daughter, nedat.).

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Magisterská diplomová práce je vypracována jako součást širšího výzkumného záměru, který je soustředěn na výzkumný problém **popisu a analýzy vztahu matek a dcer v různém věkovém období**. Tento výzkumný záměr vedou a koordinují doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. a PhDr. Veronika Očenášková, Ph.D. Na výzkumném záměru se podílejí čtyři studentky 2. ročníku navazujícího magisterského studia psychologie, kterými jsou včetně mě Bc. Vladěna Spáčilová, Bc. Barbora Burešová a Bc. et Bc. Klára Večerková. Dále probíhalo zpracování výzkumné části práce ve spolupráci s PhDr. Janem Šmahajem, Ph.D., který zabezpečoval internetovou administraci dotazníku a exporty dat.

Magisterská diplomová práce je pokračovací studií navazující na bakalářskou diplomovou práci jako první část projektu. Pro lepší pochopení návaznosti je místy na metodologii bakalářské diplomové práce odkazováno.

Postava matky jako jedna z nejvýznamnějších v životě velmi ovlivňuje život dítěte. Vzájemný vztah matky s dětmi patří mezi klíčové faktory, které spolupůsobí při utváření osobnosti. Vztah matky a dcery se vyznačuje komplexitou a specifičností. Na vztah lze proto nazírat jako na trvale aktuální téma. Navzdory jeho aktuálnosti a významnosti mu není věnována patřičná výzkumná pozornost. Práce o tomto tématu se jím zabývají zejména v rovině problematických až patologických jevů (například zanedbávání a týrání dětí) a rovina běžně fungujícího vztahu v různém věkovém období je zdatelně opomíjena. Z toho důvodu je tento širší výzkumný záměr ojedinělým projektem.

Výzkumná část navazuje na výsledky kvalitativního výzkumu realizovaného v první fázi projektu. **Cílem projektu je zmapování a popis vztahu a komunikace mezi matkami a dcerami**. Toto je prováděno v rámci spolupráce celého výzkumného týmu, pracuje se tedy komplexně a vztah je posuzován z více stanovisek a úhlů pohledu. Na vztah je nahlíženo ženami v pozici dcery či matky v určitém věkovém období. Byly vymezeny 4 výzkumné soubory žen v pozici dcery nebo matky. Každá studentka se věnuje určitému věkovému období žen v postavení dcer nebo matek, samostatně píše teoretickou

část práce zaměřenou na toto věkové období a zpracovává výzkumná data vlastního výběrového souboru.

Cílem této magisterské diplomové práce je zmapovat specifika vztahu a komunikace mezi matkami a dcerami z pohledu mladých dospělých dcer. Jde tedy o náhled na vztah s matkou od dcer ve věkovém období mladé dospělosti, která byla pro potřeby práce vymezena od 20 do 29 let. Daný výběrový soubor je v práci označován jako Dcery I. Výzkumná část práce mapuje specifika vztahu a komunikace, zaměřuje se na analýzu údajů získaných od mladých dospělých dcer a zjišťuje, jak dcery vztah s matkou vnímají, popisují a prožívají.

Východiskem práce je otázka o problému, který nás zajímá (Ferjenčík, 2000). V naší práci je daným problémem vztah dospělé dcery a její matky. Na základě stanovených cílů byly pro výzkumnou část práce vymezeny tři výzkumné otázky, které tvoří tři ústřední oblasti zpracování výzkumné části.

Znění výzkumných otázek:

- **Jak dcery charakterizují svůj vztah s matkou?**
- **Co vzájemný vztah z pohledu dcer zatěžuje, co dcerám vadí?**
- **Co vzájemný vztah z pohledu dcer zlepšuje, posiluje a podporuje?**

5 POPIS ZVOLENÉHO METODOLOGICKÉHO RÁMCE A METOD

5.1 ZVOLENÝ VÝZKUMNÝ PŘÍSTUP A TYP VÝZKUMU

V projektu byl zvolen **kvalitativní výzkumný přístup**. Miovský (2006) uvádí, že volba a použití přístupu důsledně vychází z cílů a předmětu výzkumu. Kvalitativní přístup není omezován na vybrané proměnné, naopak jeho pole zůstává obvykle velmi otevřené a výzkumník často až v průběhu výzkumu zjišťuje, jaký význam jednotlivé proměnné mají a jak se spolu mohou vzájemně ovlivňovat. Na základě četné rozmanitosti, pestrosti a širě tématu se vzhledem k povaze našeho výzkumného úkolu, stanovených cílů a ústředních oblastí jevílo jako vhodné užití kvalitativního přístupu a metod.

V rámci pojetí vztahu matky a dospělé dcery je nezbytné nazírat na něj jako na složitý soubor různých jevů, které mohou nabývat velmi rozličných kvalit. Aby mohl být vztah se svojí mnohotvárností zachycený v maximální možné šíři, nebyl v rámci kvalitativního přístupu redukován jen na některou z jeho rovin. Platí, že kvalitativní přístup také poskytuje dostatečný prostor pro otevírání nových témat a zachycení nových proměnných. Ze všech těchto důvodů je vzhledem k tématu a zaměření výzkumu vhodnější.

Obsáhlost a širě jednotlivých otázek ve vytvořeném dotazníku umožňuje vymezení a definování značného množství významných témat a fenoménů i identifikaci drobných jednotlivostí a detailů ve vztahu. Celkově může kvalitativní výzkum vést k lepšímu náhledu na problematiku daného vztahu.

V rámci kvalitativního výzkumného přístupu v projektu bylo jako typ výzkumu zvoleno **fenomenologické zkoumání** podle Hendla (2005). Fenomenologické zkoumání klade důraz na porozumění, jak jedinci vnímají určitou zkušenost, hlavním cílem je tuto prožitou zkušenost popsat a analyzovat. Jde o zachycení, analýzu a porozumění určitému jevu, konkrétně zkušenosti ve vztahu matky a dcery.

5.2 METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT

Metodou získávání dat bylo provedené **internetové dotazníkové šetření MATKY – DCERY 2015**. Toto šetření probíhalo prostřednictvím webového serveru

www.vmonline.cz. Dotazníky byly umístěny na serveru Survey Monkey. Šlo o dotazník s otevřenými otázkami vytvořený za účelem projektu. Sběr dat probíhal od 17. března 2015 do 29. února 2016.

Během tohoto období byl odkaz na dotazník sdílen a zasílán dcerám a matkám s prosbou o vyplnění. Byl doplněn informacemi o smyslu a cíli výzkumu. Před vyplňováním byly účastnice výzkumu upozorněny na to, že odpovědi na dotazník budou sloužit pro výzkumné účely a budou dále analyzovány.

Dotazník navazuje na interview z bakalářské diplomové práce, kde bylo metodou sběru dat polostrukturované interview. Ve spolupráci celého výzkumného týmu bylo vytvořeno schéma otázek. Z tohoto schématu nyní vycházela podoba dotazníkového šetření i znění otázek v aktuálním dotazníkovém šetření.

Na vztah matky a dcery je v rámci celkového hlediska výzkumného projektu pohlíženo ze dvou perspektiv – z pohledu dcery i matky. Byly proto vytvořeny dvě sady otázek, dotazníkové otázky pro matky a dotazníkové otázky pro dcery. V rámci těchto otázek se jejich obsahová stránka překrývala. Jinými slovy byly matkám i dcerám pokládány velmi podobné, obsahově shodné otázky. Matky a dcery na ně následně odpovídaly ze svého vlastního hlediska. Struktura dotazníkových otázek tak byla sjednocena.

Konečné znění dotazníkových otázek (viz příloha č. 3) je složeno ze tří oblastí, které vycházejí ze tří výzkumných otázek.

Tři ústřední oblasti vycházející z výzkumných otázek:

- charakteristika vztahu matky a dcery,
- negativní aspekty vztahu matky a dcery,
- pozitivní aspekty vztahu matky a dcery.

Každá otázka dotazníku náleží do jedné z těchto tří oblastí. První oblast souvisí s první výzkumnou otázkou o charakteristice vztahu. Ve druhé oblasti a druhé výzkumné otázce byly zjišťovány obtíže, které vztah zatěžují a dcerám vadí, tedy negativní aspekty ve vztahu. Třetí oblast je formulována ze třetí výzkumné otázky zaměřující se na pozitiva ve vztahu, která vzájemný vztah posilují, zlepšují a podporují. Doslovné znění dotazníkových otázek je uvedeno v následné analýze výsledků.

Dotazníkové otázky pokryly různá témata ve vztahu, zaměřují se na výpovědi o vlastních názorech dcery, jejich zkušenostech a pocitech ve vztahu, o vlastním chování a komunikaci v rámci vztahu i o chování a komunikaci matky. Obsaženy jsou otázky na všeobecný popis vztahu, citově neutrální i otázky specifičtější a intimnější. Otázky spadající do oblasti charakteristiky, pozitivních a negativních aspektů byly během vyplňování dotazníku rozloženy různě, v podobě dotazníku se střídaly a nebyly uváděny všechny za sebou. Dále byly otázky přizpůsobeny rodinným poměrům dcery a její individuální situaci (např. otázka na počet dětí pro dcery s dětmi).

Doba vyplňování byla různá. Předpokládaná doba vyplňování byla přibližně 50 minut. Vyplňování se mohlo odehrávat v čase, který si účastnice výzkumu samy určily.

Na fázi získávání dat navazovalo jejich další zpracování a rozbor, což je uvedeno ve výsledné obsahové analýze. Tato obsahová analýza vedla k popisu tří vymezených oblastí výzkumu, zodpovězení výzkumných otázek a naplnění cíle výzkumu.

5.3 METODY ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT

Metodou získávání dat bylo provedené internetové dotazníkové šetření MATKY – DCERY 2015, šlo o dotazník s otevřenými otázkami vytvořený za účelem projektu. Data z dotazníkového šetření byla exportována do tabulky v souboru Microsoft Excel. Celkově proběhly 2 exporty dat, první export s daty aktuálními k 10. listopadu 2015. Druhý export proběhl již po ukončení možnosti vyplňování dotazníku s finálními daty k 29. únoru 2016. V tabulce s finálními daty byly pomocí filtrů zapnutých podle věku účastnic výzkumu přehledně seřazeny jednotlivé výběrové soubory a k nim náležející odpovědi.

Každá členka týmu dále zpracovávala a analyzovala jen data toho souboru, který jí připadl ke zpracování. V této práci jsem tedy dále pracovala s dotazníky vyplněnými dcerami ze souboru Dcery I a ostatní členky týmu obdobně pracovaly s dotazníky vyplněnými ženami náležejícími do jejich výzkumných souborů.

Po exportu dat byla data souboru Dcery I dále protříděna. V exportech byly zahrnuty kompletní i nekompletní dotazníky. Do další analýzy pak byly zařazeny jen kompletně vyplněné dotazníky a pouze takové nekompletně vyplněné dotazníky, které přinášely obsáhlé a zajímavé informace. K zařazení některých nekompletně vyplněných dotazníků bylo přistoupeno proto, aby bylo dosaženo co největší obsahové saturace dat.

Saturace dat je podle Miovského (2006) klíčovým termínem. Znamená to, že při zpracování a analýze dat se dospělo až do momentu, kdy další data již pro výsledek analýzy nepředstavují žádný podstatný přínos a nepřinášejí nic nového. Další získávaná data tak již přinášejí pouze opakování toho, co už bylo zjištěno. Dosažení saturace také znamená, že výsledek analýzy má potřebnou vnitřní i vnější konzistenci a bylo dosaženo stanovených cílů.

Z další analýzy byly vyřazeny nekompletní dotazníky, jejichž vyplňování končilo hned po první nebo po prvních několika zodpovězených otázkách. Dále byly vyloučeny dotazníky s nesmyslnými odpověďmi (například náhodný shluk písmen, tečky a jiná interpunkční znaménka) a ty, kde dcery nesplňovaly podmínky pro účast na výzkumu (duševní nemoc matky, dramatické okolnosti v rodině). Z rozboru také byly vyčleněny nekompletní dotazníky, které nepřinášely žádné nové či důležité informace nebo bývaly vyplněné jednoslovně. Takto byla data připravena pro další fázi zpracování a analýzy.

Dalším krokem v rámci přípravy dat k analýze bylo převedení dat z tabulek do souborů Microsoft Word, které byly vytištěny. Všechny odpovědi k jedné dotazníkové otázce byly převedeny vždy do jednoho souboru s přiřazeným pořadovým číslem participantky a jejím uvedeným ID číslem z internetového dotazníkového šetření. Jednotlivé dotazníky se tak snadno identifikují a je tímto i usnadněna analýza odpovědí na jednotlivé otázky.

Další práce s daty se zaměřovala na doslovné odpovědi na jednotlivé otázky dotazníku a probíhala formou tužka – papír. Všechny dotazníky vyplněné souborem Dcery I zařazené do analýzy byly pečlivě přečteny. Pro analýzu obsahu je nezbytné pečlivé zpracování informací, důraz byl kladený na obsahový aspekt odpovědí. Do znění odpovědí nebyly prováděny žádné zásahy. Je to nezbytné proto, aby nedocházelo k nějakému znehodnocování dat, jejich redukci nebo jinému zkreslování.

Pro zpracování dat byly použity postupy obsahové analýzy. Vyplněné dotazníky zařazené do dalšího zpracování byly analyzovány pomocí metody **kvalitativní obsahové analýzy**. V rámci této analýzy docházelo ke kódování, kategorizaci a definování témat podle Hendla (2005). Při této činnosti platí, že kategorizace má pojmenovávat a postihovat esenci jednotlivých složek zkušeností a témata pojmenovávají podstatu skupiny složek zkušeností.

Během kvalitativní obsahové analýzy dat se prováděla **metoda vytváření trsů**. Miovský (2006) popisuje, že vede k seskupování a konceptualizaci výroků. Vytvářejí se kategorie (trsy), jež mají vznikat na základě vzájemné podobnosti (překrývání) mezi identifikovanými jednotkami. Tímto pak vznikají kategorie obecnější, které jsou induktivně zformované. Existují určité opakující se znaky, které mohou mít určité typické uspořádání a podobně. Dle této asociace pak probíhá zařazování do skupin (trsů). Zásadním znakem vytvářených trsů je jejich společné tematické překrývání.

Jako další byla využita **metoda zachycení vzorců („gestaltů“)**. Miovský (2006) tuto metodu definuje na základě podobnosti. Jde o možnost vyhledávání určitých obecnějších struktur, principů nebo vzorců. Vzorce jsou vytvářeny na základě vzájemných podobností nebo odlišností. Obecnější vzorce odpovídají specifickým zaznamenaným jevům vázaným na určitý kontext, osobu, událost a podobně. Metoda tedy slouží k vyhledávání opakujících se schémat. V odpovědích na dotazníkové otázky byly vyhledávány podobné jevy, aby mohly být informace propojovány do obecnějších struktur.

Podle Hendla (2005) jde při kvalitativní analýze a interpretaci o systematické organizování dat. Cílem je zachytit a odhalit témata, vztahy a jejich pravidelnosti. Zásadní je, že takto organizovaná data by měla být abstraktnější než klasifikovaný materiál. Témata a vztahy jsou postupně předkládány ve struktuře, která se zobecňuje a vytváří se tak hierarchická soustava.

Z jednotlivých otázek rozhovoru byly v bakalářské diplomové práci definovány **okruhy**. Tyto vytvořené okruhy reprezentují určitá témata ve vztahu matky a dcery a v magisterské diplomové práci bylo jejich znění zachováno.

Každý okruh spadá pod jednu ze tří ústředních zkoumaných oblastí, které vycházejí ze tří základních výzkumných otázek. Těmito oblastmi jsou charakteristika vztahu, negativní a pozitivní aspekty vztahu. Charakteristice vztahu se věnuje 12 okruhů, negativními aspekty vztahu se zabývá 10 okruhů a na pozitivní aspekty vztahu je zaměřeno 8 okruhů. Ve výsledné analýze je tedy zpracováno celkem 30 okruhů. Suma těchto okruhů náležejících k dané oblasti odpovídá na položené výzkumné otázky.

Odpovědi na otázky ke každému okruhu byly pročteny a podrobeny analýze. K jednotlivým okruhům tak byl na základě odpovědí dcer přiřazen souhrn informací. V takto vzniklém soupisu dat byly vyhledávány nejvýznamnější a nejčastěji se opakující odpovědi. Tyto byly označovány jako **kategorie**. Ke kategoriím náležely v odpovědích

další informace a kategorie byly v odpovědích rozváděny do upřesňujících podrobností, z těchto odpovědí potom byly vytvářeny jejich dílčí **podkategorie**.

Vyhledávání, definování a propracování kategorií a podkategorií probíhalo v několika na sebe navazujících fázích. Nejprve bylo analyzováno 5 náhodně vybraných kompletních dotazníků s cílem předběžně zjistit, jaké informace a kategorie se v nich přibližně objevují. Následovala analýza všech dotazníků zahrnutých do rozboru. Vznikající kategorie a podkategorie se upravovaly a doplňovaly a vytvářel se tak hierarchicky se zobecňující systém kategorií a podkategorií. Kategorie a podkategorie jsou obohaceny o vhodné a výstižné citace.

V rámci spolupráce výzkumného týmu byly vymezené kategorie následně srovnávány s cílem je porovnat, nalézt případné shody a sjednotit. Členky výzkumného týmu tak během obsahové analýzy pracovaly v užší spolupráci. Během společných diskuzí na projektových schůzkách nebo v projektové skupině Projekt matky – dcery založené na sociální síti Facebook byly upřesňovány metodologické záležitosti, ujasňováno jednotné zpracování obsahové analýzy, projednávalo znění kategorií a podkategorií. To vše zejména se záměrem vzájemně porovnat a sjednotit kategorie u 2 výběrových souborů dcer (Dcery I a Dcery II) a 2 výběrových souborů matek (Matky I a Matky II). Následně byly porovnávány kategorie i u všech 4 výběrových souborů dohromady.

Sjednocování názvů kategorií a podkategorií zabezpečuje stejné znění a formulaci těch kategorií a podkategorií, které se během obsahové analýzy odpovědí jednotlivých výzkumných souborů překrývaly. To je důležité, protože daný postup zajišťuje především co nejvyšší míru sjednocení, umožňuje snadnější srovnání v rámci analýzy a dále vede k co nejvíce srovnatelné podobě výsledků.

5.4 ETICKÉ PROBLÉMY A ZPŮSOB JEJICH ŘEŠENÍ

Hendl (2005) upozorňuje, že obecné etické aspekty se týkají každého výzkumu. Sběr citlivých informací o účastnících výzkumu musí zohledňovat etickou problematiku.

Všechny účastnice výzkumu byly osloveny prostřednictvím žádosti o vyplnění dotazníkového šetření MATKY – DCERY 2015. Před samotným vyplňováním dotazníku jim byly podány úvodní informace k internetovému šetření.

Bylo jim poděkováno za jejich zájem o výzkum zabývající se vztahem matek a dcer a jejich čas. Byl jim vysvětlen cíl a smysl dotazníku a za jakým účelem je šetření prováděno. Participantky byly informovány o tom, že ačkoli tento vztah patří k nejdůležitějším v životě, v odborné literatuře se o něm píše poměrně málo a jsou popisovány spíše krajní a patologické podoby tohoto vztahu (například zanedbávání a týrání dětí), ale o běžném vztahu matek a dcer dostatek informací není.

Miovský (2006) zdůrazňuje, že je povinností výzkumníka zajistit, aby při jakékoli vědecké činnosti neměly žádné neoprávněné osoby přístup k získaným datům a aby byla data užita pouze k účelu, k jakému byla získána.

Zachování soukromí je důležitý aspekt. Na základě toho byly všechny účastnice výzkumu ujistěny o zachování anonymity. Byly tak ubezpečeny, že všechny získané údaje jsou považovány za zcela důvěrné a bude s nimi takto nakládáno, budou tedy užity jen pro výzkumné účely. Jde o velmi soukromé téma, proto byly všechny vyplněné údaje přísně chráněny a zůstanou anonymní. Navození důvěry bylo nezbytné, otevřené a pravdivé odpovědi na položené otázky jsou velmi cenné.

Je zaručena ochrana informací osobního charakteru před zneužitím. Veškerý materiál je archivován a uchováván v digitální podobě. Odkaz na výsledky internetového šetření s vyplněnými dotazníky, exporty dat a jejich zpracování jsou uchovávány v počítači, přístup k počítači je zabezpečen heslem, stejně jako přístup k záznamům.

Participantky také byly předem informovány o průběhu a okolnostech výzkumu. Dostaly podrobné informace o jeho účelu v úvodní části internetového dotazníku. Byly upozorněny na to, že vyplňování dotazníku je určeno pro ženy, které jsou ochotné podělit se o své zkušenosti ohledně vztahu s matkou. Bylo třeba shromáždit co nejvíce zkušeností, prožitků a názorů. Jde o to, jak dcery svůj vztah s matkou vnímají. Předpokládáme, že v běžném vztahu matky a dcery se mohou kromě vzájemné blízkosti a porozumění vyskytovat také nejistota, problémy, konflikty a podobně. Znamená to, že tento unikátní vztah má své pěkné, ale i stinné stránky. Naše šetření má přinést cenné a pravdivé poznatky o vztazích a vzájemné komunikaci mezi matkami a dospělými dcerami.

Bylo zdůrazněno, že výzkum je založen na dobrovolnosti. Participantky byly ujistěny o svobodě odmítnutí účasti ve výzkumu a mohly kdykoli odstoupit z výzkumu tím, že přerušily vyplňování. V souladu s dodržáním etického přístupu byl vyplněním projeven souhlas s účastí na výzkumu.

6 VÝBĚROVÝ SOUBOR

V rámci celkového výzkumného záměru pracujeme se 4 různými výběrovými soubory. Účastnice výzkumu byly v bakalářské i magisterské diplomové práci rozděleny do 4 věkových skupin a tyto skupiny tvořily 2 skupiny dcer a 2 skupiny matek. Jsou označovány jako soubory Dcery I, Dcery II, Matky I a Matky II.

Před započítím první fáze celého projektu bylo se vzájemným souhlasem všech členek výzkumného týmu ujednáno, že každá bude zpracovávat data jednoho výběrového souboru. Každá studentka se tak věnuje určitému věkovému období žen v postavení dcer nebo matek a zpracovává výzkumná data vlastního souboru. Soubory byly rozděleny na základě losování.

V této práci jsou zpracována data výběrového souboru **dcer ve věku mladé dospělosti označovaných jako Dcery I**. V bakalářské diplomové práci bylo věkové období stanoveno od 20 do 33 let. V magisterské diplomové práci došlo ke změně ve věkovém vymezení výzkumných souborů. V rámci sběru dat se ukázalo, že bude vhodné zachovat věkovou kontinuitu pro výzkumné soubory, která je potřebná pro větší obsahovou saturaci dat. Věk dcer ze souboru Dcery I se tedy pohybuje **od 20 do 29 let**. Tyto dcery vypovídají o vztahu ke svým matkám ve střední, spíše starší dospělosti.

Výběrový soubor Dcery I reprezentuje základní populaci dcer, kam náleží dcery, které odpovídají zaměření našeho výzkumu a o kterých pojednávají naše výzkumné otázky. Jde tedy o dcery, které jsou ve věku mladé dospělosti, které by splňovaly podmínky pro zařazení do výzkumu (viz dále). Tyto dcery určitým způsobem vnímají svůj vztah s matkou, zkušenosti z tohoto vztahu a jeho prožívání. Vztah může nabývat různé podoby. V projektu jde zejména o běžně fungující vztah matky a dcery. Ve vztahu se potom vymezuje jeho podrobná charakteristika, pozitivní a negativní aspekty.

V rámci kvalitativního přístupu byl výběr souboru Dcery I proveden **metodou samovýběru**. Miovský (2006) uvádí, že tato metoda je založena na principu dobrovolnosti, tedy aktivního projevení zájmu zapojit se do výzkumné studie. Dále upozorňuje, že způsob této nabídky může být velmi různorodý. Potenciálním účastnicím výzkumu byla nabídnuta možnost se do výzkumu zapojit a bylo na jejich volbě, zda tak učinily.

Účastnice výzkumu náležející do výběrového souboru Dcery I byly osločovány prostřednictvím rozesílání a sdílení odkazu na internetový dotazník a současně požádány o jeho vyplnění. Odkaz na dotazník byl sdílen na Facebooku a rozesílán mailem.

Dotazník byl uveden počátečními informacemi, v nichž byly dcery poučeny o cíli a smyslu realizovaného výzkumu. Nejprve byl dotazník v první vlně rozeslán kamarádkám a známým dcerám. Oslovené dcery byly dále požádány, aby samy šířily odkaz na dotazník mezi další dcery, mezi své kamarádky, ale také mezi matky, tety, babičky a rozesílaly jej tak dalším dcerám a matkám, které by o výzkumné šetření mohly mít zájem. Odkazy na dotazník byly také postupně vloženy i na různé internetové stránky a diskuzní fóra. Cílem bylo získat co největší výběrový soubor.

Zohledňovaná kritéria pro zařazení participantek do výzkumu byla předem známá. Kromě demografických parametrů (v našem případě věk dcer) byl výběr participantek dále regulován snahou o volbu případů, které dobře prezentují běžně fungující vztah matky a dcery. Byly stanoveny filtrační body jako důležité podmínky, které musely účastnice výzkumu splňovat.

Šlo o následující podmínky:

- V rodině se nevyskytly žádné mimořádně dramatické okolnosti (předčasná úmrtí, násilná úmrtí apod.).
- U dcery ani u matky se nevyskytly duševní nemoci či závislost na návykových látkách.
- Dceři ze souboru Dcery I je 20 až 29 let a její matka dosud žije.

Všechny účastnice výzkumu musely po přečtení úvodních informací potvrdit souhlas se splňováním podmínek. Teprve na základě tohoto souhlasu mohlo dojít k vyplňování dotazníku. Do výsledné analýzy byly zařazeny jen dcery, které tento souhlas poskytly.

Velikost výzkumného souboru nešla v magisterské diplomové práci předem přesně odhadnout, předpokládaly jsme minimálně několik desítek dcer ve věku mladé dospělosti (v bakalářské diplomové práci byl jako vhodná velikost souboru Dcery I stanovený počet 14 participantek).

Na základě ukončení sběru dat a finálního exportu bylo zjištěno, že dotazník zodpovědělo celkem 118 dcer ve věku mladé dospělosti náležejících do souboru Dcery I. Z tohoto počtu bylo 70 dotazníků vyplněno kompletně a 48 vyplněno nekompletně.

Ze 70 kompletně vyplněných dotazníků byl z analýzy vyřazen 1, kde dcera nespĺňovala podmínky pro účast na výzkumu (psychické problémy matky). Do analýzy tak bylo zařazeno 69 kompletně vyplněných dotazníků.

Ze 48 nekompletně vyplněných dotazníků bylo z analýzy vyřazeno 46, kde dcery ukončovaly vyplňování nejčastěji po první zodpovězené otázce, z níž vycházel první okruh výsledné analýzy Obecná charakteristika vztahu („Volně charakterizujte svůj vztah s matkou. Jak by se dal popsat?“), také odpovídaly krátce, nejasně či jednoslovně (více informací o vyřazených nekompletně vyplněných dotaznících viz dále). Ze 48 nekompletně vyplněných dotazníků byly naopak vybrány 2, kde dcery splňovaly podmínky pro zařazení do výzkumu a jejich odpovědi přinášely významné a obsáhlejší informace. Do analýzy tak byly zařazeny 2 nekompletně vyplněné dotazníky.

Po finálním exportu a protřídění dat je výběrový soubor Dcery I v magisterské diplomové práci zastoupen celkem **71 dcerami**. Náleží sem 69 kompletně vyplněných dotazníků a 2 nekompletně vyplněné dotazníky. Veškerá další práce s daty, popis výběrového souboru i analýza výsledků vychází pouze z dotazníků zařazených do dalšího zpracování.

Podle demografických údajů v dotaznících se věk dcer pohyboval v rozmezí od 20 let do 29 let. Průměrný věk dcer byl přibližně 24,13 let (v bakalářské diplomové práci byl průměrný věk dcer 23,1 let). Věk jejich matek byl podle údajů v dotaznících v rozpětí od 39 do 62 let. Průměrný věk matek se pohyboval kolem 48,21 let (v bakalářské diplomové práci byl průměrný věk matek 48,6 let).

Každá účastnice výzkumu odpovídala kromě věku i na další otázky o demografických údajích a mohly tak být zaznamenány další důležité informace. Šlo zejména o informace o rodinném stavu a počtu dětí.

V souboru Dcery I má 9 dcer děti, z toho 5 dcer má jedno dítě a 4 dcery mají dvě děti. Tyto dcery dále odpovídaly na otázky o změně vztahu s matkou po narození dceřina dítěte či dětí (okruh Změny ve vztahu po narození dceřina dítěte či dětí vycházející z otázek: „Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co máte dítě / děti? Pokud ano, jakou? Pomáhá Vám matka hlídat děti?“).

Ze souboru Dcery I je 11 dcer vdaných, u všech jde o první manželství, žádná dcera není rozvedená (případný rozvod manželství nebyl účastí ve výzkumu na překážku). Vdané dcery dále odpovídaly na otázku o změně vztahu s matkou po dceřině svatbě (okruh Změny ve vztahu po dceřině svatbě vycházející z otázky: „Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co jste se vdala?“).

V souboru Dcery I má 33 dcer vzdělání středoškolské s maturitou nebo VOŠ, 23 dcer má vzdělání vysokoškolské bakalářské, 12 dcer má vzdělání vysokoškolské magisterské nebo doktorské a 1 dcera je vyučena bez maturity. 2 dcery své vzdělání neuvedly.

Dalším výzkumným souborem byl soubor Dcery II, který zastupují dcery ve věku střední, spíše starší dospělosti, kterou představují ženy od 30 do 50 let, jež odpovídají na otázky o vztahu ke svým starým matkám. Data tohoto souboru zpracovávala Bc. Vladěna Spáčilová (2016).

Výběrový soubor Matky I reprezentují matky ve věku střední, spíše starší dospělosti, kterou tvoří ženy od 40 do 59 let hovořící o vztahu ke svým dcerám ve věku mladé dospělosti. S tímto souborem pracovala Bc. Barbora Burešová (2016).

Soubor Matky II je složen z žen od 60 let výše, horní věková hranice nebyla stanovena. Mluví o vztahu ke svým dcerám ve střední, spíše starší dospělosti. Tímto souborem se zabývala Bc. et Bc. Klára Večerková (2016).

7 VÝSLEDKY

Analýza výsledků v této práci je zpracována výhradně z pohledu dcer ze souboru Dcery I a na základě dotazníků zařazených do dalšího zpracování. V následujícím rozboru jsou zodpovídány stanovené výzkumné otázky. Prezentované výsledky jsou rozděleny dle těchto tří výzkumných otázek do tří základních zkoumaných oblastí. K těmto oblastem náleží jednotlivé okruhy ve vztahu matky a dcery.

Z daných dotazníkových otázek byly vymezeny okruhy. U každého okruhu je uvedeno doslovné znění otázek z dotazníku, z nichž daný okruh vychází. V několika případech bylo více otázek sloučeno do společného okruhu, potom je tento údaj uváděn v poznámce v závorce u analyzovaného okruhu. Okruhy jsou v textu zvýrazněny tučným písmem a podtržením. V rámci každého okruhu jsou definované kategorie, které jsou označeny tučným písmem. Tyto kategorie se dále dělí a v jejich mezích se profilují dílčí podkategorie, které jsou značené tučným písmem a kurzívou.

Následující část s interpretací výsledů je rozdělena dle výzkumných otázek do tří úseků. Nejprve jsou analyzovány okruhy ohledně charakteristiky vztahu matky a dcery. Ve druhé části jsou vymezeny negativní aspekty vztahu. Třetí úsek se zaměřuje na zmapování pozitivních aspektů vztahu. Zpracování výsledků uzavírá zodpovězení výzkumných otázek.

Ze získaných dat vycházejí kategorie a podkategorie. Vytvářená soustava kategorií a podkategorií se tímto přímo vztahuje na údaje získané prostřednictvím dotazníků. Na získaných datech byly použity postupy kvalitativní obsahové analýzy. Rozbor byl realizován se snahou o maximální přesnost a s nejvyšší mírou respektu k získaným datům.

Některé odpovědi dcer byly velmi různorodé, v jiných byla nacházena obsahová podobnost, jejich překrývání a opakující se vyjádření. V mnoha případech zodpovídaly dcery dotazníkové otázky velmi podobně či stejně. U jednotlivých okruhů byly do poznámek v závorce zapisovány počty podobných a opakujících se odpovědí spadajících do dané kategorie, a to v souladu s Hendlem (2005), který vymezuje proces počítání četností v kvalitativním výzkumu jako enumeraci. Ta se dělá proto, aby úplné vypuštění čísel nevedlo k opomenutí zjevných vztahů v datech. Informace o počtech dcer jsou zaznamenány v průběhu obsahového rozboru u jednotlivých kategorií. Pokud není

uvedeno jinak, na otázku odpovídalo všech 71 dcer, jejichž dotazníky byly do analýzy zařazeny (výjimkou jsou 2 nekompletně vyplněné dotazníky zařazené do analýzy).

Zastoupení kategorií a jejich podkategorií bývá v analýze seřazeno dle jejich četnosti. Na začátku rozboru okruhu jsou uváděny nejčastěji zastoupené odpovědi dcer a na konci analýzy daného okruhu se vyskytují odpovědi, které dcery udávaly méně či ojediněle. Analýza bývá doplněna podrobnější charakteristikou aspektů daného okruhu. V rámci některých okruhů se vynořovaly kategorie obsahově náležející spíše do jiných okruhů, takže je na ně v průběhu analýzy odkazováno.

Pro co největší dokreslení vyjádření dcer jsou výsledky doplněny o citování, aby byla analýza co nejdůvěhodnější, tak jak ji popisovaly samy dcery. Citace jsou v obsahové analýze průběžně popisovány v závorce a za použití uvozovek a jsou doslovné.

Na základě spolupráce výzkumného týmu byly analyzované kategorie srovnávány, byly mezi nimi nalezeny shody a následně byly sjednocovány. Bylo dosaženo velké shody s kategoriemi nalezenými u souboru Dcery II (Spáčilová, 2016), takže všechny kategorie v následujících okruzích jsou s nimi sjednoceny. S kategoriemi vymezenými u souborů matek Matky I (Burešová, 2016) a Matky II (Večerková, 2016) se kategorie neshodují.

7.1 CHARAKTERISTIKA VZTAHU

Z otázek v dotazníku zaměřených na zjišťování charakteristiky vztahu bylo v analýze vytvořeno 12 okruhů. Následující okruhy analyzují, jak dcery vnímají charakteristiku vztahu.

Obecná charakteristika vztahu (vychází z otázky: „Volně charakterizujte svůj vztah s matkou. Jak by se dal popsat?“):

Většina dcer popisuje vztah s matkou jako **pozitivní a milující vztah** (49), kdy si velmi dobře rozumějí. Dcery charakteristiku doplňují popisy dobré **vzájemné komunikace** s **důvěrností a svěřováním**, převažující **otevřeností a citovou blízkostí** ve vztahu (viz okruh Citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citová blízkost) a **sdílením** („*Máme velmi blízký a láskyplný vztah, říkáme si vše, svěřujeme si svoje těžkosti a sdílíme společně dobré i špatné.*“). Hojně je líčen vztahu vyjadřované prostřednictvím vzájemné **podpory** (viz okruh Míra podpory ve vztahu ze strany matky)

a **vzájemného porozumění** (viz okruh Oblast porozumění a sblížení), které vztah charakterizuje („*Rozumíme si, podporujeme jedna druhou a dokážeme si navzájem pomoci, hodně spolu komunikujeme, nasloucháme jedna druhé.*“).

Dále dcery vymezují **běžně fungující vztah** (11), čímž označují **klidný vztah bez větších problémů** („*Máme zcela normální vztah, nejsme na sobě nijak závislé, ale rády se vidíme.*“) a též vztah se vzájemným **respektem k samostatnosti**, přičemž se mohou objevovat **drobná nedorozumění**, která podle dcer tvoří přirozenou součást vztahu („*Náš vztah je pohodový, i když občas to mezi námi skřípe, ale to je snad všude, pokud se nemýlím.*“).

Dcery také definují spíše **negativní a problematický vztah** (10), pro který je charakteristická **špatná vzájemná komunikace** („*Neumíme spolu mluvit.*“), **malá míra důvěrnosti a svěřování** a převažující **citový odstup a uzavřenost**. Dominují také **neshody a nedorozumění** (viz okruh Neshody a nedorozumění), dále **nedostatek společně tráveného času** („*Nemám moc potřebu vyhledávat její přítomnost, vnímáme náš odstup.*“) a **problém vytyčování hranic** („*Snaží se řešit moje problémy, zasahuje, i když si to nepřeji, chce mě za každou cenu přesvědčit, že má pravdu.*“).

Dcery také často hovoří o **pozicích zastávaných ve vztahu** (33), kdy v převážné většině případů popisují **matku jako kamarádku** a hovoří o kamarádkém vztahu („*Jsme skvělé kamarádky, máme přátelský a liberální vztah.*“). Někdy vymezují **matku jako autoritu**, k níž vzhlížejí ve smyslu nadřazené osoby ve vztahu a chovají k ní respekt a úctu („*Stále má u mě respekt jako matka, občas tíhne k diktatuře.*“).

Bydlení (vychází z otázek: „Bydlíte s matkou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?“):

Podle **charakteru bydlení** lze rozlišit čtyři různé případy. Některé dcery **bydlí s matkou** (12), další mají **u matky trvalé bydliště a jezdí k ní domů na víkendy** (10), takže současně během týdne bydlí ve městě, kde studují na vysoké škole (na kolejích nebo na privátech v univerzitním městě). Ostatní dcery uvedly, že už s matkou nebydlí a **dlouhodobě bydlí s přítelem nebo s manželem** (42) nebo **dcery bydlí samy** (7).

V kontextu dceřina bydlení se objevuje významná **pozitivní změna vztahu po dceřině odstěhování** (40). K této změně došlo právě na základě jiného bydlení, když se od matky odstěhovaly a nyní bydlí jinde. Dcery převážně hodnotí, že oddělené

bydlení vedlo k jednoznačnému **zlepšení celkového vztahu**, změna bydlení je jasně pozitivní a prospěšná („*Náš vztah se výrazně zlepšil, líp spolu vycházíme, jsme si vzácnější, vážíme si společných chvil a víc se na sebe těšíme.*“). Dcery vnímají **zlepšení vzájemné komunikace** („*Snazíme se vidat co nejvíce a víc spolu mluvit, určitě se méně hádáme a více si voláme.*“). Dále dcery popisují matčin větší **respekt k dceřině samostatnosti** („*Cítím, že mi dala víc prostoru a svobody, respektuje moje názory, pominula neustálá kontrola a vnucování názorů, dokážeme se normálně bavit.*“). Dcery se také cítí dospělejší, je u nich patrné **větší vnímání vlastní samostatnosti** („*Víc mě taky bere jako dospělou. Jsem dospělá a dokážu se postarat o chod domácnosti.*“). Zároveň je v současnosti **společný čas vnímaný jako vzácnější a příjemnější**, především proto, že společný čas je nyní omezený, vidí se méně a nedochází k nucenému kontaktu. Objevuje se **méně kritiky** (viz okruh Kritika).

Některé dcery uvádějí, že **vztah je beze změn po dceřině odstěhování** (11) a nepocítují i přes oddělené bydlení žádné změny („*Náš vztah se vůbec nezměnil, nic nepozoruji.*“).

Méně často dcery udávají **negativní změnu vztahu po dceřině odstěhování** (8), které se vyznačuje **odcizením** („*Jak se moc nevidíme, začínáme se více vzdalovat a izolovat.*“) a **zhoršením vzájemné komunikace** („*Náš vztah se koncentroval do dvou dní, kdy jsem doma, což je skoro neúnosné, mamka mi chce všechno říct, zážitky z celého týdne, slyšet na všechno můj názor, mou radu. To mě dost vyčerpává. Někdy se domů z tohoto důvodu ani netěším.*“) a také **dcery matce méně pomáhají** (viz okruh Pomoc matce ze strany dcery). Dcery dále vnímají, že **matka cítí lítost plynoucí z jejich odloučení** („*Bydlím s přítelem a domů jezdím už více jen jako na návštěvu. Víím, že mamku trápí představa, že jsem tak daleko.*“).

Souhlas s rozhodnutími (vychází z otázky: „Záleží Vám na tom, aby Vaše matka souhlasila s Vašimi rozhodnutími?“):

Dcery vyzdvihují, že jim **zásadně záleží na matčině souhlasu** (44), takže souhlas je pro dcery velmi významný. Dcery projevují **zájem o matčin souhlas** („*Vždycky. Chci slyšet její názor. Je to velice moudrá žena a leccíms si už prošla a má zkušenosti.*“). Shodují se na tom, že potřebují na velké množství věcí znát matčin názor a bez matčina souhlasu se neobejdou. Vnímají, že matčin souhlas je **důležitá podpora** a oceňují matčiny

životní zkušenosti. Také spojují s matčíným souhlasem **příjemné pocity**, cítí se lépe než při matčíně nesouhlasu. Berou matčín souhlas jako **potvrzení správnosti rozhodnutí** („Vždy se jí zeptám a jsem ráda a cítím se líp, když mi potvrdí, že moje rozhodnutí je správné a schvaluje to. Je to důležité a uklidňující. Je příjemné, když v ní mám spojení nebo sprízněnou duši ve věcech, které dělám.“).

V návaznosti na předchozí okruh berou dcery **matčín souhlas nebo nesouhlas jako významný faktor ovlivňující dceřino rozhodování** („V případě, že si myslí, že moje rozhodnutí není správné a navrhne mi lepší řešení, vždy ho zvážím.“). Pokud matka nesouhlasí, dcery se často **přizpůsobují matčíně názoru** a mnohdy i **mění už provedená rozhodnutí** („Respektuji její názory a většinou mě značně ovlivňují. Ve všem. Asi bych se tím nechala ovlivnit do té míry, že bych o tom jejím nesouhlasu přemýšlela.“). O matčíných názorech tak přemýšlejí a posuzují je. S tímto souvisí **nepříjemné pocity při matčíně nesouhlasu** („Mrzí mě, když nesouhlasí a nesu to těžce.“).

Pokud dcery vnímají, že jim **relativně záleží na matčíně souhlasu** (17), jde o záležitost, kde mají matka i dcera zjevně **odlišný pohled na věc** („V některých věcech má trochu zastaralý pohled na věc, v těch je mi potom jedno, co si o tom myslí.“). Také pokud dcery **nepochybují o svém učiněném rozhodnutí** („Pokud jsem sama rozhodnutá o naprosté správnosti mých rozhodnutí, na jejím názoru mi nezáleží.“).

V **podrobnější charakteristice souhlasu s rozhodnutími** hraje roli **významnost rozhodnutí** („Vždy se ptám na názor, pokud jde o vážné rozhodnutí.“). Význam matčína souhlasu je **situčně ovlivněn**, tedy závisí na konkrétní situaci a v některých záležitostech pro dcery není souhlas matky podstatný („Občas vím, že její souhlas není možný, že ona nerozumí, proč jsem něco udělala určitým způsobem, ale já vím, že je to pro mě nejlepší. V těchto případech mě nemrzí, že se mnou nesouhlasí. Ale zase mi to není úplně jedno.“). Dochází ke **změně v čase** („Čím jsem starší, tím více se teprve začínám rozhodovat čistě sama a jsem připravená přežít i nesouhlas.“).

Méně často se objevuje i odpověď, že dceři **nezáleží na matčíně souhlasu** (10) ve smyslu dceřiny **rezignace na matčín souhlas** („Vím, že její souhlas nikdy nedostanu. Pouze o tom sním. Budeme vždy v opozici. Nikdy se jí nezavděčím. Proto jsem na souhlas z její strany rezignovala.“).

Citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citová blízkost (vychází z otázek, které byly sloučeny do společného okruhu: „Pocitujete mezi Vámi spíše citový odstup a uzavřenost nebo otevřenost a citovou blízkost? Stojí některá z Vás o větší otevřenost a citovou blízkost ve Vašem vztahu? Pokud ano, jak to dává(te) najevo?“):

Dcery ve vztahu jednoznačně častěji vnímají **převládající otevřenost a citovou blízkost** (51; „*Určitě otevřenost a citová blízkost. Je to můj nejbližší člověk, ani přítel mi není tak blízko jako mamka.*“). Jako projevy otevřenosti a citové blízkosti dcery zmiňují **přímé projevy** otevřenosti a citové blízkosti, kam řadí dobrou **vzájemnou komunikaci** a též **důvěrnost a svěřování**, kdy si s matkou často povídají a sdílejí informace, dále se opakuje **fyzický kontakt a dotyky** („*Vítáme se vřelým objímáním a stejně se i loučíme. Nestydím se ji obejmout. Začala jsem jí říkat, že ji mám ráda.*“). Vedle přímého vyjádření jsou i **nepřímé projevy** otevřenosti a citové blízkosti, jde hlavně o **převažující pocity** („*Asi otevřenost a blízkost, ale spíš že to cítím, než že bychom si to okatě říkaly nebo se objímaly.*“).

Dcery méně často mluví o **převládajícím citovém odstupu a uzavřenosti** (18) jako ustálené podobě vztahu („*Řekla bych, že máme ustálený chladný vztah.*“). Některé dcery udávají **odtažitost a rezervovanost**. To se objevuje jako **důsledek zklamání** (viz okruh Pocity zklamání), ke kterému ve vztahu dochází („*Odstup. Občas je tam snaha o sblížení, ale po tolika zklamáních se nechci citově otevřít.*“), případně na základě **neshod a nedorozumění** (viz okruh Neshody a nedorozumění.).

Dcery také někdy popisují **nevyhraněnost citového odstupu a uzavřenosti versus otevřenosti a citové blízkosti** (3). Nelze se tak přiklonit jednoznačně na stranu odstupu nebo blízkosti, ve vztahu nacházejí od každého něco. V odpovědích se objevuje **změna v čase** („*V průběhu mého života se to dost měnilo. Dříve to byl velký odstup, pamatuji si i chvíle, kdy jsme si byly vzdálené, dnes jsme otevřené a citově blízké.*“). Pocity jsou také **situačně ovlivněné**, záleží tedy na tom, o jaké okolnosti se jedná. Někdy také dcery popisují **kombinaci obou stanovisek**. Objevuje se i vnímaný **nesoulad mezi pocity matky a dcery**, kdy jedna dává najevo něco jiného než druhá („*Z mé strany citový odstup, z její strany snahu o citovou blízkost.*“).

Pokud jde o převládající **spokojenost či nespokojenost s mírou citového odstupu a uzavřenosti versus otevřenosti a citové blízkosti**, dcery vnímají **spokojenost se současným stavem** (43). Jsou přesvědčené, že současný stav převážně nebo spíše

uspokojuje dcery i matky. Pokud vnímají z některé strany zájem o větší rozsah, jde častěji o **větší zájem matek o otevřenost a citovou blízkost** (viz dále v tomto okruhu), kdy by matka stála o větší míru otevřenosti a blízkosti („*Když se jí neozvu pár dní, tak mi to lehce vyčte. Neustále si voláme a často od ní slyším, ať přijedu domů.*“). Méně často se objevuje **větší zájem dcer o otevřenost a citovou blízkost** (4; „*Asi bych chtěla sdílet víc. Chtěla bych, aby ke mně byla otevřenější a více mi ze sebe ukázala. Ale ona má hodně obran, hodně věcí nepřipustí ani sama sobě, natož někomu druhému.*“). Objevuje se též **zájem obou o větší otevřenost a citovou blízkost** (5), který si ale často neumějí dát najevo, nebo to v nějakém ohledu projevují problematicky („*Ona mě pořád nahání a radí mi a poučuje mě. Má o mě starost a chce mi pomoci. Já to dávám najevo tím, že nekritizuji její způsob života, i když mi nad ním často zůstává rozum stát.*“).

Pokud se objevuje **větší zájem matek o otevřenost a citovou blízkost** (14) ve vztahu, dávají to najevo různými způsoby. Jde o **zájem o častější komunikaci s dcerou**, zejména o kladení otázek a **zájem o detaily z dceřina života**, kdy se dcer různě doptávají („*Když se zastavím u ní doma, má plno otázek, hodně se zajímá, co dělám.*“). Dcery vnímají, že se matky více zajímají o jejich život, než se dcery zajímají o život matky. Matky dcerám častěji telefonují. Dávají najevo snahu o **důvěrnost a svěřování** („*Vím, že je tu pro mě otevřená náruč, chce, abych s ní probírala i něco intimního.*“) a **touhu po častějším kontaktu** a také **touhu po větší míře fyzického kontaktu a dotyků**. Dcerám je tento přístup spíše nepříjemný a doplňují, že takovou míru fyzického kontaktu ve svém věku nepotřebují. Dále jde o **vyznání citů a náklonnosti**. Některé četné a opakované projevy zájmu o otevřenost a citovou blízkost mohou **paradoxně ústit ve větší uzavřenost** („*Vyptává se, ovšem když se vyptává už příliš, tak mě to naopak podněcuje k větší uzavřenosti.*“).

Empatie (vychází z otázek, které byly sloučeny do společného okruhu: „Myslíte, že rozumíte tomu, jak se cítí Vaše matka? Myslíte, že Vaše matka rozumí tomu, jak se cítíte?“):

Dcery se shodují ohledně přesvědčení o **porozumění pro matčiny pocity** (60). Udávají, že matce **zcela rozumějí**, popřípadě **spíše či částečně rozumějí**. Podstatné je, že **dokážou interpretovat chování a emoce matky** („*Jsme si blízké a dokážu z jejich reakcí vyčíst mnoho. Vždy na ní poznám, když ji něco zklame nebo je smutná, umím jí zvednout*

náladu.“) Často **předem odhadnou matčinu reakci** a usuzují z toho, že matčiny pocity chápou.

Dcery vypovídají o matčině **porozumění pro dceřiny pocity** (50). Matky dcerám **spíše či částečně rozumějí** („Myslím, že má dobrý odhad. Nejsem člověk, který by se svěřoval se svými pocity, ale i tak na mě dokáže mnohé poznat. Vycítí to.“). Méně často dcerám **zcela rozumějí**. Matka na dceři pozná rozmanité pocity, ačkoli je dcera třeba ani nechtěla dát najevo a je přesvědčená, že by si jich matka neměla nevšimnout, takže **dokážou interpretovat chování a emoce dcery**. Chápou jejich reakce a orientují se v nich („Přesně ví, jak se cítím. Dokáže poznat, když mi není dobře, nebo když jsem smutná, přestože se to snažím skrývat. Naopak když předstírám smutek nebo nemoc, mamka na to nereaguje.“).

V **podrobnější charakteristice empatie** se objevuje, že porozumění je **interpretováno pozitivně** a dcery jej jednoznačně vítají. Ve vztahu projevují **snahu o vzájemné porozumění**. Dcery tvrdí, že porozumění je **situačně ovlivněné**, dochází ke **změně v čase** a matčino porozumění dcerám se s věkem zvyšuje, současně mají dcery větší uznání pro matčiny kroky. Dcery pociťují **shodu v míře vzájemného porozumění nebo neporozumění**. Shoduje se tedy míra toho, jak dcera rozumí či nerozumí matce, s tím, jak matka rozumí či nerozumí dceři („Jsme povahově tak odlišné, že se do ní nedokážu vcítit a ona asi nedokáže to samé se mnou.“). I přes obecné porozumění pocitům zůstává ve vztahu **vědomí určitých limitů a omezení**. Vnímají, že **výrazné vzájemné neporozumění ohrožuje vztah v jeho základech**.

Pokud uvádějí **vzájemné neporozumění pro pocity** (16), vysvětlují jej jako **důsledek vzájemné odlišnosti** („Celkově mému prožívání nikdy moc nerozuměla, takže často šlápne totálně vedle. Její mentalita je pro mě celkem složitá. Jsem kozoroh a ona je vodnář, někdy nedokážu pochopit, jak může být tak trpělivá a hodná. Dokáže trpět věci, které by mě přivedly k šílenství.“), včetně hlediska odlišnosti jako **důsledku odlišného věku** („Je ode mě o dost starší a má jiné názory na většinu věcí.“). Dále popisují nepochopení jako **důsledek uzavřenosti** („Dokáže svoje pocity dobře skrývat. Těžko rozumět tomu, co se děje v člověku, který málokdy dává něco najevo.“).

Vyjadřování matčiniých přání a potřeb (vychází z otázky: „Mluví s Vámi matka o svých přáních a potřebách přímo nebo v náznacích?“):

Matky nejčastěji svá **přání a potřeby vyjadřují přímo** (56), kdy říkají narovinu, co by si přály a co by potřebovaly („*Mluví se mnou zcela otevřeně o tom, co si přeje a co potřebuje. Sdělování pocitů, přání a potřeb jí pomáhá.*“). Tento přístup **přispívá k většímu vzájemnému porozumění** a dcery jej **interpretují pozitivně** a vítají jej.

Některé dcery tvrdí, že matky svá **přání a potřeby vyjadřují v náznacích** (10; „*Málokdy mi řekne přímo, že ji například něco mrzí, nebo že by si něco přála, spíše naznačuje.*“). Toto je pro dcery obtížnější k pochopení a **spíše nepřispívá ke vzájemnému porozumění**, přičemž matky někdy naznačují natolik nepřímou, že to občas **nebývá dcerou postřehnuto**. Podle dcer je tedy možné, že matky se snaží něco sdělit, ale dcery jim nerozumějí. Dcery docházejí k závěru, že matčinu nepřímou **interpretují negativně**, vadí jim a je pro ně nepříjemná, protože ji nepostřehnou nebo jí nerozumějí. Matka tak může být nespokojená a dcera nechápe proč.

Pokud jde o **podrobnější charakteristiku vyjadřování přání a potřeb**, je to velmi **situačně ovlivněno** („*Přímo nebo v náznacích, obojí záleží na přání a potřebě.*“). Matky **vyjadřují spíše „menší“ přání a potřeby** („*Mluví se mnou o tom, kam by chtěla jet na dovolenou, ne o „velkých“ přáních a snech.*“). Dcery mají pocit, že matky svá **přání a potřeby upozad'ují ve prospěch ostatních** („*Je tu hlavně pro druhé a svými potřebami nás zatěžuje jen minimálně.*“).

Méně matky **přání a potřeby nevyjadřují** (5). Nevyslovují je tedy **ani přímo, ani v náznacích**.

Respektování dceřiny samostatnosti a originality (vychází z otázky: „Respektuje Vás matka dostatečně jako samostatnou a originální bytost?“):

Dcery vnímají matčin **dostatečný respekt dcery jako samostatné a originální bytosti** (45). Matky to projevují **tolerancí k odlišným názorům** („*Bere moje jiné názory.*“) a **akceptováním dceřiných rozhodnutí** („*Dává mi prostor a respektuje to, i když s něčím, co dělám, nesouhlasí.*“). Matky ve většině případů poskytují dcerám **dostatečný prostor pro dceřino rozhodování**. Dcerám je tak nabídnuta větší míra svobody, kterou přijímají a **interpretují pozitivně** („*Respektuje mě a za to jsem jí moc vděčná, že k tomu došla.*“).

Jindy matky projevují vůči dcerám **respekt jako samostatné a originální bytosti s výhradami** (12). Matky si například ještě nezvykly, že dcera je dospělá, nejsou na to připravené. Matky dávají najevo *přetrvávající velkou míru péče a starostlivosti* a také *přetrvávající vnímání dcery jako „malé holčičky“*. To dcery berou jako následek matčiny snahy stále se o ně starat (*„Ani ona sama nepopírá, že pro ni pořád jsem malá holčička, o kterou se musí postarat, někdy má potřebu mi něco připomínat a vybavit mě do života spoustou „dobrých“ rad.“*).

V rámci **podrobnější charakteristiky respektování dceřiny samostatnosti a originality** se objevuje *změna v čase* (*„Řekla bych, že teď už mě respektuje. Ale vyžadovalo to značné boje v mých „teen“ letech. Trvalo to.“*) a *situční ovlivnění* (*„Jak kdy a jak v čem.“*). Oblast může být i problémem, kdy je **vymezování samostatnosti a originality zdrojem vážnějších konfliktů** (*„To je myslím hlavní problém, protože pořád poslouchám, jak jsem nesamostatná, pořád mě chce svým způsobem kontrolovat.“*).

Někdy dcery vnímají matčin **nedostatečný respekt dcery jako samostatné a originální bytosti** (11; *„Nejraději by mě ještě dál vychovávala podle sebe, měla mě doma a úplně nejlíp by pro ni bylo, kdybych byla, jako je ona.“*). Jde hlavně o **zasahování do dceřina života** a vměšování se do různých záležitostí (*„Má tendence vnucovat se do mých věcí.“*), **nevyžádané rady a doporučení** (*„Dráždí mě její potřeba vnucovat mi rady. Má pocit, že ví všechno nejlíp, když mi říká, jak žít život. Radí i v úplně banálních problémech. Že se mám tepleji obléct.“*) a **netoleranci k odlišným názorům**, kdy matky nepřipouštějí existenci jiných alternativ a není možná diskuze (*„Nemá pochopení pro můj rozdílný pohled na svět, stále se mě snaží nasměrovat podle toho, jak si to představovala ona sama.“*).

Reakce na úspěchy (vychází z otázky: „Jak matka reaguje na Vaše úspěchy?“):

Dcery se v naprosté většině shodují v popisu **jednoznačně pozitivní reakce** (60) matek na dceřin úspěch. Když se dcerám podaří dosáhnout nějakého úspěchu, matky dávají pozitivní reakce najevo *přímo, bezprostředně a spontánně*. Typické jsou hlavně **pozitivní emoce**, matky mají radost, smějí se, jsou dojaté (*„Je šťastná, někdy přímo nadšená, dává mi to hodně najevo, prožívá se mnou radost, chválí mě.“*).

Do **podrobnější charakteristiky jednoznačně pozitivní reakce** na dceřin úspěch patří, že matky *prožívají úspěch společně* s dcerou, kdy přijímají dceřiny úspěchy

jako by byly samotné matky a dcerám úspěch přejí. Dcery u matek zaznamenávají, že *prožívají vnitřní uspokojení*. Někdy dokonce *prožívají dceřiny úspěchy víc než samotná dcera*. Příznačná je ještě *hrdost* matky (viz okruh Hrdost ze strany matky a její projevy) a *zájem o průběh úspěchu* („*Zajímá se a chce vědět, co a jak probíhalo, co se dělo.*“).

Méně často matky dávají najevo **pozitivní reakce s výhradami** (4; „*Těší ji to, ale vždy si najde něco, aby dokázala, že to mohlo být lepší.*“). Stává se to hlavně v případech, pokud berou dceřin *úspěch jako samozřejmost*.

Málo matky **na úspěch nereagují** (5), respektive reagují *nezájmem*, či jej *nekomentují*.

Frekvence kontaktu (vychází z otázek, které byly sloučeny do společného okruhu: „*Jak často se vidíte osobně? Je to pro Vás dostačující? Myslíte, že tato frekvence kontaktu stačí Vaší matce?*“):

V rámci **charakteru frekvence osobního kontaktu** lze vymezit některé nejčastěji se vyskytující odpovědi. Dcery popisují *každodenní kontakt* (15) nebo se s matkami vídají *několikrát týdně* (27; nejčastěji jednou až třikrát týdně), či v rozmezí kontaktu *několikrát měsíčně* (26; nejčastěji jednou až dvakrát měsíčně). Větší frekvence kontaktu je *o víkendech*. Výjimečně se navštěvují *pouze přibližně několikrát ročně* (2 dcery žijící dlouhodobě v zahraničí).

Pokud jde o spokojenost s frekvencí, tato **frekvence osobního kontaktu s matkou je uspokojivá pro dcery** (54; „*Je to bohatě dostačující. Alespoň si máme co říct a zároveň máme obě klid.*“). Dcery jsou převážně spokojené, podle nich se s matkou *vídají dostatečně často* a nechtějí se tedy s matkou vídat častěji. Dcery hovoří o *změně v čase* („*Zprvu jsem si nemohla zvyknout, byla jsem zvyklá mít ji pořád u sebe, ale teď mi to takhle vyhovuje.*“) a popisují *pozitivní změny vztahu po odstěhování od matky* (viz okruh Bydlení). Méně často je objevuje odpověď, že dcery *chtějí matku vídat častěji* („*Přijde mi to málo. Klidně bych zvládla častěji. Občas mi chybí a stýská se mi, ale jinak je to dostačující.*“) nebo naopak, že *matku chtějí vídat méně* („*Mě to stačí víc než dost, stačilo by i méně.*“).

Frekvence osobního kontaktu s dcerou je méně uspokojivá pro matky (34). Matky tak situaci vidí odlišně. Pro některé matky je frekvence kontaktu dokonce *rozhodně*

neuspokojivá („Často na mě naléhá, ať přijedu dřív.“). Matky *preferují častější kontakt* a rády by dcery vidaly hojněji. Objevuje se i *pochopení pro vytíženost dcery* („Chtěla by mě vidat více, ale chápe, že toho mám hodně, školy a brigády.“) a naopak *nepochopení pro vytíženost dcery jako zdroj konfliktů* („Mě se to zdá dostačující, ale ona má pořád pocit, že mě vůbec nevidí a že o ni nemám zájem a že na ni vůbec nemyslím.“), dále *změna v čase* („Když jsem bydlela doma, trávily jsme spolu hodně času. Myslím, že ze začátku jsem jí chyběla, ale teď už si zvykla a smířila se s tím.“). Matky častěji *iniciují kontakt*, pobízejí dceru, aby přijela, častěji dcerám volají. Dcery u matek cítí určitou *lítost z dceřina osamostatnění* („Moji samostatnost prožívá opravdu hodně špatně.“).

Dcery k *podrobnější charakteristice frekvence kontaktu* doplňují, že *souvisí s charakterem bydlení*, tedy se skutečností, zda dcera s matkou stále bydlí (viz okruh Bydlení). Zmiňují i *jiné způsoby komunikace*, kdy si mimo osobní kontakt ještě často s matkou telefonují. Hovoří o *znemožnění častějšího kontaktu rozmanitými okolnostmi*, nedostatkem času, nutností bydlet v místě studia a podobně. Dcery dodávají, že *nově matka může mít i čas pro sebe* („Má i svůj osobní život, který si konečně může užívat.“). Jde o velice *aktuální téma*, kdy mnoho dcer ještě bydlí s matkou a teprve si v této oblasti stanovují a vymezují pravidla.

Pomoc matce ze strany dcery (vychází z otázky „Pomáháte s něčím Vaší matce?“):

Dcery opakovaně zmiňují *témata pomoci matce*. Pomáhají matkám nejčastěji v *pěči o domácnost* (33), s běžnými domácími pracemi, úklidem, vařením a podobně. Řeší také *technické věci* (3; „Třeba zapojení tiskárny, instalace počítače a podobně.“), *pěči o mladší sourozence* (3), případně *pěči o prarodiče* (4; „Pomáhám s péčí o babičku.“).

Dcery rozvádějí, že jsou nápomocné matkám jako *psychická podpora* (8), která mívá podobu *podporující komunikace* v rámci rozhovoru, poskytují matkám *radu a doporučení* v různých rozhodnutích a problémech („Hledáme řešení osobních situací a starostí, podpora na telefonu.“).

Co se týče *podrobnější charakteristiky pomoci matce ze strany dcery*, dcery pomoc matkám *berou jako samozřejmost*, mají *snahu pomáhat* („Snažím se pomáhat se vším, s čím můžu.“) a nabízejí pomoc především s cílem *ušetřit matce práci*, včetně času nebo energie. Pomoc je v mnoha případech *situačně ovlivněna* („Pokud třeba nastanou nějaké problémy.“), takže dcery pomáhají především *příležitostně* („Pokud jsem

na návštěvě.“) a **dle pokynů matky** („Pomáhám se vším, o co si řekne.“). Nastává **změna v čase**, kdy dcera pomáhá méně po tom, co se odstěhovala („Dnes už moc nepomáhám, ale když jsem bydlela s ní, tak ano.“) a je s matkou méně v kontaktu (viz okruh Bydlení).

Výjimečně **dcera nepomáhá** (3), popřípadě **matka pomoc odmítá** (2; „Chtěla jsem, ale vždy mou pomoc odmítla.“).

Změny ve vztahu po dceřině svatbě (vychází z otázek: „Jste vdaná? Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co jste se vdala?“):

Vdané dcery (n = 11) cítí častěji **pozitivní změnu po dceřině svatbě** (5). Poukazují na větší **vzájemné porozumění** („Mám svoji domácnost, takže dokážu mamku více pochopit, jaké jsou to občas starosti.“), **ocenění** („Obdivuji matčinu moudrost.“) a větší **respekt k dceřině samostatnosti** („Myslím, že to trochu pomohlo, aby mě mamka víc respektovala. Když jsem se vdala, najednou se ke mně začala chovat jako k úplně rovné!“).

Dcery také udávají **vztah beze změn po dceřině svatbě** (4), nedochází tedy k žádným změnám a odpověď dále nerozvádějí.

Méně dcery popisují **negativní změny po dceřině svatbě** (2), kdy cítí **odcizení** („Vztah více ochladl.“) a pociťují **stesk** po matce („Občas mi chybí, přece jen jsme spolu bydlely a viděly se každý den.“).

Změny ve vztahu po narození dceřina dítěte či dětí (vychází z otázek: „Máte děti? Kolik máte dětí? Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co máte dítě / děti? Pokud ano, jakou? Pomáhá Vám matka hlídat děti?“):

Dcery s dětmi (n = 9) se shodují na vnímání **pozitivních změn po narození dceřina dítěte či dětí** (6), kdy dochází ke zlepšení vztahu k matce. Matky jsou vnímány jako **vzor ve výchově dětí** (viz okruh Matka jako vzor). Projevují se změny jako **sblížení**, větší **vzájemné porozumění** („Více mamku chápu, proč má o mě strach.“), **pozitivní emoce** („Má radost.“), **láska k vnoučatům** („Děti si zamilovala.“). Matky projevují větší **respekt k dceřině samostatnosti** a přijímají **novou mateřskou roli dcery** („Máma mě vnímá taky jako mámu.“). Dochází také k většímu **trávení společného času** („Začaly jsme se více

vídat.“) a **hodnocení matčiny výchovy** („Začala jsem si uvědomovat, jestli chování a příklady, které mi dávala, byly ty pravé.“).

Méně dcery cítí **negativní změny po narození dceřina dítěte či dětí** (3), kdy mezi nimi došlo k **odcizení** („Náš vztah více ochladl.“).

Na další otázku okruhu dcery odpovídají, že matky dceřiny děti **pomáhají hlídat a podílejí se na výchově** (7), což dcery **interpretují pozitivně** („Ano, jsem ráda, hlídá vždy, když potřebuji.“) a **oceňují pomoc** matky.

Pouze v jednom případě matka **nepomáhá hlídat a nepodílí se na výchově** z důvodu **nezájmu** („Nehlídá, neprojevuje zájem a ani já ho nemám.“).

7.2 NEGATIVNÍ ASPEKTY VZTAHU

V dotazníku byly zahrnuty otázky věnující se negativním aspektům vztahu. Týkaly se oblastí, které z pohledu dcer vztah zatěžují a komplikují. Z uvedených otázek vychází výsledných 10 okruhů.

Horší období vztahu (vychází z otázek: „Bylo období, kdy byl Váš vztah horší? Za jakých okolností?“):

Dcery líčí, že výrazně horším obdobím vztahu bylo především **období puberty** (37; „Horší? Puberta. Drzost. Vzдор.“). Ve vztahu s matkou bylo charakteristické **vzájemné nepochopení a nesouhlas** („V období mé puberty jsem samozřejmě s mnoha věcmi a matčinými názory nesouhlasila. Ona pro mě neměla pochopení, moralizovala, zakazovala, nesnažila se mi moc přiblížit. Přišla jsem si sama a nepochopená.“). Došlo k **odcizení** ve vztahu a **zhoršení vzájemné komunikace** („Komunikace více méně žádná, svěřování či kamarádské povídání ani omylem.“) **bez důvěrnosti a svěřování**. V kontaktu s matkou docházelo ke **konfliktům** („Já tvrdohlavá, chytrá za všech okolností a hrozně hádává.“) a objevoval se **nátlak** („Hodně jsem se doma hádala a vynucovala si, obě strany to špatně nesly.“) a **vzдор**. Problémy dcery interpretují jako **důsledek vzájemné odlišnosti** a také **důsledek odlišných potřeb**, v nichž si nevycházely vstříc. Dcera chtěla více svobody a matka si udržovala **přetrvávající vnímání dcery jako „malé holčičky“**. Upozorňují, že zhoršení vztahu s rodiči v pubertě je běžné a **zdůvodňují problémy v pubertě náročností období**, které vztah poznamenávalo („To se asi v každé rodině mění vztahy, to je dle mého

názoru naprosto normální. Řekla bych, že to bylo standardní dospívání.“) a které celkově **nenarušilo kontinuitu a kvalitu vztahu**.

V souvislosti s předchozí kategorií dcery následně pociťují **pozitivní změny vztahu po období puberty jako významný přelom**. Popisují **nejlepší kvalitu vztahu v současnosti**, změny se projevují zejména větším **vzájemným porozuměním** a také **zlepšením vzájemné komunikace** (viz okruh Lepší období vztahu).

Podrobnější charakteristika horšího období vztahu s matkou ukazuje, že dochází ke **zhoršení vztahu vlivem rodinné situace**. Je více problematické, pokud **dcera bydlí s matkou** (viz okruh Bydlení), protože společné bydlení vztah spíše zatěžuje („*Když jsem ještě bydlela doma, probíhaly scény kvůli péči o domácnost.*“). Také sem dcery řadí **období dceřina osamostatňování ústící v odcizení**. Vztah zhoršuje **zátěžová či krizová situace**, kterou rodina procházela, například nemoc v rodině nebo rozvod rodičů. V souvislosti s horším obdobím se ojediněle vyskytuje **ohrožení vztahu v jeho základech** („*Náš vztah je špatný stále a možná je i čím dál horší. Matka není schopná tolerovat jiný názor. Je velmi falešná, neupřímná, náladová.*“). Jindy nejde o horší období, ale spíše o **jednorázové konflikty** (viz okruh Neshody a nedorozumění). Dcery výjimečně hovoří o **období lepšího porozumění s otcem** a **období matčinyh nových vztahů** po rozvodu nebo rozchodu s otcem a ještě **období dětství**, též dochází ke **změně v čase** („*Chybělo mi od matky pomazlení, pohlazení, pochopení, zájem, povídání. Matka neumí tolik komunikovat s menšími dětmi. V dospělosti se to hodně zlepšilo.*“).

Někdy se dcery domnívají, že **vztah je beze změn** (10), je tedy stále stejný a nepociťují žádné změny („*Náš vztah je vyrovnaný, nemáme žádná lepší či horší období.*“).

Neshody a nedorozumění (vychází z otázky: „Co nejčastěji vyvolá neshody a nedorozumění mezi Vámi?“):

Dcery nejčastěji vymezují jako příčinu neshod a nedorozumění **odlišné názory na nějakou typicky konfliktní oblast** (41). Jde o vyloženě **sporné téma**, které tradičně vyvolává neshody a nedorozumění („*V důsledku rozdílných názorů na širokou škálu věcí se neustále hádáme. Každá si myslíme, něco jiného, ale obě dvě si myslíme, že máme pravdu.*“). Odlišnost názorů se projevuje v oblasti **vzdělání a kariéry**, neshodnou se v oblasti **životního stylu a zájmů**, spornými tématy jsou **péče o domácnost**, jako je úklid

a vaření, dále oblast **financí** a ještě oblast **náboženské víry a politiky**. Dcery hodnotí problémy jako **důsledky vzájemné odlišnosti** („Celkový pohled na svět a život obecně. Odlišné povahy. Její plánování a mé spontánní rozhodování.“), na základě které se objevuje **vzájemné nepochopení**.

Neshody mají různé příčiny, **další témata**, která se jeví jako problematická, jsou **přetrvávající velká míra péče a starostlivosti** (10) o dceru („Neshody u nás vyvolává její starostlivost o mé bezpečí, o můj život, což mi někdy přijde zbytečné. Občas má pocit, že je potřeba mi pomáhat víc, než je žádoucí.“), **problematický vztah k partnerovi nebo manželovi dcery** (3; „Má velkou averzi k mému současnému příteli, tahle situace je zdrojem všech konfliktů.“), **výchova dceřiných dětí (případně matčiny dětí)** (6) a různé **maličkosti** (11; „Maličkosti, když se mi snaží radit v banálních záležitostech, které zvládám sama, nebo jsem měla něco udělat, například neumyté nádobí.“).

K **podrobnější charakteristice neshod a nedorozumění** patří, že **konflikty nejsou časté**, bývají **jednorázové** („Někdy se stane, že mamka vybuchne.“), někdy se projevují jako **skryté** („Neshody máme spíš takové skryté, například se mě dotkne něco, co řekla.“) a jedná se spíše o **drobná nedorozumění**, kdy větší hádky jsou výjimečné. Většinou dochází k **rychlému urovnání** sporu a souvisí se **špatnou vzájemnou komunikací**. Neshody spíše nijak zásadně **nenarušují kontinuitu a kvalitu vztahu**, ovšem vedou k **převládajícímu citovému odstupu a uzavřenosti** (viz okruh Citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citová blízkost).

Méně dcery **popírají neshody a nedorozumění** (8) ve vztahu s matkou, zejména z důvodu vnímání **matky jako autority** („My se nehádáme, mám k mamce úctu a nedovolila bych si to. Nějak si nevzpomínám, že by se to někdy stalo.“).

Problematické oblasti v chování a řeči ze strany matky (vychází z otázky: „Co Vás na chování nebo v řeči matky rozčiluje nebo dráždí?“):

Dcery jsou podrážděné kvůli **problematickým povahovým vlastnostem** (45) matky, kam náleží dcerou **negativně hodnocené** vlastnosti, které se ukazují jako nějak **problematické**, například povýšenost, přísnost, sobeckost, pokrytectví, roztržitost, přílišná pečlivost a podobně.

Dcery rozčiluje podoba **problematické vzájemné komunikace** (42), kde je typická **upovídánost a proslovy matky** („Iritují mě její dlouhé proslovy. Když se rozpovídá, zachází

do zbytečných detailů. Občas potřebují slyšet něco opravdu jednoduchého a úderného.“), matčiny **známé fráze** („Nemůže si pomoci, aby mi neřekla, že maminka má vždycky pravdu.“), její **opakování** rad, témat, oblíbených historek („Často opakuje to, co mi už jednou řekla, omílá věci pořád dokola.“) a **poučování**, kdy dává najevo **přetrvávající vnímání dcery jako „malé holčičky“**, k níž se chová, jako by byla mladší („Když se mě snaží poučovat a vyvolává ve mně pocit, že je mi 15 let.“). Dále jde o **zveličování a dramatinování** problémů („Má sklon všechno dramatinovat, vyhrocovat.“), matčino **zvyšování hlasu a křik** („Mluví strašně nahlas. Někdy vyloženě nedokážu rozeznat, kdy na mě mluví ještě normálně a kdy na mě vztekle křičí. Místo diskutování má sklony křičet a když začne křičet ona, začnu bohužel i já.“), **rozčilující tón hlasu** („Je znát, že se snaží vyprovokovat hádku.“), matčino **nenaslouchání** („Je vidět, že mě neposlouchá.“) a situace, kdy si matka **protiřečí** („Nerada vaří, ale stejně pro mě něco uvařit chce, pak je našťvaná.“).

Mezi dcerami panuje shoda v negativním přístupu k některým **problematickým projevům v chování** (42) matky, kam spadá **nevhodné chování** („Neumí se chovat ve společnosti, někdy se chová dětsky.“), **rozčilování se**, přílišné **přizpůsobování se** („Hledí příliš na to, co by řekli druzí. Neumí se prosadit.“) a **vyhýbání se řešení problémů**.

Dcerám vadí i další méně časté zlozvyky. Mezi **dalšími tématy** se objevuje matčin **strach ze změny**, který se projevuje jako neochota se měnit a vyvíjet, přehodnocovat názory a postoje a zkoušet nové věci („Je příliš nerozhodná a má strach změnit věci.“). Dále je to **neschopnost odpočinku** od práce („Je pořád v jednom kole, nedokáže si odpočinout a najít chvíli sama pro sebe.“), **neschopnost uznat vlastní chybu** a matčina **neschopnost připustit, že nemá pravdu** („Neuzná chybu, ani když se ukáže. Musí mít vždy pravdu, její pravda je jediná a správná.“). Dále dcery popuzují různé **maličkosti** představované matčíným puntičkářstvím („Někdy řeší hlouposti. Když přijde z práce a je třeba obsazený vššák, hned je zle.“). V souvislosti s ostatními okruhy v analýze dcery dráždí **kritika** matky (viz okruh Kritika), **neoceňování dceřiny pomoci či snahy** (viz okruh Pomoc matce ze strany dcery), kterou matka přehlíží („Když si neváží mé pomoci.“). Vadí jim, když matka prokazuje **nedostatečný respekt dcery jako samostatné a originální bytosti** (viz okruh Respektování dceřiny samostatnosti a originality). Dcery také občas **potvrzují svoji podobnost matce** („Vlastně si myslím, že mě dráždí věci, které sama dělám. Štve mě, že je mamka mou zesílenou verzí.“).

Výjimečně dcery **popírají problematické oblasti v chování a řeči matky** (4), takže je nic nerozčiluje a nedráždí.

Dcery jsou u tohoto okruhu velmi sdílné a poskytují jednoznačně nejobsáhlejší odpovědi. Problematické oblasti se nejčastěji objevují v kombinaci (dcerám vadí vlastnosti, komunikace i chování matky a podobně).

Touha po odlišení od matky (vychází z otázek: „Je něco, v čem nechcete být jako matka? V čem se chcete odlišit?“):

Dcery se od matek chtějí nejvíce odlišovat v **povahových vlastnostech** (29), zejména v **submisivnosti** („*Je až moc submisivní, ustupuje a přizpůsobuje se.*“), **obětavosti** („*Není dobré být až tak obětavý člověk.*“), **cilevědomosti** („*Chci v životě něco dokázat. Matka nemá žádné cíle, kterých chce dosáhnout, žádné sny.*“), **konformitě**, kdy matka příliš přizpůsobuje své názory a postoje („*Nechce vybočovat z řady.*“) a **úzkostlivosti**.

Dále dcery jmenují **oblasti, v nichž matka nedosáhla úspěchu** (14). Tyto oblasti se dceři na matce nelíbí, což se objevuje například v **partnerských vztazích** („*Ve vztazích s muži. Byla moc pod pantoflem v manželství a vymstilo se jí to.*“) nebo v **zaměstnání** („*Nechci dělat rutinní řadovou práci.*“). Naopak v oblastech, v nichž se matka zdá dcerám úspěšná, je pro dcery vzorem (viz okruh Matka jako vzor).

Dcery hovoří o přání **odlišit se v mateřské roli** (13), tedy ve vztahu k vlastním dětem, ve smyslu **větší otevřenosti a citové blízkosti** („*Chtěla bych se svými dětmi mít jiný vztah, nechci být tak přísná, chci být matka chápavá, milá, ke které se dítě přijde svěřit.*“) a **vzájemného porozumění** („*Budu se snažit chápat děti po celý jejich vývoj.*“; viz odlišné výsledky v okruhu Matka jako vzor).

Také jsou zastoupena **další témata**, kam spadá matčino **chování** („*Chci si víc dělat věci po svém a umět uznat chybu.*“), **komunikace** („*Nikdy nechci křičet jako ona, chci víc naslouchat druhým.*“) a **tolerance k odlišným názorům** („*Chci umět uznat i to, s čím třeba nesouhlasím.*“). Méně se objevuje **strach ze změny** („*Je líná měnit věci, které jí nevyhovují, ze strachu a z určité pohodlnosti.*“), **pohled na roli ženy** („*Máma ji plní v tradičním duchu, vařit, prát, starat se o rodinu, zatímco já si chci dělat, co se mi zlíbí – vztahy a rodina jsou pro mě nudné koncepty.*“) a různé **maličkosti** („*Jen asi nechci být takový puntičkář.*“).

Přes dceřino přání odlišit se od matky **potvrzují svoji podobnost matce** (6), která do dceřina vymezení se od matky zasahuje. Dcery u sebe pozorují **podobné povahové vlastnosti, podobné chování**, případně směřování k **podobným tendencím**. Pokud se dcerám tyto vlastnosti či chování nelíbí, mají větší touhu se od matky odlišit („Pozoruji na sobě podobné rysy a vím, jak je mi to protivné, tak se v tom chci hlídat a nebýt jako ona.“).

Méně se dcery chtějí odlišovat **ve všem** (3) a **chtějí se vůči matce výrazně vymezit** („Chci být opakem své matky.“), popřípadě **v ničem** (4), kdy dcery **necítí potřebu se oproti matce odlišovat**.

Kritika (vychází z otázky: „Kritizuje Vás matka? V čem?“):

V odpovědi na otázku se objevuje většina odpovědí potvrzujících, že **matky dcery kritizují**, dcery se v odpovědích tudíž shodují. Témata výrazně zastupuje dceřino **chování** (19; „Kritizuje moje zapomínání.“) a **péče o domácnost** (16), úklid a podobně, kdy má dcera uklízet více nebo lépe („Zas a znovu uklízení. Jsem podle ní líná.“). Matky také kritizují dceřiny **povahové vlastnosti** (14; „Moje náladovost a nedochvilnost.“) a **oblasti, v nichž se dcery od matek odlišují** (14; „Za neprůbojnost, že ona je jiná. Za odlišné názory na život, než má ona.“). Jinak jde o **vzhled a oblékání** (8; „Ohledně mých vlasů, že je mám moc ulízané. A jak se oblékám.“) a též o **studijní výsledky** (2).

Jako **podrobnější charakteristika kritiky** se objevuje kritika **přímá** nebo **v náznacích** („Málokdy mě kritizuje přímo. Přitom by to bylo mnohem lepší. Dává to „nenápadně“ najevo, má narážky.“), někdy má kritika charakter **nevyžádaných rad a doporučení** („Někdy jsou to nevinné rady, ale já jsem vztahovačná a vidím za nimi kritiku.“). Dcery ještě rozlišují kritiku **oprávněnou** („Kritizuje lenost, kterou předvádím téměř pořád, ale to jí nemohu mít za zlé, většinou na to má právo.“) a jindy **neadekvátní** („Kvůli učení, ale na vysoké už jsem prokázala dostatečné výsledky, to mi přišlo neadekvátní.“). Taková kritika pak může být **příčinou sporů**. Vyskytuje se **změna v čase**, kdy dříve byla kritika ze strany matky častější a **kritiky je méně po dceřině odstěhování** („Dnes už ne, když bydlím sama, ale dříve ano, kvůli domácím povinnostem, zejména úklidu.“), tedy když dcera už nebydlí s matkou (viz okruh Bydlení). Dcery se shodují, že matčina **kritika není příliš častá**, je tedy spíše výjimečná, a že **kritika není nadměrná** („Nějaké drobnosti se najdou, občas se pohádáme, ale nic závažného.“),

takovou si dcery nechají líbit a neurazí se. Někdy dcery zdůrazňují matčiny **dobré úmysly** („Kvůli vzhledu, což chápejte spíše jako takové připomínky, aby mi to více slušelo.“) a upozorňují i na **pozitivní důsledky kritiky**, nevnímají ji nějak zásadně negativně („Kritizujeme se navzájem, ale kritika není jenom špatná, každý hodnotí den co den.“). Dcery také chápou kritiku jako **příliš vyhocený termín** („Kritizuje je silné slovo. Snaží se mě povzbuzovat v pozitivnějším postoji k tělesné aktivitě.“).

Ostatní dcery tvrdí, že **matky dcery nekritizují** (28; „Nenapadá mě nic, v čem mě kritizuje.“).

Negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity (vychází z otázky: „Vnímáte ve Vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?“):

Dcery ve více než polovině případů **popírají negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity** (41) ve vztahu, typicky se opakuje **důrazné opření** („Ne, ne, nic takového si nevybavuji.“).

Ostatní dcery **připouštějí nějaké negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity** ve vztahu a rozvádí je následovně:

Dcery hovoří o **nepříjemných pocitech** (9), které jsou podle nich důsledky **konfliktů** („Opakují se hádky.“), **odcizení** („Jde o pocity, že už si nějak nerozumíme jako kdysi.“), **nátlaku** („Hodně negativní je její tlak na mě jakožto ženu, abych si našla partnera a založila rodinu. Hodně mě to nutí se uzavírat, protože je očividné, že mi nerozumí a neposlouchá mě, když se jí snažím vysvětlit můj pohled na život.“), **vzájemné odlišnosti**, kdy jde hlavně o jiné názory („Spoustu věcí jsem přehodnotila a jdu si svojí vlastní cestou. Množí se případy, kdy se vůbec neshodneme v pohledu na nějakou situaci.“), a **nedostatečného respektu k dceřině samostatnosti** („Má snahu neustále mě kontrolovat a směřovat dle jejích názorů.“).

Dále zmiňují **negativní pocity** (7) v souvislosti se **změnou v čase** („V současnosti už ne.“), tedy je vnímají zejména jako minulé. Také je chápou jako **příliš vyhocený termín** a zmírňují jej na „nepříjemné pocity“.

Rozporuplné (ambivalentní) pocity (7) cítí jako **neujasněné** nebo **protichůdné** pocity („Hádáme se a současně je mi často líto, že je jí to líto, že je smutná.“).

Srovnávání či soupeření (vychází z otázky: „Vnímáte ve Vašem vztahu srovnávání či soupeření? V čem?“):

Dcery v naprosté většině případů **popírají soupeření ve vztahu** (58), typickou odpovědí bylo **důrazné popření** („*Absolutně ne, vůbec, ani mě to nikdy nenapadlo.*“). Vnímají to jako **příliš vyhocený termín** a ohrazují se proti němu. V případech, kdy jej přiznávají, se tak podle nich stává jen **zcela výjimečně** a objevuje se spíše **skrytě** („*Nedává to najevo, ale myslím, že mi matka závidí, vzhled, věk, školu, kamarády.*“).

Pokud **připouštějí srovnávání ve vztahu** (15), nastává spíše **zřídka**, v méně závažných případech, kdy jde o různé **maličkosti** („*V maličkostech, třeba ve vaření.*“). Srovnávání je v odpovědích spíše **zesměšňováno** a není bráno vážně („*Jen z legrace, stojí a hází na mě nenávislné pohledy, jak jsem hubená. Vždycky se u toho smějeme.*“), nebo se projevuje pouze **na „zdravé úrovni“** („*Srovnáváme se pouze na zdravé úrovni, třeba jen kdo upeče lepší koláč.*“). Vážněji se srovnávání objevuje ve **vzdělání a kariéře** („*Připomíná mi, jak ona to měla a zvládala na vysoké. Moje školní výsledky neustále porovnává s těmi svými.*“) a v **rozdílnosti povahových vlastností** matky a dcery.

Dcery v **podrobnější charakteristice srovnávání či soupeření** uvádějí, že **matky srovnávají dceru s druhou dcerou** („*Srovnává nás, hlavně v tom, že ona již založila rodinu a já ne.*“), popřípadě **matky srovnávají dceru s dcerami kolegyň z práce nebo s dcerami sousedek**.

Pocity ublížení a odmítnutí (vychází z otázky: „Cítí se někdy matka z Vaší strany ublížená či odmítnutá?“):

Mezi příčinami matčinych pocitů ublížení a odmítnutí jmenují dcery hlavně situace, které se týkají podoby **vzájemné komunikace** (14), kdy podle dcer **matky touží po větší důvěrnosti a svěřování**. (viz okruh Citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citová blízkost). Chtěly by vědět více informací o životě dcery a důvěrněji si povídat. Naopak **dcery necítí takovou potřebu** („*Ve chvílích, kdy nemám náladu se družít a tulit, ukončím hovor a ona si chce ještě povídat, nebo se jí pár dní neozvu.*“). Dochází až k **nátlaku na větší důvěrnost a svěřování**, což **ústí ve vnímání matčiny dotěrnosti** a následně **paradoxně ústí v dceřinu uzavřenost** („*Nemám potřebu se potom svěřovat, mám ráda svá tajemství, takže neví tolik.*“). Dcery pak matce informace neposkytují,

popřípadě je začínají před matkou vědomě zdržovat. Mohou mít chuť *trestat matku nezájmem*, nesvěřit se jí, něco jí nesdělít.

Mezi **další témata**, která mohou být problematická, náleží matčin *nedostatečný respekt k dceřině samostatnosti* (viz okruh Respekt dcery jako samostatné a originální bytosti), kdy matka nebere ohledy na dceřinu nezávislost („*Může se cítit odmítnutá, když moc zasahuje do mého osobního prostoru nebo v rámci osamostatňování.*“). Dále je to téma *vzájemného neporozumění* (viz okruh Oblast porozumění a sblížení; „*Stává se to, ale to jsou situace, kdy ji nechápu.*“), popřípadě různé *maličkosti* („*Ona vyhledává problémy zbytečně, já se občas neuhlidám a jsem bezdůvodně protivná a zlá.*“).

V popisu **podrobnější charakteristiky pocitů ublížení a odmítnutí** dcery uvádějí, že matky se tak mohou cítit *při konfliktu*, kdy dochází k *neuváženým nebo přehnaným reakcím* dcer („*Při konfliktu docela pravidelně.*“). Dcery upozorňují na *oboustrannost podobných pocitů* („*Ano, ale ona mi kdy řekla či udělala horší věci, v tomto ohledu si nemáme co vyčítat.*“). Následuje *dceřina lítost* („*Bohužel se možná cítí odmítnutá a pak mě to hrozně mrzí.*“). Popisují také *změnu v čase* („*Mohla se cítit ublížená, když jsme se hádaly v pubertě, nyní bych řekla, že spíš ne.*“), kdy odkazují na *horší období vztahu* (viz okruh Horší období vztahu). Dcery přiznávají, že matky se mohou cítit ublížené nebo odmítnuté *skrytě* („*Možná ano, ale nedává mi to najevo.*“).

Ostatní dcery **popírají pocity ublížení a odmítnutí** (30) matek („*Ne, nemá důvod, dávám jí najevo, jak moc si jí vážím.*“).

Vliv matky na život dcery (vychází z otázky: „Snaží se matka někdy ovlivnit Váš život podle svých představ?“):

Dcery **potvrzují vliv matky na život dcery** (41). Jde o vliv od *všeobecného vlivu* až po různé *maličkosti*. Vliv zahrnuje *mnoho témat* a matky tak ovlivňují hodně oblastí („*Asi jako každý rodič, samozřejmě, že ovlivňuje. Hodně si беру vše, co mi řekne, má na mě velký vliv.*“).

Méně dcery **popírají vliv matky na život dcery** (30), kdy matky do dceřina života vůbec nebo spíše nezasahují („*Říká, že je to můj život, mám v něm naprostou svobodu.*“).

Vliv matky je podrobněji rozebírán ve všech ostatních okruzích, v tomto okruhu je pozornost soustředěna na vystižení aspektů matčina vlivu. V rámci **podrobnější charakteristiky vlivu matky na život dcery** lze říct, že matky do dceřina života zasahují nejvíce prostřednictvím **rad a doporučení** („*Když se jí něco nelíbí, řekne mi svůj názor, takže technicky ano, ale konečné rozhodnutí nechá na mě.*“), někdy dcery vyloženě žádají matky o rady. Zásahy jsou **situačně ovlivněny**. Dochází ke **změně v čase**, kdy matčin vliv slábne („*Dříve se mě hodně snažila přesvědčit, že její názory jsou ty správné, ale dnes už ne.*“) a matky spíše prokazují větší **respekt k dceřině samostatnosti**. Jsou schopné přenechat dceři hlavní slovo v jejím vlastním rozhodování, takže nadměrně nezasahují a nesnaží se příliš ovlivnit život dcer dle svých představ. Zcela výjimečně se matky do dceřina života vměšují **nadměrně** („*Nejraději by mi naplánovala celý můj další život.*“).

Matčiny zásahy dcery **interpretují pozitivně** (19), přiznávají matkám více **životních zkušeností**, matčiny rady proto chápou jako důležité. Přičítají matkám **dobré úmysly** („*Vím, že pro mě chce jen to nejlepší.*“).

Méně často dcery matčin vliv **interpretují negativně** (7), jde hlavně o **nevyžádané rady a doporučení**, případně **rady a doporučení, které se odlišují od dceřina přesvědčení**. Dcerám vadí, když matky vyjadřují svůj názor bez ohledu na to, zda jej dcera chce slyšet. To je pak vnímáno jako **obtěžující** a dcery vnímají **manipulaci**.

Pocity zklamání (vychází z otázek: „Zklamala Vás někdy matka svou reakcí? Myslíte, že jste Vy někdy zklamala matku?“):

Pocity zklamání jsou nejčastěji zapříčiněny **chováním** (25; „*Když jsem se třeba nechovala tak, jak bych měla, nebo jak ode mě bylo očekáváno.*“), zejména **neakceptováním dceřiných rozhodnutí** („*Nesouhlasila se mnou v době rozchodu s přítelem a chovala se proti mně.*“).

Dále se objevuje **vzájemná komunikace** (21; „*Co mi řekla, že ji nezajímá, jestli jsem šťastná.*“) vyznačující se **vzájemným neporozuměním** („*Občas mám pocit, že mi úplně nerozumí.*“), **netolerancí k odlišným názorům** („*Nesdílíme názory, různé věci vnímáme jinak.*“) a **neupřímností** („*Neměla zájem a pak se pyšnila, jak jsem skvělá a že jsem šikovná.*“).

Zklamání způsobují také některé **povahové vlastnosti** (8), které se ukazují jako nějak **problematické** („*Sobeckost.*“).

Ve vymezení **podrobnější charakteristiky pocitů zklamání** zaznívá, že k němu dochází **v konfliktu** („*Při sporu.*“), kdy se dostávají nepříjemné pocity zklamání, jež mohou být **neúmyslné** („*Zklamala, ač nerada.*“). Následují **pocity lítosti** („*Určitě, ale pak mě mrzí, že ji to mrzí.*“). Je zde také **změna v čase** („*Hlavně v minulosti, teď už ne.*“), kdy zklamání bylo **převážně v dospívání** („*V pubertě svým chováním, byla jsem drzá.*“). Zklamání spíše **nenarušuje kontinuitu a kvalitu vztahu**, avšak vede k **převládajícímu citovému odstup a uzavřenosti** (viz okruh Citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citová blízkost).

Dcery poměrně často **popírají pocity zklamání** (23) ve vztahu a vnímají zklamání jako **příliš vyhocený termín**, berou jej jako příliš silný výraz („*Možná mě naštvá nebo je to o tom, že je mi to líto, ne tolik o zklamání.*“).

Dcery svoji odpověď často omezují na konstatování, že ve vztahu k pocitům zklamání někdy došlo či nedošlo. Neuvádějí konkrétní informace nebo problém, odpověď nerozvádějí.

7.3 POZITIVNÍ ASPEKTY VZTAHU

Pozitivní aspekty se zaměřují na oblasti, které vztah zlepšují, posilují a podporují. Byly zjišťovány na základě dotazníkového šetření a v následující analýze se jimi zabývá 8 okruhů.

Lepší období vztahu (vychází z otázek: „Bylo období, kdy byl Váš vztah lepší? V čem?“):

Nejvíce dcer vnímá **nejlepší období vztahu v současnosti** (32; „*Náš vztah je nejlepší právě teď.*“). K největšímu zlepšení došlo jednoznačně nejčastěji **po období puberty** (viz okruh Horší období vztahu). Dle dalších odpovědí přispělo ke zlepšení vztahu **dceřino odstěhování**, kdy dcera a matka bydlí odděleně (viz okruh Bydlení), nevidají se tak často a jsou si vzácnější („*Podle mě máme nejlepší vztah až nyní, kdy jsme od sebe a vidáme se jen o víkendech, opadla ponorka a těšíme se na sebe.*“). Vztah se zlepšil také **po dceřině svatbě** (viz okruh Změny ve vztahu po dceřině svatbě) a **během dceřina těhotenství či po narození dceřina dítěte či dětí** (viz okruh Změny ve vztahu po narození

dceřina dítěte či dětí), což je sblížilo („*Když se mi narodil syn, tak to naše spojení ještě víc upevnilo.*“). Lepší vztah popisují i **po zátěžové či krizové situaci** („*Náš vztah nabyl nové podoby po rozpadu mého dlouholetého vztahu, matka pro mě byla jednou z nejdůležitějších osob v této těžké a bolestivé situaci.*“).

V popisu **podrobnější charakteristiky lepšího období vztahu** se vyskytuje **zlepšení vzájemné komunikace** a větší míra **důvěrnosti a svěřování**. Dcery popisují **menší závislost na matce** a **větší respekt k dceřině samostatnosti** z matčiny strany, díky kterému se ve vztahu cítí lépe („*Mám pocit rovnosti a respektu k mým rozhodnutím.*“). Současně doznávají **větší uvědomění důležitosti vztahu a významu matky ve svém životě** a projevy **většího vzájemného porozumění** (viz okruh Empatie).

Některé dcery říkají, že **lepší období vztahu bylo dříve** (16; „*Když jsem byla malá, předškolního věku. Více společně tráveného času. Máma byla středobodem mého světa.*“).

Ostatní dcery udávají, že **vztah je beze změn** (9), je stále stejný a nepocítují v něm žádné změny („*Náš vztah je pořád stejně dobrý, zůstává bez výraznějších změn.*“).

Oblast porozumění a sblížení (vychází z otázek: „V čem si s matkou rozumíte? Je něco, co Vás vzájemně sblíží?“):

Dcery nejvíce popisují porozumění a sblížení jako **důsledek vzájemné podobnosti** (61). Domnívají se, že si s matkami rozumějí v tom, co mají společné. Jde o **povahové vlastnosti** jako je empatie, otevřenost, aktivita, smysl pro humor („*Kdyby to mělo být, co nás dvě konkrétně sblíží, tak je to nejspíš ta naše podobnost – povahová i fyzická. Myslím, že v hodně věcech jsem povahově po ní, takže se většinou shodujeme.*“). Shodují se v **názorech** na různé věci, přístup k životu a podobně („*Máme stejný základní názor na svět a celkově na život, shodneme se v pohledu na chování lidí v okolí.*“). Podobnost se projevuje i v **zájmech**, kdy podobně tráví volný čas („*Obě rády cestujeme, nakupujeme a chodíme do divadla.*“), v **životních hodnotách** („*Sdílíme společné hodnoty, máme stejné životní priority.*“) a v **péči o domácnost**, jako je úklid, vedení domácnosti, vaření a podobně.

Zdrojem porozumění je **vzájemná komunikace** (36) ve vztahu. Důležitou roli hraje výměna **každodenních informací**, která zvyšuje povědomí o té druhé („*Každodenní a nové informace okamžitě konzultujeme, máma je vždy první člověk, kterému volám.*“)

a také **důvěrnost a svěřování**, kdy sdílejí soukromé informace („*Rády spolu „drbeme“ a dokážeme si hodiny povídat o všem.*“).

Dále dcery jako projev porozumění a sblížení vymezují **pohled na významnost rodiny** (35), kdy je sblíží vnitřní vnímání matky jako **vzoru ve výchově dětí** (viz okruh Matka jako vzor). Rozumějí si v pohledu na **vztahy v rodině** („*Udržujeme přátelské vztahy i v širší rodině.*“), **smysl pro rodinu** a vztahy v rodině („*Rodina je pro nás nejdůležitější v životě.*“), **sounáležitost** („*Jsmo naučení držet při sobě.*“), sblíží je **vzájemná láska** („*Máme se pořád rády.*“). Porozumění a sblížení ještě ovlivňuje především **pozitivní změna vztahu po narození dceřina dítěte či dětí** (viz okruh Změny ve vztahu po narození dceřina dítěte či dětí).

Mezi **další témata** porozumění a sblížení náleží **„ženské záležitosti“** („*Prostě ty ženské záležitosti – styl oblékání, móda, péče o tělo.*“). Objevují se **společné aktivity**, ať už běžné denní činnosti („*Vaření a pečení.*“) nebo společné zážitkové trávení času („*Hezké zážitky a tvořivé činnosti.*“) i různé **maličkosti**, které společně sdílejí a vnímají jako sblížující („*Takové drobnosti jako lenošení u televize.*“)

Matka jako vzor (vychází z otázek: „Vnímáte matku jako vzor? Pokud ano, v čem?“):

Dcery souhlasí, že matky pro ně jsou vzorem. Matky jsou největším **vzorem ve výchově dětí** (20). Dcery obdivují její **výchovu a péči**. Ve většině případů chtějí uplatňovat **stejnou výchovu u dceřiných dětí** („*Matka je pro mě vzorem v přístupu k rodině, ve výchově.*“). V této souvislosti si přejí vytvořit **stejný vztah s dceřinými dětmi**, svůj vztah s matkou berou jako pozitivní a chtějí být též vzorem pro své děti („*Doufám, že se mi s mojí dcerou podaří vybudovat stejný vztah.*“, viz odlišné výsledky v okruhu Touha po odlišení od matky).

Dcery jmenují **další témata**. Často se shodují, že matky jsou **všeobecně následováním hodným vzorem** a dcery by chtěly obecně být jako matky („*Matka je mi vzorem a já se učím z jejího příkladu. Chci být jako ona. Má spoustu skvělých vlastností, které mě inspirují, racionální názory, dokáže zohlednit potřeby a pocity ostatních, nikdy není sobecká, ale umí říct i svůj názor.*“). Objevuje se odpověď, že matky jsou dcerám **vzorem v oblastech, v nichž dosáhly úspěchu**, dcerám se to líbí a tyto oblasti jim imponují („*Obdivuji, co všechno v životě dokázala, jakého vzdělání při studiu dosáhla a jak dalece to profesně dotáhla.*“). K tomuto by se dala přiřadit i skutečnost, že matky

jsou **vzorem ve vztazích s muži** („*Jak s mým otcem udržuji svůj vztah, že spolu stále jsou, jaké má s otcem manželství, to je pro mě velký vzor.*“). Matky jsou **vzorem duševně silného člověka** („*Spoustu toho dokázala, také se sama obdivuhodně vypořádala s mnoha obtížnými životními situacemi, s vlastní vážnou nemocí, takže je pro mě určitě vzorem obrovské duševní síly.*“) a též **vzorem životního stylu** („*V postoji k životu i práci. Dokáže zastávat všechny své role v životě. Vše zvládá, i při vysilujícím zaměstnání, které má.*“). Matky jsou **vzorem v péči o domácnost**, kam spadá úklid, zajišťování chodu domácnosti, vaření a podobně. Stejně jako u výchovy dětí, dcery to zamýšlejí dělat podobně („*Dokáže se perfektně postarat o domácnost. Obdivuji ji za to, že doma dokáže vykouzlit domov. To je dle mého nejvíc.*“).

Méně dcery **popírají matku jako vzor** (14; „*Je mi spíše antivzorem. Spíš mi ukazuje, jaká nechci být. Ráda bych se jí ve spoustě věcí vzdálila.*“).

Míra podpory ve vztahu ze strany matky (vychází z otázky: „Cítíte ze strany matky dost podpory?“):

Dcery **potvrzují dostačující míru podpory** (58) ve vztahu plynoucí od matky. Cítí matčinu **významnou podporu** a hovoří i o **bezpodmínečné podpoře** („*Podporuje mě ve všem, co dělám.*“). Cení si matky jako zdroje podpory, na něž se mohou spolehnout, tato bezmezná podpora v nich budí **pocity bezpečí a jistoty** („*Jsem si jistá, že je tu vždycky pro mě, ať udělám cokoliv, nebo se mi stane cokoliv.*“). To vše **interpretují vysoce pozitivně** a jsou za matčinu podporu rády („*Vždy jsem cítila ohromnou podporu a je to skvělé.*“).

Co se týče **témat podpory**, dcery zdůrazňují **psychickou podporu**, matky dcery povzbuzují, hodně jim pomáhají a ujišťují je, že budou stát na jejich straně. Poskytují **radu a doporučení**. Mimo to dcery zmiňují **finanční zabezpečení** ze strany matky (popřípadě obou rodičů), zejména v oblasti studia nebo vybavení domácnosti. Na tom jsou dcery buď existenčně závislé a ještě si nevydělávají, nebo jim matka alespoň finančně přispívá. Dcery počítají s tím, že pokud je to v matčiných možnostech, finančně jim pomůže.

Méně dcery **popírají dostačující míru podpory od matky** (8).

V odpovědích dcer lze zaznamenat **dvě odchylky**. Dle první některé dcery matka celkově podporuje, avšak v některých případech si **dcery chtějí vyžádat podporu ve větší**

míře (2). Jde o případy, kdy matka částečně nebo zcela neschvaluje některá dceřina rozhodnutí, obecně o ně s dcerami „nebojuje“, ale také je nepodporuje. Matky potom omezují poskytování bezvýhradné podpory, což dcery velmi rychle a jasně rozpoznají. Podle druhé někdy **matka nabízí příliš velkou míru podpory** (1), což je až nepříjemné a je to potom vykládáno až jako nežádoucí a kontraproduktivní („*Až příliš. To je taková ta zahlcující podpora. Ona mě třeba utěšuje tak intenzivně, že je to úplně kontraproduktivní a už mi to nepomáhá.*“).

Hrdost ze strany matky a její projevy (vychází z otázek: „Myslíte, že je na Vás matka v něčem hrdá? V čem? Jak se to projevuje?“):

Dcery ve vztahu **potvrzují hrdost ze strany matky** (63), přičemž matky jsou hrdé v různých oblastech. Matky jsou na dcery **všeobecně hrdé** a někdy nevymezují nějaké specifické oblasti („*Je na mě hrdá ve všem, specifikovat to neumím.*“). Konkrétněji si matky zakládají na dceřiných **povahových vlastnostech** („*Říká mi, že je pyšná na to, jaká jsem, že jsem dobrý člověk, dělám, co považuji za správné.*“) a na **oblastech, v nichž dosáhly úspěchu** a dcery se zde zdají matkám úspěšné (viz také okruh Reakce na úspěchy), jde především o vzdělání či kariéru („*Jsem cílevědomá, soběstačná, kreativní, aktivní, ve škole mi to jde.*“). Matky projevují **respekt k dceřině samostatnosti** (viz okruh Respektování dceřiny samostatnosti a originality) a jsou hrdé na **dceřiny děti** („*Je hrdá, že mám skvělého syna.*“; viz okruh Změny ve vztahu po narození dceřina dítěte či dětí).

Pokud jde o **podrobnější charakteristiku hrdosti ze strany matky**, dcery vnímají matčinu hrdost **v dostatečné míře**, cítí se z matčiny strany doceněné. Matčinu hrdost **interpretují vysoce pozitivně**, jsou za ni rády a vítají ji.

Lze najít odlišnosti v tom, jak matky dávají hrdost najevo. **Projevy hrdosti** jsou nejčastěji **přímé** (39), matky chválí dcery („*Chválí mě, pořád mi to říká, že o mou budoucnost nemusí mít strach.*“), velmi často se **chlubí před okolím** (19; „*Chlubí se mnou a mými výsledky kolegyním v práci. Většinou to spíše slyším od jiných, že mě mamka chválí.*“) a často to dávají najevo též **nepřímo** (25; „*Vidím to na ní, cítím to, že má radost.*“). Méně matky svoji hrdost **nedávají najevo** (4), ač jsou dcery přesvědčeny, že matka hrdá je („*Věřím, že je na mě hrdá, i když mi to nedává najevo.*“).

Méně dcery **popírají hrdost ze strany matky** (5) a domnívají se, že matky na ně nejspíše nejsou hrdé.

Úcta k matce (vychází z otázky: „Čeho si na matce vážíte?“):

Dcery cítí k matkám úctu zejména za **výchovu a péči** (22), se kterou se o dcery staraly. Váží si jejich **obětavosti pro rodinu** („*Rodina je pro ni na prvním místě. Vážím si všeho, co pro mě udělala a obětovala.*“), což často pro matky znamenalo **přizpůsobení života péči o dítě**. Matčinu výchovu vnímají dcery jako svůj **vzor ve výchově dětí** (viz okruh Matka jako vzor). Dále vzhledem k matkám příznivě hodnotí vytvořenou **atmosféru ve vztahu** („*Dokáže vytvořit příjemnou atmosféru vztahu i domova.*“).

V obecnější rovině zmiňují dcery několik **dalších témat**. Vnímají matčin **respekt k dceřině samostatnosti** („*Dává mi svobodu a prostor, který potřebuji.*“), jež oceňují (viz okruh Respektování dceřiny samostatnosti a originality). Váží si matek za **podporu** („*Vždy mě podrží a je tu, když ji potřebuji.*“), kterou dcerám poskytují (viz okruh Míra podpory ve vztahu ze strany matky). Hodně chovají k matkám úctu za jejich **povahové vlastnosti** (37; „*Je srdečná, milá, poctivá, upřímná.*“), **duševní sílu** (6), s níž zvládají životní situace („*Co všechno zvládla a jak je psychicky odolná, je to silná žena.*“), a **životní zkušenosti** (3).

Vděčnost k matce (vychází z otázky: „Vděčíte jí za něco?“):

Dcery téměř absolutně **potvrzují vděčnost k matce** (70), již vděčí za mnoho věcí. Oblasti nejčastěji zastupuje obecně vděčnost za **život a za vše další** („*Vděčím jí za život a doposud za vše v něm.*“), dále **výchova a péče** („*Jak mě vychovala a připravila na život, jaká jsem a za skvělé dětství.*“), **životní hodnoty** („*Dala mi vše, co mám, včetně životních hodnot.*“). Oceňují matku za její **povahové vlastnosti** („*Jaká je, za dobrý příklad, kterým mi šla.*“), na základě nichž je matka vnímána jako **vzor** (viz okruh Matka jako vzor). Cení si matčiny **podpory** (viz okruh Míra podpory ve vztahu ze strany matky) a **poskytnutých příležitostí**, hlavně ohledně **financí** a možností **vzdělání a kariéry** („*Za hezké věci a pohodlí, za umožnění studovat.*“). Dále jsou dcery vděčné za vytvoření **atmosféry ve vztahu**, kdy je matky vyslechnou a chápou a dcery mají pocit dobré **vzájemné komunikace** („*Za to, že s ní můžu mluvit o všem.*“), **vzájemného porozumění**, také **důvěrnosti a svěřování** a **partnerství** („*Mohu se jí svěřit. Nikdy ve svém životě jsem neměla pocit, že bych byla na nějaký problém sama.*“). Dále matce vděčí za **vytvoření atmosféry domova** („*Za to, že cítím, že někam patřím, vytvoření bezpečného domova.*“).

Jediná dcera **popírá vděčnost k matce**, svoji odpověď dále nerozvádí.

Definice „dobré matky“ (vychází z otázky: „Jak byste definovala „dobrou matku“?):

Dcery definují dobrou matku mnoha atributy. Popis a charakteristika obsahuje **povahové vlastnosti „dobré matky“** (38), dobrá matka má být pečující a starostlivá, laskavá, srdečná, empatická, ochranná, ochotná, spravedlivá, upřímná, silná.

Pozitivní vztah s dítětem (25) se vyznačuje **jedinečnou bezpodmínečnou láskou** matky k dítěti („Dává dítěti znát svoji lásku a skutečně a bezpodmínečně jej miluje.“), které **nebrání nedokonalost dítěte** („Bere své děti takové, jaké jsou, i když nesplňují její osobní představy.“). Matka dbá na **přátelský vztah** s dětmi, dává najevo především **pozitivní emoce** („Vtipná. Zažívá s dítětem hodně srandy.“). Věnuje dítěti **čas** („Udělá si na dítě čas, kdykoli potřebuje.“) a **zájem**.

Ve **výchově a péči** (24) o dítě nastaví **hranice a pravidla**, která jsou **přiměřeně přísná**, nejsou rigidní, ale naopak je dokáže **přizpůsobit**, takže prodělávají vývoj. Tím prochází i celková podoba vztahu s dítětem a postupně se mění. Směřuje k **respektu dceřiny samostatnosti** („Dobrá matka nechá taky potomka řešit věci sám, aby ho vedla k samostatnosti. Poradí, ale dává mu volnost v rozhodování a nechá rozhodnutí na dítěti.“) a **toleranci k dceřiným názorům** („Názory a postoje toleruje a přemýšlí nad nimi.“). V souvislosti s ostatními okruhy v analýze „dobrá matka“ projevuje **hrdost** vůči dítěti (viz okruh Hrdost ze strany matky a její projevy). Těší se z **úspěchů** svých dětí (viz okruh Reakce na úspěchy). Projevuje **bezpodmínečnou podporu** dítěti v dobrém i ve zlém (viz okruh Míra podpory ve vztahu ze strany matky). Dává najevo **porozumění** dítěti (viz okruh Oblast porozumění a sblížení) a je chápající („Snaží se porozumět citům a potřebám svých dětí.“). Matka je pro dceru **následováníhodným vzorem** (viz okruh Matka jako vzor), jde příkladem („Vychovává dítě svým vlastním příkladem.“).

Hovoří o **vzájemné komunikaci** (21), která je **otevřená** („Otevřeně s dítětem hovořit, říkat, co si myslí.“), vyznačuje se **důvěrností a svěřováním**, matka umí **naslouchat**.

Matka je **nedokonalá** (12), dává najevo i **nedostatky a chyby**, které umí uznat a **omluvit se** („Není to absolutně dokonalý stroj na mateřství. Kdyby neměla chyby nebo se je snažila skrýt, neměla bych se z čeho poučit.“). Stejně tak je matka **přiměřeně kritická** vůči nedostatkům a chybám dítěte, umí **vyjádřit i nesouhlas** a je v tomto **objektivní**.

„Dobrá matka“ je dále **dobrá učitelka** (6), **rozvíjí** dítě v mnoha činnostech a oblastech, vede je k **zodpovědnosti** a učí je **morálce** („*Naučí dítě potřebné věci do života.*“).

V rámci **podrobnější charakteristiky „dobré matky“** vytváří **pozitivní atmosféru domova** („*Co umí udělat šťastný a útulný domov, kde se rodina cítí spokojeně.*“), rodina a domov jsou pro ni na prvním místě. Matka **myslí i na sebe**, buduje **vlastní život** („*Je tu i sama pro sebe.*“) a **není příliš závislá** („*Když je čas, umí vystrčit děti něžně z hnízda.*“)

Jako příklad „dobré matky“ uvádějí **dcery svoji matku** (14), jako nejlepší příklad definice („*To je ta moje mamka.*“).

7.4 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Následující podkapitola se věnuje závěrečné části výzkumu, kterou představuje zodpovězení vymezených výzkumných otázek. Odpovědi jsou rozděleny dle tří výzkumných otázek a z nich vycházejících tří ústředních oblastí vztahu matky a dcery. V každé jsou celkově sumarizovány nejčastější či nejtypičtější odpovědi dcer k jednotlivým okruhům, které k dané výzkumné otázce náleží. Takto byla vytvořena ucelená výpověď o dané oblasti vztahu.

V oblasti **charakteristiky vztahu matky a dcery** popisují dcery nejčastěji pozitivní a milující vztah s dobrou vzájemnou komunikací, důvěrností a svěřováním, otevřeností a blízkostí, podporou a vzájemným porozuměním. Hovoří i o běžně fungujícím vztahu s drobnými nedorozuměními či spíše negativním a problematickým vztahu. Ohledně matčiny pozice vnímají matku buď jako kamarádku, nebo jako autoritu.

Vztah velmi ovlivňuje charakter bydlení. Objevuje se pozitivní změna vztahu po dceřině odstěhování charakteristická zejména zlepšením celkového vztahu, zlepšením vzájemné komunikace, respektem k dceřině samostatnosti a větším vnímáním vlastní samostatnosti. Méně častý je vztah beze změn nebo negativní změny vztahu po dceřině odstěhování spojené s odcizením a zhoršením komunikace.

Dcerám zásadně záleží na matčině souhlasu, je to pro ně důležitá podpora, s níž spojují příjemné pocity a potvrzení správnosti svého rozhodnutí. Pokud ale mají obě

odlišný pohled na věc, nebo pokud nepochybují o svém učiněném rozhodnutí, záleží dcerám na matčině souhlasu jen relativně. Matčin souhlas nebo nesouhlas je významný faktor ovlivňující dceřino rozhodování.

Ve vztahu převládá otevřenost a citová blízkost, méně častý je převládající citový odstup a uzavřenost či nevyhraněnost pocitů. Dcery jsou se současným stavem spíše spokojené, ale vnímají větší zájem matek o otevřenost a citovou blízkost ve vztahu, kdy matky projevují zájem o častější komunikaci s dcerou, zájem o detaily z dceřina života a touhu po častějším kontaktu.

Dcery jsou přesvědčené o svém porozumění pro matčiny pocity, vypovídají i o matčině porozumění pro dceřiny pocity. Dokážou vzájemně interpretovat své chování a emoce. Toto porozumění je vnímáno pozitivně. Vzájemné neporozumění pro pocity vysvětlují jako důsledek vzájemné odlišnosti, důsledek odlišného věku či důsledek uzavřenosti. Výrazné vzájemné neporozumění ohrožuje vztah v jeho základech.

Matky nejčastěji svá přání a potřeby vyjadřují přímo, což přispívá k většímu vzájemnému porozumění a je interpretováno pozitivně. Naopak vyjadřování přání a potřeb v náznacích bývá obtížnější k pochopení a nepřispívá k porozumění. Matky svá přání a potřeby spíše upozadují ve prospěch ostatních.

Dcery vnímají matčin dostatečný respekt jako samostatné a originální bytosti. Matky to projevují tolerancí k odlišným názorům dcery, akceptováním jejích rozhodnutí a dostatečným prostorem pro dceřino rozhodování. Pokud dcery pocítují matčin respekt s výhradami, vnímají matčinu přetrvávající velkou míru péče a starostlivosti a přetrvávající vnímání dcery jako „malé holčičky“. Oblast vymezování samostatnosti a originality může být ve vztahu zdrojem vážnějších konfliktů. Matčin nedostatečný respekt dceřiny samostatnosti se projevuje zasahováním do dceřina života, nevyžádanými radami a matčinou netolerancí k odlišným názorům.

Dcery se shodují na jednoznačně pozitivních reakcích matek na dceřin úspěch. Dávají je najevo přímo, bezprostředně a spontánně. Typické jsou pozitivní emoce, společné prožívání úspěchu, vnitřní uspokojení, hrdost. Někdy matky reagují pozitivně s výhradami, zejména v situacích, kdy berou dceřin úspěch jako samozřejmost, či nereagují.

Frekvence osobního kontaktu je pro dcery uspokojivá, vídají se s matkou dostatečně často. Pro matky je tato frekvence uspokojivá méně a preferují častější kontakt,

častěji kontakt s dcerou iniciují a dcery cítí určitou matčinu lítost z jejich osamostatnění. Kontakt souvisí s charakterem bydlení. Osobní kontakt je doplňován jinými způsoby komunikace, hlavně telefonováním. Jde o velice aktuální téma, kdy mnoho dcer ještě bydlí s matkou a teprve si v této oblasti stanovují a vymezují pravidla.

Dcery rozvádějí, že matkám pomáhají jako psychická podpora v rámci komunikace a rad a doporučení. Pomáhají také s péčí o domácnost, s technickými věcmi či s péčí o sourozence nebo prarodiče. Dcery pomoc berou jako samozřejmost a mají snahu pomáhat. Někdy pomáhají příležitostně, dle pokynů matky.

Po dceřině svatbě dcery pociťují ve vztahu s matkou pozitivní změny. Poukazují na větší vzájemné porozumění, ocenění a respekt k dceřině samostatnosti. Pokud nastaly negativní změny, dochází k odcizení či stesku po matce.

Po narození dceřina dítěte či dětí dcery také vnímají ve vztahu s matkou pozitivní změny. Matky jsou viděny jako vzor ve výchově dětí, objevuje se sblížení a větší vzájemné porozumění. Roli hrají pozitivní emoce, láska k vnoučatům a nová mateřská role dcery. Pokud nastaly negativní změny, dochází stejně jako po dceřině svatbě k odcizení. Matky dceřiny děti pomáhají hlídat a podílejí se na jejich výchově, dcery to interpretují pozitivně a oceňují pomoc matky.

V oblasti **negativních aspektů vztahu matky a dcery** popisují dcery horší období vztahu v pubertě, kdy bylo charakteristické vzájemné nepochopení, nesouhlas, odcizení a zhoršení vzájemné komunikace. Docházelo ke konfliktům. Dcery to vnímaly jako důsledek vzájemné odlišnosti a odlišných potřeb. Horší období vztahu se vyskytuje též vlivem rodinné situace, pokud dcera bydlí s matkou, během dceřina osamostatňování či v krizové situaci. Po pubertě dcery pociťují pozitivní změny jako významný přelom a nejčastěji popisují nejlepší kvalitu vztahu v současnosti.

Ve vztahu se objevují neshody a nedorozumění, nejčastěji z důvodu odlišných názorů na nějakou typicky konfliktní oblast (sporná témata, vzdělání a kariéra, životní styl a zájmy, péče o domácnost či vzájemná odlišnost). Vyvolávají je i další témata. Konflikty nejsou příliš časté, bývají jednorázové. Většinou dochází k rychlému urovnání. Přesto vedou k převládajícímu citovému odstupů a uzavřenosti a souvisí se špatnou komunikací.

Dcery nejvíce rozčilují povahové vlastnosti matky (povýšenost, přísnost, sobeckost, přílišná pečlivost), podoba problematické vzájemné komunikace (nejčastěji upovídání a proslovy matky, známé fráze, opakování, poučování) a dále její projevy v chování (nevhodné chování, rozčilování se, vyhýbání se řešení problémů). Mezi dalšími tématy se objevuje strach ze změny, neschopnost odpočinku, neschopnost uznat vlastní chybu, maličkosti či kritika. Dcery jsou u tohoto okruhu velmi sdílné a poskytují jednoznačně nejobsáhlejší odpovědi a nejčastěji hovoří o kombinaci problematických projevů (vlastnosti matky, komunikace a chování a podobně).

Dcery se od matky chtějí odlišit nejvíce v povahových vlastnostech (submisivnost, obětavost, cílevědomost, konformita, úzkostlivost), dále v oblastech, v nichž matka nedosáhla úspěchu (v partnerských vztazích, v zaměstnání). Někdy se chtějí odlišit v mateřské roli, zejména ve smyslu větší otevřenosti a citové blízkosti a většímu vzájemnému porozumění. Přes svoje přání o odlišnost dcery potvrzují svoji podobnost matce, mají podobné povahové vlastnosti a podobné chování.

Matky dcery kritizují hlavně v péči o domácnost, jejich povahové vlastnosti a chování. Kritika je přímá nebo v náznacích, má charakter nevyžádaných rad a doporučení. Dcery rozlišují kritiku oprávněnou a neadekvátní. Kritika může být příčinou sporů, avšak spíše není příliš častá ani nadměrná. Někdy dcery upozorňují na matčiny dobré úmysly a pozitivní důsledky kritiky. Dcery také tvrdí, že je matky nekritizují.

Negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity ve vztahu dcery buď důrazně popírají, nebo nějaké podobné pocity připouštějí. Rozporuplné (ambivalentní) pocity vnímají jako nejasné nebo protichůdné. Nepříjemné pocity bývají důsledky konfliktů, odcizení, nátlaku či vzájemné odlišnosti. Negativní pocity vnímají zejména jako minulé a chápou je jako příliš vyhrocený termín.

Dcery převážně popírají soupeření ve vztahu, objevuje se spíše výjimečně a skrytě. Srovnávání nastává zřídka, jde o maličkosti, je zesměšňováno. Srovnávají především vzdělání a kariéru a rozdílné povahové vlastnosti. Matky také srovnávají dceru s druhou dcerou, popřípadě s dcerami kolegyň z práce nebo s dcerami sousedek.

Matky se ve vztahu mohou cítit ublížené nebo odmítnuté v důsledku vzájemné komunikace, kdy matky touží po větší důvěrnosti a svěřování, vyvíjejí nátlak, ale dcery nemají takovou potřebu a reagují uzavřením se. Pocity ublížení a odmítnutí se objevují

také na základě konfliktů a neuvážených či přehnaných reakcí dcer. Pocity bývají oboustranné a následuje lítost. Dcery též popírají u matek pocity ublížení a odmítnutí.

Dcery potvrzují vliv matky na jejich život, vyskytuje se od všeobecného vlivu po maličkosti a zahrnuje mnoho témat. Méně tvrdí, že se matky nesnaží ovlivnit jejich životy podle matčiny představ. Dcery matčin vliv interpretují spíše pozitivně, přiznávají matkám životní zkušenosti a dobré úmysly. Negativně interpretují nevyžádané rady a doporučení a ty, které jsou odlišné od dceřina přesvědčení. To vnímají jako obtěžující a manipulující.

Pocity zklamání jsou ve vztahu nejčastěji zapříčiněny chováním, vzájemnou komunikací (vzájemné nepochopení, netolerance k odlišným názorům, neupřímnost) a problematickými povahovými vlastnostmi. Zklamání se objevuje při konfliktu, může být neúmyslné a vyvolávat lítost. Zklamání spíše nenarušuje kontinuitu a kvalitu vztahu, avšak vede k převládajícímu citovému odstupu a uzavřenosti.

V oblasti pozitivních aspektů vztahu matky a dcery nejčastěji popisují nejlepší období vztahu v současnosti. Vztah se nejčastěji zlepšil po období puberty, také po dceřině odstěhování, po svatbě nebo narození dítěte či dětí, po zátěžové či krizové situaci. Dcery uvádějí zlepšení vzájemné komunikace, větší míru důvěrnosti a svěřování, menší závislost na matce i větší uvědomění důležitosti vztahu a významu matky ve svém životě.

Porozumění s matkou vnímají jako důsledek vzájemné podobnosti, stejných povahových vlastností, názorů, zájmů i životních hodnot. Výrazně je sbližuje pohled na významnost rodiny a vztahy v rodině, matka je vzorem ve výchově dětí. Zdrojem porozumění je i vzájemná komunikace, od výměny každodenních informací po důvěrnost a svěřování.

Matka je pro dcery vzorem ve výchově dětí. Dcery proto chtějí své děti vychovávat stejně a mít s nimi stejný vztah. Matky jsou také vzorem v oblastech, v nichž dosáhly úspěchu, ve vztazích s muži, vzorem duševně silného člověka, vzorem životního stylu a vzorem v péči o domácnost.

Dcery potvrzují dostačující míru podpory od matky, hovoří o bezpodmínečné podpoře, pocitech bezpečí a jistoty a interpretují to vysoce pozitivně. Jmenují psychickou podporu, rady a doporučení, finanční zabezpečení. Méně dcery popírají dostačující míru podpory od matky.

Matky jsou na dcery hrdé všeobecně, zakládají si na dceřiných povahových vlastnostech, oblastech, v nichž dosáhly úspěchu, a jsou hrdé na jejich děti. Dcery cítí matčinu hrdost v dostatečné míře. Matky svoji hrdost projevují přímo, chlubí se před okolím, nebo ji projevují nepřímo.

Dcery cítí k matkám úctu za výchovu a péči, obětavost pro rodinu, přizpůsobení matčina života péči o dítě. Jsou rády za matčin respekt k dceřině samostatnosti, její podporu, povahové vlastnosti, duševní sílu a životní zkušenosti.

Dcery téměř absolutně potvrzují vděčnost k matce, vděčí jí za život a za vše další, za výchovu a péči, životní hodnoty, povahové vlastnosti. Cení si matčiny podpory, poskytnutých příležitostí, atmosféry ve vztahu a atmosféry domova, vzájemného porozumění, důvěrnosti a svěřování, pocitu partnerství.

Dcery definují „dobrou matku“ především pomocí povahových vlastností (pečující, starostlivá, laskavá, srdečná, empatická, ochotná, spravedlivá). Pozitivní vztah s dítětem se vyznačuje jedinečnou bezpodmínečnou láskou matky k dítěti, které nebrání nedokonalost dítěte. Mají spolu přátelský vztah s pozitivními emocemi, matka věnuje dítěti čas a zájem. Hovoří o otevřené komunikaci, důvěrnosti, naslouchání. „Dobrá matka“ dává najevo nedostatky a chyby, umí se omluvit, je přiměřeně kritická a objektivní. Ve výchově a péči nastaví hranice a pravidla, která se přizpůsobují dle vývoje dítěte a směřují k respektu dceřiny samostatnosti a toleranci k dceřiným názorům. Matka je dobrá učitelka, rozvíjí dítě, vede je k zodpovědnosti a učí je morálce. Jako příklad „dobré matky“ uvádějí dcery svoji matku.

8 DISKUZE

Diskuze rozvádí hlavní dosažené výsledky. Tato kapitola práce je věnována srovnání dosažených výsledků s poznatky v teoretické části práce z odborné literatury, článků a studií o tématu. Také je zde rozpracováno porovnání s metodologií a výsledky bakalářské diplomové práce. Tato kapitola dále pojednává o metodě získávání dat a spolupráci výzkumného týmu v rámci celkového širšího výzkumného záměru. Uvedeny jsou též návrhy budoucích směrů zkoumání.

8.1 DISKUZE O DOSAŽENÝCH VÝSLEDKÁCH

Výzkumná část magisterské diplomové práce přináší zjištění o vztahu matky a dcery. Dosažené výsledky jsou uvedeny do kontextu s údaji obsaženými v teoretické části práce. Magisterská diplomová práce navazuje na předchozí bakalářskou diplomovou práci jako pokračovací studie, výsledky bakalářské a diplomové práce jsou též srovnány.

Práce je přínosná zejména proto, že je možné diskutovat o nových dosažených výsledcích a výzkumných závěrech. Výzkum v rámci projektu může sloužit jako podklad nových zjištění v psychologické poradenské praxi. Vnáší do pohledu na vztah zajímavé poznatky, z nichž mohou být formulována náležitá doporučení. Poznatky mohou být následně využity zejména pro tu cílovou skupinu, jíž se zjištění přímo týkají. To vše dokazuje užitečnost a praktickou prospěšnost výzkumu. Projekt a jednotlivé práce v jeho rámci také mohou představovat určitý základ pro budoucí práce. Jednotlivé okruhy mohou přinášet rozsáhlé podněty pro další zpracování tématu.

8.1.1 Srovnání s poznatky v teoretické části práce

Teoretická část práce přináší bohaté údaje o současné literatuře, člancích a studiích pojednávající o vztahu matky a dospělé dcery. V rámci výzkumné činnosti docházelo k obsahovému překrývání výsledné analýzy s teorií. Na základě analýzy výsledků práce byly nalezeny shody s odbornou literaturou zabývající se vztahem matky a dcery.

Téma vztahu matky a dospělé dcery je stále aktuální, avšak jde o nepříliš probádanou oblast, které je zejména v českém prostředí věnována nedostatečná pozornost výzkumníků. Tématem vztahu matky a dcery se české studie zabývají jen výjimečně.

Výzkumná zjištění přinášená v práci proto často nemohou být vhodně srovnávána s českými zdroji. Jde tedy o určité omezení našeho výzkumného působení. Na druhou stranu v důsledku toho přináší tento výzkumný projekt zpracování aktuálního a nedostatečně prozkoumaného tématu.

Dále existuje velké množství zahraniční odborné literatury, výzkumů a odborných článků a studií o tématu, která vymezují pohled na vztah. Proto jsou výsledky porovnávány hlavně s touto zahraniční literaturou.

V tomto srovnání jsou uvedeny nejzásadnější překryvy odpovědí dcer a literatury. Ukazuje se, že mnohá poznání jsou ve shodě s poznatky v teoretické části práce a některá se s nimi naopak rozcházejí.

Dcery z výběrového souboru Dcery I se shodují na významu **jedinečné bezpodmínečné mateřské lásky** podle Fromma (2010), který ji vymezuje jako nepodmíněnou podporu života dítěte a jeho potřeb. O idealizaci vztahu hovoří další autoři (Courtney, 2012; Friday, 1997; Mothers and Daughters, nedat.; O'Connor, 1990). Představa „dobré matky“ však může vést k zidealizovanému pojetí a zatěžovat matku mnoha mýty, kdy má dokonalá matka uspokojovat všechny potřeby dítěte (Debold, Wilson & Malave, 2004; Forward & Frazier Glynn, 2014; Herst & Padwa, 1999; Mothers and Daughters, nedat.). V rozporu s tím dcery u definice „dobré matky“ uvádějí, že má být i nedokonalá a stejně jako někteří autoři (Cloud & Townsend, 2003; Douglas & Michaels, 2004; Forward & Frazier Glynn, 2014; Secunda, 1991; Šiklová, 2009) ideál matky zpochybňují přesně podle vymezení Kaplan (1998), kdy nedokonalá matka dítěti ukazuje, že může být milováno, i když samo nebude dokonalé. Také podle dcer platí, že když dcera vidí, že matka je dobrá i špatná, lépe přijímá vlastní klady i zápor (Giobbi, 1995).

V souladu s teorií popisují dcery vzájemný **vztah jako pozitivní (milující, pečující, přátelský) či negativní (ambivalentní, špatný, vzdálený)**, přičemž jej ovlivňuje řada proměnných (Cotten-Huston & Johnson, 1998). Dle analýzy výsledků přidávají ještě běžně fungující vztah.

Dcery nejčastěji popisují **nejlepší období vztahu v současnosti**, kdy došlo k velkému zlepšení po období puberty. Po problematickém období dospívání jde o významný přelom. Zlepšila se vzájemná komunikace s matkou, více si rozumějí,

jsou důvěrnější. Potvrzují tak závěry Levinsona (in West, 2002), který uvádí jako významný znak mladé dospělosti proměnu minulých vztahů. Dochází ke zklidňování vztahů k rodičům, ustupují konflikty a vývoj směřuje k dosažení jisté symetrie (Fingerman, 1997; Macek & Štefánková, 2012; West, 2002). Také podle Říčana (2006) končí separační proces většinou obnovením pozitivního vztahu k rodičům, což dcery potvrzují a postupně si stále více rozumějí. To dokazuje i skutečnost, že část dcer vnímá matku v pozici kamarádky. Podle Cartera (1993) se dobrý vztah matky a dcery více podobá přátelství než příbuzenskému vztahu. Naopak podle Bojczyk et al. (2011) ve vztahu stále přetrvává určitá asymetrie rodiče a dítěte, ale z celoživotní perspektivy se mladé dospělé dcery začínají přesouvat k více recipročnímu. Pojetí možných podob vztahu s matkou je v literatuře dále rozpracováno (Herst & Padwa, 1999; Kamanová, 2009; Reistad-Long, nedat.).

Dcery uvádějí, že mají s matkou někdy **negativní a problematický vztah**, stejně jako je uváděno v teoretické části práce (Branje, 2008; Cloud & Townsend, 2003). Dcery jej potom charakterizují špatnou vzájemnou komunikací, odstupem a uzavřeností, neshodami a nedorozuměním či negativními emocemi, opět v souladu s teorií (Chesler, 2009; Tannen, 2006; Tartakovsky, 2013). Dcery podle analýzy matkám připisují množství negativních atributů a umožňují její kritiku, hovoří o nepříjemných pocitech. Existenci rozporuplných (ambivalentních) či negativních pocitů ve vztahu se věnuje řada autorů (Badinter, 1998; Bojczyk et al., 2011; Cohen-Sandler & Silver, 2000; Cotten-Huston & Johnson, 1998; McBride, 2009; Streep, 2009). Ve vztahu se vždy vyskytuje určitá ambivalence (Giobbi, 1995). Olins (2013) vztah popisuje jako nejkompexnější lásku ze všech, takže jej vedle lásky často doprovázejí konflikty. Přestože dcery dle analýzy přiznávají problémy, podle Secundy (1991) stále existuje tzv. „tabu špatné matky“, tedy odpor společnosti a popření existence špatných matek.

V souladu s vyskytujícím se popíráním negativních aspektů vztahu dcery spíše **popírají soupeření a hovoří především o srovnávání**. Naopak v literatuře se uvádí, že se soupeření ve vztahu objevuje a dcera je matčíným silným rivalem. O soupeření pojednává více autorů (Caron, 1991; Chesler, 2009; Reistad-Long, nedat.; Secunda, 1991). Soupeření, žárlivost a závist pramení ze vztahu s první soupeřkou, tedy matkou, a veškeré soupeření mezi ženami má pravděpodobně kořeny v soupeření s matkou (Friday, 1997).

Dcery hovoří o velkém **vlivu matky na život dcery**, což dotvrzuje, že se tomuto tématu nějakým způsobem věnují všichni autoři pojednávající o vztahu (Bojczyk et al., 2011; Caplan, 2000; Degges-White & Borzumato-Gainey, 2014; Fenclová, 2013; Friday, 1997; Herst & Padwa, 1999; Kamanová, 2009; Northrup, 2006; Pathe, 2013; Preuschhoffová, 2007; Townsend & Cloud, 1996 a další). Dcery v rámci matčina vlivu vymezují mnoho témat. Matka je rolovým modelem, učí dceru, předává jí hodnoty a postoje, ovlivňuje její emocionální vývoj. To vše celoživotně a hluboce formuje různé oblasti dceřina života v dospělosti, kdy matčiny životní „lekce“ pokračují. Podle Bassoff (1989) matka i nad dospělou dcerou stále vládne enormní mocí. V rozporu s tím dcery často uvádějí i své přesvědčení, že matky se jejich životy nesnaží ovlivňovat.

Důsledkem matčina vlivu na dcery je podle literatury i výpovědí dcer, že matky jsou pro dcery **významným vzorem**. Matka je zásadním a nejdéle působícím vzorem v životě dcery, a to už na základě stejného genderu (Caron, 1991; Soukupová, 2011). Významnou roli hraje skutečnost, že dcera se v budoucnu pravděpodobně stane matkou (Lawler, 2000). Podle dcer je matka největším vzorem ve výchově dětí, což odpovídá poznatkům v teoretické části, že matka utváří dceřino budoucí chování v roli matky a dcery své děti vychovávají podobně (Radimecká, 2010; Říčan, 2006; Soukupová, 2011). Matka bývá ideálním předobrazem mateřské role a mateřství dceřiny matky je nejvýznamnějším prediktorem dceřina budoucího mateřského chování (Cohler, Grunebaum & Robbins, 1981; Streep, 2009). Podle dcer jejich mateřství ve většině případů vede k většímu vzájemnému porozumění s matkou. Dcery také uvádějí, že více vyhledávají a oceňují matčinu pomoc. Výjimečně hovoří i o negativních změnách ve vztahu. Stejně tak Carter (1993) upozorňuje, že vztah se s dceřiným mateřstvím ne vždy zlepší a prohloubí, naopak může vyvolat i konflikty a napětí.

Dcery matku vnímají jako vzor a v souvislosti s tím jim **zásadně záleží na matčině souhlasu**. Dcery popisují, že jde o důležitou podporu, potvrzení správnosti jejich rozhodnutí či významný faktor ovlivňující dceřino rozhodování. S matčíným souhlasem spojují příjemné pocity a naopak nesouhlas vnímají nepříjemně. Shodně s tím se v literatuře uvádí, že matčin souhlas značí, že je vše v pořádku, nesouhlas naopak něco nevhodného (Northrup, 2006) a dcery mají potřebu být matkou přijímány (Caplan, 2000; Herst & Padwa, 1999) a nechtějí riskovat matčin nesouhlas (Secunda, 1991). Dcery dále přiznávají, že v závislosti na matčině souhlasu či nesouhlasu mnohdy mění už provedená rozhodnutí a stále žádají matku o její názory,

rady a doporučení. I dospělé dcery vyžadují matčiny rady a berou ji jako svého hlavního poradce (Secunda, 1991; Tannen, 2006).

Přesto dcery uvádějí, že vnímají svoji **menší závislost na matce**. Samy sebe popisují jako více nezávislé, dospělejší, zodpovědnější, což se příliš neshoduje s teoretickými poznatky, dle kterých existuje dlouhá doba závislosti mladých dospělých na rodičích, teprve se utváří jejich osobnost, učí se nést plnou tíhu zodpovědnosti, probíhá separace a směřují k autonomii (Arnett, 2000; Farková, 2009; Říčan, 2006). Macek a Štefánková (2012) popisují rostoucí odstup od rodičů a autonomii, kdy se rodina dostává do pozadí. Dcery se shodují na zvětšování vzdálenosti a odstupu od rodičů, roste jejich nezávislost v jednání i rozhodování. Pro dcery je velmi významný respekt k jejich samostatnosti, a pokud jej matky nedávají najevo, vnímají to problematicky v souladu s Caplan (2000). Postupně roste dceřina potřeba autonomie a chce se odpoutat, ale její potřeba zachování vztahu s matkou zůstává. Celoživotním údělem dcery je proces diferenciacce, jde o uznání dceřiny individuality a nezávislosti (Apter, 1990; Apter, 2005; Mintle, 2004; Secunda, 1991). Dcera ideálně hledá autonomii, nezávislost a separaci na pozadí stále pokračující blízkosti a emocionální podpory od matky (Bojczyk et al., 2011; Langmeier & Krejčířová, 2006).

Podle dcer matky následně cítí **lítost z dceřina osamostatnění**, což je v souladu s teoretickými názory, které hovoří o složitém až neobratném odpoutávání a až bolestném ochladnutí vztahu k rodičům. Matky na dcerách velmi lpí a je pro ně náročné přijmout dceřinu dospělost a ustát separaci (Armstrong, 2013; Bassoff, 1989; Caron, 1991; Fenclová, 2013; Giobbi, 1995; Říčan, 2006; Snyderman, 2003). Abramson (1987) uvádí, že separace od matky je až děsivá záležitost a Apter (1990) popisuje cosi jako „rozvod“ matky a dcery, případně „smrt“ dítěte, jímž dcera byla. Dcery připouštějí, že toto období je pro matky obtížné.

Podle analýzy mají **matky zájem o větší otevřenost a citovou blízkost**. V rozporu s tím dcery netouží po větší důvěrnosti a svěřování. Toto téma rozpracovává několik autorů (Bojczyk et al., 2011; O'Connor, 1990). Dle uváděných odpovědí mají dcery spíše tendence nebýt úplně otevřené a někdy až inhibují důvěrné svěřování, drží něco v tajnosti. Nejčastěji jde o následek matčina velkého zájmu o otevřenost, komunikaci či kontaktu s dcerou, což dcery vnímají jako nátlak vedoucí paradoxně k větší uzavřenosti.

Zásadní je nalezení přiměřeného množství blízkosti vyhovujícího oběma (Cohler, Grunebaum & Robbins, 1981; Mintle, 2004).

Pro dcery je významné téma **odlišení se od matky**, kterým se literatura hodně zabývá (Apter, 2005; Caplan, 2000; Friday, 1997; Secunda, 1991). Dcery se chtějí od matek v určitých oblastech odlišovat. Odlišnost je dána už samotným generačním rozdílem a tomu musí obě čelit (Lee, 2000). Přesto je podle Apter (2005) a Friday (1997) podobnost jejich života s matčiným značná a dcery to nutí uvědomit si svoji podobnost s matkou. V souladu s tím dcery potvrzují svoji podobnost matce, podobné vlastnosti, chování a směřování k podobným tendencím. Zejména dcery jsou schopné přebírat návyky matek již ve velmi raném věku (Cutting, Fisher, Grimm-Thomas & Birch, 1999) a následně je někdy pro dceru obtížné odlišit matčiny názory, myšlenky a postoje od svých vlastních (Streep, 2009). Podle Secundy (1991) si žádné dvě bytosti nejsou podobnější.

8.1.2 Srovnání s metodologií a výsledky bakalářské diplomové práce

Následující srovnání pojednává o komparaci metodologie a výsledků s metodologií a výsledky předchozí bakalářské diplomové práce (Purová, 2014). Výsledky bakalářské diplomové práce byly zjištěny kvalitativní obsahovou analýzou odpovědí získaných prostřednictvím polostrukturovaného interview se 14 dcerami ve věku mladé dospělosti náležejícími do výběrového souboru Dcery I (20 až 33 let). Soubor byl získán pomocí metody záměrného (účelového) výběru.

Data pro současnou magisterskou diplomovou práci byla získána pomocí internetového dotazníkového šetření. Kvalitativní obsahovou analýzou prošly dotazníky od 71 dcer z výběrového souboru Dcery I (20 až 29 let) získané metodou samovýběru. Odlišnost obou prací tedy spočívá především v metodě získávání dat, metodě výběru souboru a počtu účastnic výzkumu.

V závislosti na metodě získávání dat se vyskytovaly rozdíly v odpovědích dcer. V bakalářské práci odpovídala většina participantek obsáhle, dlouze, někdy složitě. Byly také odlišnosti v odpovědích na negativní a pozitivní aspekty vztahu. U negativních aspektů nebyly příliš sdílné a neposkytovaly o nich příliš bohatá data, naopak v odpovědích na pozitivní aspekty vztahu byly otevřenější. V magisterské práci dcery

naopak odpovídaly spíše krátce, stručně, ale výstižně (více viz dále) a jejich sdílnost nabývala u negativních a pozitivních aspektů vztahu podobné míry. Odpovědím na negativa se nevyhýbaly, neomezovaly svoji odpověď a uváděly množství detailů. Dá se říct, že byly ochotné vztah s matkou posuzovat a kritizovat a narušit tak ideál mateřství a vztahu k matce. To může vést k většímu porozumění vztahu s existencí jeho pozitivních i negativních aspektů.

Pokud jde o metodu výběru souboru, v bakalářské diplomové práci byly dcery ze souboru Dcery I vybírány za pomoci užití záměrného (účelového) výběru. Takto byly osločovány dcery ve věku 20 až 33 let, které splňovaly podmínky pro zařazení do výzkumu. Ve většině případů šlo o naše kamarádky a známé. Blízkost tohoto vztahu mohla vést k větší otevřenosti a sdílnosti dcer. V magisterské diplomové práci tvořily soubor Dcery I dcery ve věku 20 až 29 let vybrané metodou samovýběru, data byla sbírána anonymně. Tento rozdíl se mohl odrazit na výsledné podobě výsledků. Metoda samovýběru dále nezajišťuje získání reprezentativního souboru. Výsledná zjištění proto mohou být jen obtížně vztažena na celou základní populaci dcer. Přesto práce přináší řadu zobecnitelných závěrů a doporučení.

Magisterská diplomová práce byla pojata ve formě pokračovací studie. To bylo zvoleno zejména proto, že předchozí analýza jednotlivých okruhů poskytla vhodnou platformu pro využití odlišných metod získávání dat v rámci stejného tématu. Zajímalo nás, zda při zvolení jiných výzkumných metod dojdeme ke stejným, podobným či vůbec srovnatelným závěrům.

Ze souhrnné analýzy okruhů v bakalářské diplomové práci vzešla 2 významná témata, která se v okruzích nejvíce opakovala a která lze porovnat s výsledkovou analýzou v magisterské práci. Prvním byla dimenze stejnost – rozdílnost, již dcery ve vztahu velmi intenzivně hodnotily a byla pro ně důležitá. Byly přesvědčeny o vzájemné podobnosti s matkou, matka na ně podle dcer přenášela různé charakteristiky a vzorce. Podobnost je sbližovala, důraz na stejnost šla tak daleko, že jí vysvětlovaly a podmiňovaly porozumění ve vztahu. Naopak rozdílnost přinášela odstup, problémy, neporozumění a napětí. Magisterská diplomová práce význam této dimenze potvrzuje. Porozumění a sblížení vidí dcery jako důsledek vzájemné podobnosti, naopak odlišnost vnáší do vztahu neporozumění, neshody a nedorozumění a odlišné názory jsou častěji kritizovány.

Druhým tématem byla přetrvávající vzájemná závislost. Odpoutávání od matky dcery popisovaly jako složitý proces. Vnímaly samy sebe jako více nezávislé, ale ještě se necítily být dospělé, ve svém osamostatňování kolísaly a stále cítily k matce velmi silnou vazbu, měly strach z odpovědnosti. Podobnou závislost dcery vnímaly i u matek, které nebyly ještě zcela připravené na dceřinu dospělost. V magisterské diplomové práci se dcery nepopisují jako závislé na matce a naopak vymezují v průběhu času svoji menší závislost. Roli hraje i větší vnímání samostatnosti po své svatbě či narození dětí. U matek však určitou míru přetrvávající závislosti pociťují. Hovoří o matčině touze po častějším kontaktu, větší otevřenosti a blízkosti ve vztahu, lítosti nad dceřiným osamostatněním. Ačkoliv spíše popisují matčin respekt k dceřině samostatnosti, pokud jej matka neprojevuje, vyvolává tím problémy. „Dobrou matku“ dcery popisují tak, že není na dítěti příliš závislá.

Vzájemně lze také porovnat jednotlivé okruhy ve výsledcích bakalářské a magisterské diplomové práce, které spadají do jedné ze tří ústředních výzkumných oblastí. Můžeme konstatovat, že analýza okruhů se v obou pracích v mnohém shoduje.

V oblasti **charakteristiky vztahu matky a dcery** se shoduje popis pozitivního či běžně fungujícího vztahu a pozic zastávaných ve vztahu (matka jako kamarádka, matka jako autorita), v magisterské diplomové práci dcery přidávají i vymezení spíše negativního vztahu.

Charakter bydlení se neliší, nejčastěji dcery po svém odstěhování od matky vnímají pozitivní změnu vztahu, kdy oddělené bydlení hodnotí kladně. Nově však dcery vymezují i negativní či žádné změny po svém odstěhování.

Dcerám stále zásadně záleží na matčině souhlasu a tento souhlas ovlivňuje dceřino rozhodování. V současné práci přiznávají, že jim někdy na matčině souhlasu záleží jen relativně, nezáleží na něm, či na něj rezignovaly.

Dcery ve vztahu cítí otevřenost a citovou blízkost, někdy nevyhraněnost pocitů. Matky by stály o větší míru otevřenosti a blízkosti ve vztahu, dcery jsou častěji spokojené. Nově dcery popisují i citový odstup a uzavřenost.

Dcery se shodují v přesvědčení o svém porozumění pro matčiny pocity a matčině porozumění pro jejich pocity. Také vzájemné neporozumění pro pocity pořád vysvětlují jako důsledek vzájemné odlišnosti a zmiňují v něm existenci určitých limitů. Nově však udávají, že výrazné vzájemné neporozumění ohrožuje vztah v jeho základech.

Matky shodně svá přání a potřeby častěji vyjadřují přímo a někdy v náznacích, což dcerám vadí a nepřispívá to k porozumění. Nově dcery přidávají informaci, že matky svá přání upozadují ve prospěch ostatních.

Dcery cítí matčin respekt k nim jako k samostatným a originálním bytostem, v současné práci připojují ještě respekt nedostatečný a s výhradami. Oproti bakalářské práci dcery u tohoto okruhu nehovoří o své přetrvávající závislosti na matce a matčině přetrvávající závislosti na dceři.

Dcery se výrazně shodují v popisu jednoznačně pozitivních reakcí matky na dceřin úspěch, nově výjimečně připouštějí i pozitivní reakce s výhradami a matčino nereagování na úspěch charakteristické nezájmem.

Frekvence kontaktu je podobná a je opět uspokojivá více pro dcery a méně pro matky. Matky by preferovaly častější kontakt. Stejně tak dcery popisují i jiné způsoby komunikace, hlavně telefonování.

Magisterská diplomová práce nově přináší informace o dceřině pomoci matce, tato otázka nebyla v bakalářské diplomové práci mezi otázky pro soubor Dcery I zařazena. Dále se tato práce věnuje změnám vztahu vdaných dcer k matkám a také změnám vztahu k matce u dcer s dětmi. To je změna oproti bakalářské diplomové práci, kde žádná účastnice výzkumu ve věku mladé dospělosti nebyla vdaná a neměla děti.

V oblasti **negativních aspektů vztahu matky a dcery** se shodují na výrazně horším období puberty a následných pozitivních změnách po tomto období jako významném přelomu. Nově dcery jmenují i jiná horší období (rodinná situace, bydlení s matkou a podobně) nebo vztah beze změn.

Neshody a nedorozumění se objevují kvůli nějaké typicky konfliktní oblasti, která zapříčiňuje spory, dcery určují i další témata a téměř se shodují v charakteristice neshod. Nově některé dcery popírají neshody a nedorozumění.

Problematické oblasti v chování a řeči matky charakterizuje podle obou prací podoba komunikace (opakování, zveličování a dramatizování, tón hlasu a podobně) a problematické projevy v chování. V současné práci se objevují ještě problematické povahové vlastnosti, další témata a někdy popírání problematických oblastí v chování a řeči matky.

Dcery se od matky podle bakalářské práce nechtějí moc odlišovat. Podle obou prací se chtějí odlišit v oblastech, v nichž matky nedosáhly úspěchu a dceři se na matce nelíbí. Nově se dcery chtějí od matky odlišit ještě v povahových vlastnostech, v mateřské roli a v dalších tématech. Současně dcery potvrzují svoji podobnost matce a nacházejí u sebe směřování k podobným tendencím.

Dcery se takřka shodují v oblastech, v nichž matky dcery kritizují. Dcery v aktuální práci podrobněji vymezují charakter kritiky a přidávají informaci, že některé matky dcery nekritizují.

V bakalářské práci dcery připouštějí rozporuplné (ambivalentní) pocity a spíše popírají negativní pocity ve vztahu. V magisterské práci dcery podobné pocity nejvíce popírají. Pokud je připouštějí, vnímají rozporuplné pocity jako neujasněné nebo protichůdné. Rozlišují nepříjemné a negativní pocity a dále je rozebírají.

Dcery v obou pracích připouštějí srovnávání ve vztahu v různých oblastech a uvádějí jeho charakteristiku, ale ohrazují se proti soupeření, které vnímají jako velmi silný termín.

Příčinami matčiných pocitů ublížení a odmítnutí bývá shodně vzájemná komunikace, kdy matky touží po větší důvěrnosti a svěřování. Dcery nově jmenují i další témata a podrobnější charakteristiku těchto pocitů. Přidávají i časté popírání pocitů ublížení a odmítnutí u matek.

V rámci vlivu matky na život dcery souhlasně uvádějí, že matky mají na jejich životy velký vliv. Pokud v rámci tohoto vlivu dcery samy žádají o rady, interpretují matčiny zásahy pozitivně. Naopak pokud dcery o rady nežádají a matky je poskytují, vnímají to jako obtěžující. Nově dcery také popírají vliv matky na jejich životy.

Ve vztahu se objevují pocity zklamání, shodně jde o problematickou komunikaci charakteristickou neporozuměním. Pokud zklamání popírají, vnímají jej jako příliš silný

výraz. Nově jako příčiny zklamání vymezují chování a povahové vlastnosti a popisují podrobnější charakteristiku zklamání.

V oblasti **pozitivních aspektů vztahu matky a dcery** shodně nejčastěji popisují současné období vztahu jako nejlepší a následně pozitiva vztahu vystihují. Nově dcery říkají, že v některých případech je vztah beze změn, nebo že lepší období vztahu bylo dříve.

Porozumění a sblížení s matkou vymezují dcery jako důsledek vzájemné podobnosti a z toho vyplývající shody (stejně názory, zájmy a podobně). Shodně uvádějí, že si rozumějí na základě vzájemné komunikace a popisují témata, která sdílejí. Nově přidávají pohled na významnost rodiny.

Dcery potvrzují, že matky jsou jejich vzorem. Nejvíce to platí ve výchově dětí a zmiňují i další témata. Méně dcery v současné práci popírají matku jako vzor.

Dcery se v obou pracích shodují v okruhu o míře podpory ve vztahu ze strany matky. Matky poskytují dcerám výrazný pocit podpory, dcery vnímají podporu v dostatečné míře, poskytují jim pocit bezpečí a jistoty a interpretují ji pozitivně. Dále vymezují oblasti podpory a dvě odchylky (některé dcery by si rády vyžádaly podporu ve větší míře a některým nabízejí matky příliš mnoho podpory). Nově dcery v některých případech popírají dostačující míru podpory od matky.

Dcery vnímají matčinu hrdost, a to v dostatečné míře. Matky dceru chválí a chlubí se před okolím. Oproti bakalářské práci vymezují oblasti, na které jsou matky hrdé, podrobněji charakterizují matčinu hrdost a jen výjimečně matčinu hrdost popírají.

Dcery k matkám shodně cítí úctu zejména za výchovu a péči a nově přidávají i další témata.

Dcery potvrzují svoji vděčnost k matkám. Ve srovnání s bakalářskou diplomovou prací detailněji jmenují témata.

„Dobrou matku“ definují dcery pomocí povahových vlastností. Popisují pozitivní vztah s dítětem a jedinečnou lásku ve vztahu. Shodují se v tom, že jako příklad „dobré matky“ uvádějí dcery svoji matku. Nově hovoří ještě o vzájemné komunikaci s dítětem, nedokonalosti matky, podobě výchovy a péče a dalších charakteristikách.

8.2 DISKUZE O METODĚ ZÍSKÁVÁNÍ DAT

Metodou získávání dat bylo internetové dotazníkové šetření MATKY – DCERY 2015, které probíhalo prostřednictvím webového serveru www.vmonline.cz. Šlo o dotazník s otevřenými otázkami vytvořený za účelem projektu. Metoda získávání dat představuje nejzásadnější rozdíl oproti bakalářské diplomové práci, proto se jí věnuje následující část diskuze.

Účastnice výzkumu vyplňovaly internetový dotazník. Z tohoto důvodu nebylo možné do průběhu jejich odpovídání zasahovat, pokládat doplňující otázky pro upřesnění a vysvětlení odpovědi, ověření správného pochopení a interpretace. Podobné zásahy do průběhu odpovídání by byly vhodné také pro rozpracování tématu do hloubky. Vzhledem k cílům a stanoveným výzkumným otázkám by bylo užitečné, aby bylo dané téma co nejvíce vyčerpáno. Doplňující otázky by mohly přinést více informací, které by odpovědi náležitě rozšířily a díky nimž by bylo možné dosáhnout jeho vyšší přesnosti a výtěžnosti. Takto však bylo zajištěno nezkreslení odpovědi vlivem osoby provádějící získávání dat, stylem jejího dotazování a podobně.

Dále nemohly být vzaty v úvahu okolnosti vyplňování dotazníku (kde, za jaké situace probíhalo a podobně), mimoslovní neverbální projevy (pauzy, váhání, nervozita a podobně). Tyto informace by dokreslily celkové vyznění rozhovoru.

Na druhou stranu je možné, že když účastnice výzkumu vyplňovaly dotazník anonymně a bez kontaktu s někým z výzkumného týmu, mohly být více otevřené a sdílné a při náročnějších tématech odpovídat důvěrněji. Participantky v porovnání s bakalářskou prací v odpovědích poskytovaly i delší popisy negativních aspektů vztahu.

Nebylo možné vidět a zaznamenat informace o tom, jak dcery na otázky reagují a ověřit si „na živo“ jejich vhodnou formulaci či pořadí otázek. Toto však bylo dostatečně vyřešeno v rámci zpracovávání výzkumné části bakalářské diplomové práce. V bakalářské diplomové práci jako první fázi projektu nejprve proběhl pilotní rozhovor s jednou účastnicí výzkumu, na základě kterého mohlo být znění či pořadí otázek upraveno. Následně byly stejné otázky pokládány v rámci polostrukturovaného interview, ze kterého současné internetové dotazníkové šetření vychází.

Participantky měly prostor samy si určit dobu vyplňování, délku odpovědí, ovlivnit průběh a situaci vyplňování (místo vyplňování dotazníku, nálada a podobně).

Měly také prostor pro rozmyšlení odpovědi. Mohly otázku nezodpovědět, přerušit vyplňování, nebo jej celkově ukončit.

Metodou sběru dat byl dotazník s otevřenými otázkami. Je proto nutné zohlednění časové a obsahové náročnosti vyplňování. Zvolená forma otevřených otázek dcery nejspíše odrazovala. Otevřené otázky jsou náročnější na čas, promyšlení odpovědi, vyjadřování. Následkem bylo, že dcery odpovídaly krátce. Dlouhé odpovědi volily spíše výjimečné a svá vyjádření moc nerozváděly. Delší odpovědi se vyskytují přibližně ve třetině dotazníků. Dcery také častěji poskytovaly delší odpovědi v úvodu dotazníku, tedy na první otázku. V průběhu zodpovídání dotazníku se odpovědi dcer „zkracují“. U jednotlivých dotazníků se tak objevuje postupně spíše klesající tendence délky odpovědi, nejkratší odpovědi dcery uváděly u posledních otázek. U otázek, kde to bylo možné, volily dcery jednoslovné odpovědi.

Obsáhlost odpovědí dcer kolísala. Dá se říct, že poskytovaly spíše krátké, stručnější odpovědi. Přesto poskytly velké množství dat a údajů pro analýzu. Otázky na charakteristiku vztahu a jeho pozitivní i negativní aspekty dobře mapovaly problematiku. Převážná většina odpovědí byla výstižná, šla přímo k jádru věci, dcery odpovídaly velmi cíleně, bez rozsáhlých či rozvláčných doplňujících vysvětlení. Odpovědi dcer byly trefné, přiléhavé. Nejspíš je to způsobeno tím, že dcery jsou v tomto věkovém období zvyklé komunikovat krátce, cíleně. Svoji roli sehrála i početnost dcer ve výběrovém souboru Dcery I. Proto dcery poskytly bohaté množství informací, z nichž se velmi dobře tvořily kategorie a podkategorie, takže výtěžnost jejich odpovědí byla velká a následně mohla být provedena podobně rozsáhlá analýza.

Celkové vyznění jednotlivých dotazníků velmi ovlivňovalo zodpovězení již první otázky, ze které vycházel první okruh výsledné analýzy Obecná charakteristika vztahu (z otázky: „Volně charakterizujte svůj vztah s matkou. Jak by se dal popsat?“). Pokud dcery odpověděly na první otázku pozitivně či negativně, tento úvod následně ovlivnil celý dotazník. To znamená, že pokud u první otázky popisovaly pozitivní a milující vztah, uváděly i v dalších odpovědích více pozitivních aspektů vztahu a naopak. V některých dotaznících lze dále odhalit vnitřní nesoulad poskytnutých odpovědí, některé informace si navzájem protiřečily, což znesnadňovalo zpracování dat.

V rámci projektu a zpracování teoretické i výzkumné části práce pracujeme s pojmy „matka“ a „dcera“. Dcery v rámci svých reakcí na položené otázky upozorňují, že nemají

rády slovo „matka“ nahrazují jej slovy „mamka, máma“. Ve svých odpovědích také jen výjimečně zmiňují otce či sourozence. Zaměřují tak své odpovědi výlučně na vztah k matce.

U jednotlivých kategorií bylo do poznámky zapisováno, kolik dcer takto odpovídalo. U některých otázek dcery výjimečně odpovídaly nejasně (např. „*Nevím, to se nedá říct.*“), tyto odpovědi nebyly kódovány a následně započítávány, takže prosté součty u jednotlivých okruhů nedávají dohromady konečnou velikost výběrového souboru. Odpovědi některých dcer byly také někdy zařazovány do více kategorií. Typickým příkladem byly odpovědi dcer u okruhu věnovaného problematickým oblastem v chování a řeči matky (okruh *Problematické oblasti v chování a řeči ze strany matky vycházející z otázky: „Co Vás na chování nebo v řeči matky rozčiluje nebo dráždí?“*), kde dcery uváděly, že jim na matce vadí její povahové vlastnosti, podoba vzájemné komunikace a problematické projevy v chování, takže jedna odpověď byla zařazena do tří kategorií (problematické povahové vlastnosti, problematická vzájemná komunikace a problematické projevy v chování).

Výrazně pozitivním důsledkem zvoleného dotazníkového šetření je, že soubor Dcery I tvoří velké množství participantek. Očekávaly jsme několik desítek žen. Celkem dotazník vyplňovalo 118 dcer náležejících do souboru Dcery I. Jejich početnost předčila naše očekávání a prokazuje velký zájem dcer o dané téma.

Soubor Dcery I představuje z hlediska internetového dotazníkového šetření nejdostupnější skupinu, což dokazuje velké množství účastnic výzkumu, které dotazník vyplňovalo. Současný výběrový soubor je zastoupen několikanásobně větším počtem dcer, než kolik jich bylo v bakalářské diplomové práci (71 v magisterské diplomové práci a 14 v bakalářské diplomové práci). Soubor tak tvoří mnohem více dcer, to se odrazilo na následné časové náročnosti zpracování dat, avšak obsahová analýza odpovědí nebyla díky cílenosti jejich odpovědí nepřiměřeně komplikovaná.

Dcery věkově náležející do souboru Dcery I vyplňovaly celkem 118 dotazníků. Z celkového počtu dotazníků bylo 70 kompletně vyplněno a 48 nekompletně vyplněno. Ze 70 kompletně vyplněných dotazníků byl z analýzy vyřazen 1, kde dcera nesplňovala podmínky pro účast na výzkumu (psychické problémy matky). Ze 48 nekompletně vyplněných dotazníků byly vybrány a zařazeny do analýzy 2, u nichž byly splněny podmínky pro zařazení do výzkumu a obsahovaly zajímavé a rozsáhlejší údaje. Z analýzy

bylo naopak vyřazeno 46 nekompletně vyplněných dotazníků, a to takových, kde dcery ukončovaly vyplňování nejčastěji po první zodpovězené otázce, odpovídaly krátce nebo nejednoznačně. Soubor Dcery I tvoří celkem 71 dcer. Je zastoupený 69 kompletně vyplněnými dotazníky a 2 nekompletně vyplněnými dotazníky.

Zařazení nekompletně vyplněných dotazníků do analýzy ji částečně zkomplikovalo, protože se v průběhu analýzy změnil počet odpovídajících na danou otázku. To bylo vyřešeno tím, že do analýzy byly zařazeny pouze 2 nekompletně vyplněné dotazníky.

U nekompletních dotazníků není jasné, z jakého důvodu dcery ukončovaly vyplňování dotazníku. Analýza nekompletních dotazníků a otázek, kde dcery nejčastěji končily vyplňování, však přináší zajímavé informace. Dcery se ve většině případů shodují v místech, kde vyplňování skončily.

Ze 48 nekompletně vyplněných dotazníků 26 dcer ukončilo vyplňování hned po zodpovězení první otázky na obecnou charakteristiku vztahu (okruh Obecná charakteristika vztahu vycházející z otázky: „Volně charakterizujte svůj vztah s matkou. Jak by se dal popsat?“). U této otázky tedy dcery ukončily vyplňování jednoznačně nejčastěji. Je zajímavé, že 14 dcer z těchto 26 (tedy více než polovina) zodpovědělo tuto první otázku velmi kladně, typickou odpovědí bylo, že jsou s matkou nejlepší kamarádky, jejich vztah je velmi harmonický, skvělý, výborný, blízký. Přesto následně ukončily vyplňování a v popisu tohoto pozitivního vztahu nepokračovaly. 9 dcer z těchto 26 popsalo vztah s matkou jako běžný, typický, normální a 3 dcery z těchto 26 uvedlo, že mají s matkou chladný či špatný vztah. Dcery následně nezodpověděly otázky na lepší období vztahu (okruh Lepší období vztahu vycházející z otázek: „Bylo období, kdy byl Váš vztah lepší? V čem?“), která spadá do oblasti pozitivních aspektů vztahu.

8 dcer ukončilo vyplňování po zodpovězení otázek na bydlení (okruh Bydlení vycházející z otázek: „Bydlíte s matkou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?“). Dcery následně nevyplnily otázku na neshody a nedorozumění (okruh Neshody a nedorozumění vycházející z otázky: „Co nejčastěji vyvolá neshody a nedorozumění mezi Vámi?“), která náleží do oblasti negativních aspektů vztahu.

4 dcery ukončily vyplňování po zodpovězení otázky na citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citovou blízkost (okruh Citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citová blízkost vycházející z otázky: „Pociťujete mezi Vámi spíš citový odstup

a uzavřenost nebo otevřenost a citovou blízkost?“). Tyto dcery nezodpověděly další otázky na citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citovou blízkost (šlo o otázky: „Stojí některá z Vás o větší otevřenost a citovou blízkost ve Vašem vztahu? Pokud ano, jak to dává(te) najevo?“, které byly s předchozí otázkou sloučeny do společného okruhu). Tyto nezodpovězené otázky patří do oblasti charakteristiky vztahu.

3 dcery ukončily vyplňování po zodpovězení otázky na problematické oblasti v chování a řeči matky (okruh Problematické oblasti v chování a řeči ze strany matky vycházející z otázky: „Co Vás na chování nebo v řeči matky rozčiluje nebo dráždí?“). Dcery následně nezodpověděly otázku na souhlas s rozhodnutími (okruh Souhlas s rozhodnutími vycházející z otázky: „Záleží Vám na tom, aby Vaše matka souhlasila s Vašimi rozhodnutími?“), která přísluší do oblasti charakteristiky vztahu.

2 dcery vyplnily dotazník náhodným shlukem písmen nebo pomocí interpunkčních znamének. Vždy 1 dcera ukončila vyplňování po zodpovězení otázky na negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity (okruh Negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity vycházející z otázky: „Vnímáte ve Vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?“), na vliv matky na život dcery (okruh Vliv matky na život dcery vycházející z otázky: „Snaží se matka někdy ovlivnit Váš život podle svých představ?“) a na zklamání ve vztahu (okruh Pocity zklamání vycházející z otázky: „Myslíte, že jste Vy někdy zklamala matku?“).

Odpovědi v nekompletních dotaznících byly přečteny, ale nebyly zařazeny do analýzy výsledků. Jejich obsahy potvrzují závěry zjištěné analýzou kompletních dotazníků a na základě jejich pročení je možné konstatovat, že utvrzují závěry výsledné obsahové analýzy.

8.3 DISKUZE O SPOLUPRÁCI VÝZKUMNÉHO TÝMU

Práce je součástí širšího výzkumného záměru, proto byla výzkumná část zpracovávána v součinnosti s výzkumným týmem. Na základě této spolupráce se konaly projektové schůzky, kde docházelo k projednávání přesné podoby zpracování výzkumné části práce. Schůzky přinesly především řadu důležitých informací týkajících se metodologie. Spolupráce se týkala získávání dat internetovým dotazníkovým šetřením i následné analýzy dat.

Na první projektové schůzce, která se odehrála 27. března 2015, jsme se zabývaly podobou české online verze dotazníku k magisterské diplomové práci a úpravou změny zadání diplomových prací kvůli věkovému vymezení výběrového vzorku (v online verzi nejsou různá věková pásma, ale je zachováno věkové kontinuum). Smluvily jsme se na spolupráci na propagaci výzkumu a podpoře sběru co největšího množství dat. Projednaly jsme dosavadní aktivitu diplomantek (co která již udělala, napsala).

Na základě první projektové schůzky byla 30. března 2015 založena projektová skupina nazvaná Projekt matky – dcery na sociální síti Facebook. Skupina byla založena pro usnadnění spolupráce a komunikace členek výzkumného týmu. Vzájemná komunikace byla v průběhu zpracovávání výzkumné části nepostradatelná. Ve skupině jsme společně sdílely informace o šíření odkazu na vyplňování dotazníku a průběhu získávání dat. Dále jsme v této skupině sdílely informace o průběhu následné analýzy dat a kódování kategorií a podkategorií.

Druhá schůzka k projektu proběhla 18. června 2015. Projednaly jsme aktuální situaci průběhu sběru dat a další postup ohledně následného vyhodnocování dat.

Na třetí schůzce k projektu 24. listopadu 2015 jsme podaly výstup o stavu zpracování teoretické části práce. Věnovaly jsme se aktuálnímu stavu sběru dat online dotazníkem, kolik kompletně a nekompletně vyplněných dotazníků existuje pro každou práci dle aktuálních exportů dat. Dohodly jsme se na dalším postupu v rámci přípravy dat k analýze, s ohledem na udržení srovnatelnosti zjištění. Smluvily jsme se na prvním zkušebním kódování 5 náhodně vybraných dotazníků a následném porovnání kategorií a sjednocení kódování.

Na čtvrté týmové schůzce 19. ledna 2016 byla tématem analýza kódování dotazníků, utřídění dosavadních kategorií a případné změny v počtech dotazníků.

Na základě spolupráce výzkumného týmu bylo v rámci širšího výzkumného záměru dalším krokem nalezení podobných kategorií zpracovaných prostřednictvím obsahové analýzy pro každý věkový soubor a sjednocení jejich názvů. Ke snaze o sjednocení jsme přistoupily především proto, aby byla zaručena možnost vzájemného srovnání dat a snazší komparace v diskutovaném porovnání.

Za tímto účelem jsme 11. února 2016 srovnaly kategorie nalezené u 2 souborů dcer (Dcery I a Dcery II) a došly jsme k velmi výrazné shodě závěrů, odlišovaly se jen nepatrně

a spíše v rámci detailních informací u podkategorií. U všech okruhů tak mohlo být u identifikovaných kategorií následně přistoupeno k jejich sjednocení. Pod shodné kategorie spadají často podobné odpovědi dcer, takže se v mnoha případech shodují i jejich podkategorie. Můžeme konstatovat, že pohled na charakteristiku vztahu s matkou a jeho pozitivní a negativní aspekty se u dcer velmi shoduje, a to bez ohledu na věk dcer.

Další společná projektová schůzka všech 4 diplomantek se odehrála 1. března 2016 opět s cílem sjednocení kategorií, tentokrát v rámci všech 4 výběrových souborů (Dcery I, Dcery II, Matky I a Matky II). V rámci srovnávání kategorií všech 4 souborů byly identifikované kategorie velmi rozmanité, srovnávané kategorie se lišily a při pokusu o jejich sjednocování jsme nedošly k souhlasu. Kategorie jsme tedy ponechaly odlišné, aby nedošlo k jejich zkreslení. Dospěly jsme ke zjištění, že pohled na charakteristiku vztahu matky a dcery a jeho pozitivní a negativní aspekty se u dcer a matek odlišuje.

11. března 2016 se konala závěrečná společná schůzka k projektu, kde jsme projednaly podobu jednotlivých výběrových souborů a konečná rozhodnutí o zařazení kompletních a nekompletních dotazníků do analýzy. Také jsme prodiskutovaly výsledky obsahové analýzy, postup v rámci sjednocování kategorií v rámci projektu a finální podobu jednotlivých prací.

Na podobu výzkumu jako širšího výzkumného záměru by mohla navazovat i budoucí zkoumání. Dalším směrem výzkumu by mohla být i podrobnější komparace kategorií nalezených u souborů dcer a matek v rámci celého výzkumného záměru a podrobnější zdůvodnění jejich shod a odlišností. Příští výzkumy by se též mohly detailněji věnovat jednotlivým výzkumným otázkám, například jen pozitivním či negativním aspektům běžného vztahu matka – dospělá dcera.

V návaznosti na poznatky v teoretické části práce by pro dcery mohly být formulovány nové otázky. V teorii je například větší prostor věnován podkapitolám o výjimečnosti vztahu matky a dcery, odlišnosti dyády či doporučení pro vztah, takže by dcery mohly být dotazovány, jestli a jak vnímají tuto výjimečnost a odlišnost a jaká doporučení by ze svého pohledu pro vztah formulovaly. Z širšího hlediska by mohly být rozpracovány otázky, jak může vztah ovlivňovat druhá dcera v rodině, další sourozenec či postava otce.

9 ZÁVĚRY

Na základě analýzy vyplynuly určité závěry o vztahu dcer ve věku mladé dospělosti k matkám. Na jejich základě byly zodpovězeny stanovené výzkumné otázky. Z analýzy okruhů vycházejí nejvýznamnější výsledky a závěry práce, které jsou zde prezentovány:

- Dcery popisují nejčastěji pozitivní a milující vztah s matkou. Současnou kvalitu vztahu hodnotí jako nejlepší. K výraznému zlepšení došlo po období puberty, hovoří o větším porozumění, zlepšení vzájemné komunikace, větší důvěrnosti a svěřování. Ke zlepšení vztahu též přispívá dceřino odstěhování od matky. Dochází k němu obvykle i po narození dceřiných dětí či po dceřině svatbě. Ohledně matčiny pozice hovoří o matce jako o kamarádce nebo autoritě.
- Některé dcery připouštějí, že mají s matkou negativní a problematický vztah. Popisují v něm špatnou vzájemnou komunikaci, odstup a uzavřenost. Neshody a nedorozumění jsou nejčastěji následky odlišných názorů. Dcery široce vymezují problematické oblasti v chování a řeči matky, hovoří o problematických povahových vlastnostech, komunikaci a projevech v chování. Též přiznávají ve vztahu pocity zklamání, kritiku ze strany matky a matčiny pocity ublížení či odmítnutí, zejména v důsledku vzájemné komunikace.
- Matky mají na životy dcer velký vliv a dcery si toho jsou vědomy. Vnímají matku jako největší vzor ve výchově dětí. Dcerám zásadně záleží na matčině souhlasu, což berou jako důležitou podporu a potvrzení správnosti svých rozhodnutí. Matčin souhlas nebo nesouhlas je významný faktor ovlivňující dceřino rozhodování. Ve vztahu vnímají matčinu podporu a hrdost a cítí u ní úctu a vděčnost.
- Dcery uvádějí svoji menší závislost na matce, vnímají zvětšování odstupů od rodičů a růst jejich samostatnosti a nezávislosti. Na druhé straně je s tímto spjata určitá matčina lítost z dceřina osamostatnění. Matčin respekt k jejich samostatnosti je pro dcery velmi významný.
- Ve vztahu převládá otevřenost a citová blízkost, pro dcery je uspokojivá, stejně jako frekvence osobního kontaktu. Matky mají zájem o ještě větší míru otevřenosti a citové blízkosti ve vztahu a preferovaly by častější kontakt. Dcery jsou spíše přesvědčené o vzájemném porozumění, dokážou interpretovat své chování a emoce. Porozumění vnímají jako důsledek vzájemné podobnosti.

SOUHRN

Magisterská diplomová práce je vypracována jako pokračovací studie předchozí bakalářské diplomové práce. Je součástí širšího výzkumného záměru Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, který se soustředí na výzkumný problém popisu a analýzy vztahu matek a dcer v různém věkovém období. Tento výzkumný záměr na základě společných projektových schůzek vedou a řídí doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. a PhDr. Veronika Očenášková, Ph.D. Na celkovém výzkumném záměru se podílejí čtyři studentky 2. ročníku navazujícího magisterského studia psychologie.

Cílem tohoto projektu je zmapování a popis vztahu a komunikace mezi matkami a dcerami. Každá členka výzkumného týmu se zabývá jedním ze čtyř výběrových souborů, které tvoří dcery nebo matky v určitém věkovém období (Dcery I a II, Matky I a II). V souvislosti s tímto věkovým vymezením zaměřuje teoretickou část práce a zpracovává výzkumná data odpovídajícího výběrového souboru.

Cílem této práce je zmapovat specifika vztahu a komunikace mezi matkami a dcerami z pohledu mladých dospělých dcer. Daný výběrový soubor je označován jako Dcery I. Výzkum měl přinést poznání o tom, jak dcery vztah s matkou vnímají, prožívají, hodnotí, jak mu rozumějí.

Vztah matky a dcery je bezesporu velmi silným poutem, jeho výjimečnost je dána intenzivní emoční vazbou a komplexností. Matčin vliv pokračuje od dceřina dětství přes dospělost a platí, že matčino působení se celoživotně proměňuje, ale nemizí. Bez ohledu na kvalitu vztahu se tyto dvě ženy navzájem velmi ovlivňují. Zájem o téma dokazuje, že postava matky je vnímána jako zjevně silná a mocná postava ve středu rodiny.

Většina matek své dcery miluje a naopak. Přesto je vztah matka – dcera jedním z nejsložitějších. Jedna i druhá vkládají do svého protějšku velká očekávání, která nemusejí být vždy naplněna a mohou se stát zdrojem problémů. V práci jsou proto vymezeny jak pozitivní a milující vztahy, tak negativní a problematické. Jako u každého jiného vztahu platí, že nefunguje sám o sobě, musí se budovat a pracovat na něm.

Oblast výzkumu byla do určité míry dána mým zájmem a vnitřními motivy. Problematika vztahu dcer ve věku mladé dospělosti k matkám mě velmi zajímá. Osobní zájem o výsledky vysvětluje především skutečnost, že všechny členky výzkumného týmu

by do vymezeného souboru Dcery I náležely a na základě výzkumných zjištění mohou reflektovat svůj vlastní vztah k matce.

Základním východiskem práce je „běžný“ vztah matky a dcery, tedy vztah dvou generací žen v rodině, které mají mnoho společného, ale které se současně v mnoha věcech navzájem odlišují. Pod pojmem běžný vztah matky a dcery si každý může představit něco jiného. Je v tomto ovlivněn zkušenostmi z vlastní rodiny, v souvislosti se vztahem matky a dcery tedy zejména zkušenostmi v roli matky a dcery. Rozdílnost v prožívání mateřství matky a života dcery staví tyto zkušenosti v každé rodině do jedinečného světla.

Přes specifika a individuálnost vztahu lze vymezit obecněji platná zjištění o vztahu. Současným stavem poznání o tématu se zabývá teoretická část práce. Byla vztažena zejména k věkovému období mladé dospělosti, stejně jako celá výzkumná část práce.

Teoretická část práce je obsahově rozčleněna do tří kapitol. První dvě kapitoly jsou již vymezeny v bakalářské diplomové práci a v současném textu jsou upravené a zkrácené. Zabývají se mateřstvím, významem matky v životě dítěte a jedinečným citem mateřské lásky. Je pojednáno o věkovém období mladé dospělosti, vymezení tohoto věkové období v pojetí různých autorů a aspektech vztahu mladých dospělých k rodičům. Třetí kapitola představuje nejvýznamnější úsek teoretické části a je zcela nová. Věnuje se vztahu matky a dcery a jeho specifikům, kam náleží výjimečnost vztahu a odlišnost dyády matka – dcera od jiných dyád. Klíčovými tématy jsou různé popisy a teoretická dělení vztahu, matčin vliv na dceru odehrávající se v rámci rodinné mezigenerační kontinuity, sebehodnocení dcery a její mateřství a manželství. Dále jde o významné téma separace dcery od matky a o kvalitu vztahu matky a dcery, tedy o vztah pozitivní a dobrý i negativní a problematický. Na to navazují obsažená četná doporučení pro vztah formulovaná různými autory a informace o současných výzkumech zabývajících se vztahem a blogy matek a dcer.

Ve výzkumné části práce je pro lepší pochopení návaznosti magisterské diplomové práce jako pokračovací studie stručně odkazováno na metodologii bakalářské diplomové práce. Na základě výzkumného problému a cílů práce byly formulovány tři výzkumné otázky. Z těchto otázek vycházejí tři ústřední oblasti práce. Jde o charakteristiku vztahu a jeho negativní a pozitivní aspekty. V projektu byl zvolen kvalitativní výzkumný přístup a jako typ výzkumu bylo zvoleno fenomenologické zkoumání.

Výběrový soubor Dcery I reprezentují dcery od 20 do 29 let. Tyto dcery vypovídají o vztahu ke svým matkám ve střední, spíše starší dospělosti. Soubor zastupuje 71 dcer a byl získán metodou samovýběru. Účastnice výzkumu dostaly v úvodní části internetového dotazníku podrobné informace o účelu výzkumu a odsouhlasily, že splňují podmínky pro účast na výzkumu, kterými byla kromě věku nepřítomnost mimořádně dramatických okolností v rodině a nepřítomnost duševní nemoci či závislosti na návykových látkách u matky i dcery.

Metodou získávání dat bylo provedené internetové dotazníkové šetření MATKY – DCERY 2015. Šetření probíhalo prostřednictvím webového serveru www.vmonline.cz. Dotazník byl tvořen otevřenými otázkami a byl vytvořen na základě potřeb projektu. Do následné analýzy bylo zařazeno celkem 71 dotazníků, z nichž bylo 69 vyplněno kompletně a 2 nekompletně. K zařazení některých nekompletně vyplněných dotazníků bylo přistoupeno proto, aby bylo dosaženo co největší obsahové saturace dat.

Získaná data byla zpracována pomocí metody kvalitativní obsahové analýzy. V rámci této analýzy docházelo ke kódování, kategorizaci a definování témat. Byla používána metoda vytváření trsů a metoda zachycení vzorců („gestaltů“). V datech byly vyhledávány a definovány časté a významné kategorie a počítána jejich četnost jejich výskytu. Pod tyto kategorie spadají detailnější podkategorie.

Z jednotlivých otázek dotazníku byly definovány okruhy. Každý okruh spadá pod jednu ze tří ústředních zkoumaných oblastí, které vycházejí ze tří výzkumných otázek. Ve výsledné analýze je zpracováno celkem 30 okruhů. Shrnutí těchto okruhů náležejících k dané oblasti odpovídá na položené výzkumné otázky.

Dcery z výběrového souboru Dcery I nejčastěji popisují pozitivní a milující vztah s matkou a současnou kvalitu vztahu s matkou hodnotí jako nejlepší. K výraznému zlepšení došlo po období puberty, ale i po dceřině odstěhování od matky, méně často po narození dceřiných dětí či po dceřině svatbě. Zlepšení je charakteristické mnoha pozitivními aspekty vztahu. Dcery jsou spíše přesvědčené o vzájemném porozumění, které vnímají jako důsledek vzájemné podobnosti. Ve vztahu vnímají matčinu podporu a hrdost a cítí u ní úctu a vděčnost.

Navzdory převládající idealizaci vztahu některé dcery připouštějí i skutečnost, že podoba vztahu s matkou je negativní a problematická. Opět vymezují charakteristické

aspekty tohoto vztahu. Jde o neshody a nedorozumění, odlišné názory, problematické oblasti v chování a řeči matky, pocity zklamání ve vztahu, kritiku a podobně.

Vliv matek na dcery je velmi významný. Matky jsou vnímány jako největší vzor ve výchově dětí, jejich souhlas má zásadní důležitost, ovlivňuje dceřino rozhodování.

Ve vztahu převládá otevřenost a citová blízkost, pro dcery je uspokojivá, stejně jako frekvence osobního kontaktu. Matky mají zájem o ještě větší míru otevřenosti a citové blízkosti ve vztahu a preferovaly by častější kontakt.

Dcery vnímají svoji menší závislost na matce. Hovoří o své větší samostatnosti a nezávislosti, odstupu od rodičů. Je pro ně velmi významný matčin respekt k jejich samostatnosti.

Na základě spolupráce výzkumného týmu byly analyzované kategorie u souboru Dcery I srovnávány s kategoriemi definovanými u ostatních výběrových souborů. Všechny okruhy a jejich kategorie uváděné ve výsledcích byly sjednocené s kategoriemi souboru Dcery II, s nimiž bylo v datech dosaženo velké shody. S kategoriemi vymezenými u souborů Matky I a Matky II se kategorie neshodují.

V diskuzi jsou interpretovány a rozebírány hlavní dosažené výsledky. Analýzou bylo dosaženo výsledků, které lze interpretovat ve srovnání s teoretickými poznatky i předchozími výsledky bakalářské diplomové práce. Diskuze tak obsahuje srovnání aktuálních výsledků s poznatky uvedenými v teoretické části práce, s nimiž jsou ve většině případů ve shodě. Dále je zde porovnání s metodologií a výsledky dosaženými v předcházející bakalářské diplomové práci, na niž magisterská diplomová práce navazuje. Jako návazná práce přináší nové informace, doplňuje a obohacuje zjištění v bakalářské diplomové práci a umožňuje hlubší vhled do problematiky vztahů matek a dcer. Je zde také reflektována metoda získávání dat a popsán průběh spolupráce výzkumného týmu v rámci celkového širšího výzkumného záměru.

Vztah matky a dcery představuje trvale aktuální téma. Přesto mu zejména v českém prostředí není věnována patřičná výzkumná pozornost. Bývá mapován a zkoumán především v rovině problematických a patologických jevů (například zanedbávání a týrání dětí matkou), ale fenomén běžně fungujícího vztahu je přehlížený. Tématem se české studie zabývají jen výjimečně. Výzkumná zjištění přinášena v práci tak často nemohou být vhodně srovnávána s českými zdroji. Širší výzkumný záměr je proto ojedinělým projektem a práce tak získává určitý přesah. Přináší zjištění o vztahu matky a dcery.

Mohou být diskutována i nová výzkumná zjištění či zjištění rozporná, takže přináší odlišné či rozšiřující závěry. Ukazuje se, že mnohá poznání jsou ve shodě s poznatky v teoretické části práce a některá se s nimi naopak rozcházejí.

Jako potvrzení přínosnosti práce mohou analyzované okruhy inspirovat výzkumné problémy a otázky, jimiž by se mohl zabírat další výzkum. Návrhy dalších směrů zkoumání jsou zahrnuty na konci diskuze.

V návaznosti na toto existují další možnosti zkoumat problematiku a výsledky práce dále využít. Výzkum v rámci projektu může sloužit jako podklad nových zjištění v psychologické poradenské praxi. Vnází do pohledu na vztah zajímavé poznatky, z nichž mohou být formulována náležitá doporučení. Poznatky mohou být následně využity zejména pro tu cílovou skupinu, již se zjištění přímo týkají. To vše dokazuje jeho užitečnost a praktickou prospěšnost.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

- Abramson, J. B. (1987). *Mothermania: A Psychological Study of Mother – Daughter Conflict*. Lexington: Lexington Books.
- Anderson, J. L. (2014). *The Emotionally Absent Mother: How To Overcome Your Childhood Neglect When You Don't Know Where To Start & Meditations And Affirmations to Help You Overcome Childhood Neglect*. New York: Create Space Independent Publishing Platform.
- Apter, T. E. (1990). *Altered Loves: Mothers and Daughters During Adolescence*. New York: Ballantine Books.
- Apter, T. E. (2005). *You don't really know me: Why mothers and daughters fight and how both can win*. New York: W. W. Norton & Company.
- Armstrong, K. (2013). *Ties that Bind: A 52-Week Devotional for Mothers and Daughters*. New York: Faith Words.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480. DOI: 10.1037//0003-066X.55.5.469.
- Badinter, E. (1998). *Materská láska: Od 17. storočia po súčasnosť*. Bratislava: Aspekt.
- Barash, S. (2011). *You're Grounded Forever... But First, Let's Go Shopping: The Challenges Mothers Face with Their Daughters and Ten Timely Solutions*. New York: St. Martin's Press.
- Bassoff, E. (1989). *Mothers and Daughters: Loving and Letting Go*. New York: A Plume Book.
- Bojczyk, K. E., Lehan, T. J., McWey, L. M., Melson, G. F., & Kaufman, D. R. (2011). Mothers' and Their Adult Daughters' Perceptions of Their Relationship. *Journal of Family Issues*, 32(4), 452-481. DOI: 10.1177/0192513X10384073.
- Bottke, A. G. (2008). *Setting Boundaries with Your Adult Children: Six Steps to Hope and Healing for Struggling Parents*. Eugene: Harvest House Publishers.

- Branje, S. J. T. (2008). Conflict management in mother – daughter interactions in early adolescence. *Behaviour*, 145(11), 1627-1651. DOI: 10.1163/156853908786131315.
- Burešová, B. (2016). *Vztah matky a dcery z pohledu matek v období střední a starší dospělosti: pokračovací studie*. (Nepublikovaná magisterská diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Butler, R., & Shalit-Naggar, R. (2008). Gender and Patterns of Concerned Responsiveness in Representations of the Mother – Daughter and Mother – Son Relationship. *Child Development*, 79(4), 836-851. DOI: 10.1111/j.1467-8624.2008.01162.x.
- Campbell, R. (2008). *Potřebuji tvou lásku: Co můžeš udělat pro své dítě*. Praha: Návrat domů.
- Caplan, P. J. (2000). *The New Don't Blame Mother: Mending the Mother – Daughter Relationship*. London: Routledge.
- Caron, A. F. (1991). *Don't Stop Loving Me: Reassuring Guide For Mothers of Adolescent Daughters*. New York: Harper Perennial.
- Carter, S. (1993). *Mothers and Daughters in American Short Fiction: An Annotated Bibliography of Twentieth-Century Women's Literature*. Westport: Greenwood Press.
- Cloud, H., & Townsend, J. (2003). *Prosím Tě, mami: Jak nás ovlivnily naše matky?* Praha: Návrat domů.
- Cohen-Sandler, R., & Silver, M. (2000). *I'm Not Mad, I Just Hate You!: A New Understanding of Mother – Daughter Conflict*. New York: Penguin Books.
- Cohler, B. J., Grunebaum, H. U., & Robbins, D. M. (1981). *Mothers, Grandmothers and Daughters: Personality and childcare in three-generation families*. New York: John Wiley & sons.
- Cori, J. L. (2010). *The Emotionally Absent Mother: A Guide to Self-Healing and Getting the Love You Missed*. New York: The Experiment.
- Corneau, G. (2010). *Anatomie lásky: Vztahy otec – dcera, matka – syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*. Praha: Portál.

- Cotten-Huston, A. L., & Johnson, L. V. (1998). Brief Report: Daughters and Mothers: Age Differences in Relationship Descriptions and Communicative Desires. *Journal of Adult Development*, 5(2), 117-123. DOI: 10.1023/A:1023091628306.
- Courtney, V. (2012). *Your Girl: Raising a Godly Daughter in an Ungodly World*. Nashville: B&H Books.
- Cowan, P. A., Cowan, C. P., & Kerig, P. K. (1993). Mothers, fathers, sons, and daughters: Gender differences in family formation and parenting style. In P. A. Cowan, D. Field, D. A. Hansen, A. Skolnick, & G. E. Swanson (Eds.), *Family, self, and society: Toward a new agenda for family research* (165–195). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Cutting, T. M., Fisher, J. O., Grimm-Thomas, K., & Birch, L. L. (1999). Like mother, like daughter: Familial patterns of overweight are mediated by mothers' dietary disinhibition. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 69(4), 608-613. Získáno 31. srpna 2015 z: <http://ajcn.nutrition.org/content/69/4/608.long>
- Čáp, J., & Mareš, J. (2001). *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál.
- Debold, E., Wilson, C. M., & Malave, I. (2004). *Mother Daughter Revolution: From Good Girls to Great Women*. New York: Bantam.
- Degges-White, S., & Borzumato-Gainey, Ch. (2014). *Mothers and Daughters: Living, Loving, and Learning over a Lifetime*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.
- Douglas, S. J., & Michaels, M. W. (2004). *The Mommy Myth: The Idealization of Motherhood and How It Has Undermined All Women*. New York: Free Press.
- Edelman, H. (2014). *Motherless Daughters: The Legacy of Loss*. Philadelphia: Da Capo Press.
- Farková, M. (2009). *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada.
- Fenclová, M. (2013). Matka a dcera: Co vše se skrývá za tímto jedinečným vztahem? *Dáma*. Získáno 26. srpna 2015 z: <http://www.dama.cz/laska-a-vztahy/matka-a-dcera-co-vse-se-skryva-za-timto-jedinecnym-vztahem-22232>

- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.
- Fingerman, K. L. (1996). Sources of tension in the aging mother and adult daughter relationship. *Psychology and Aging*, 11(4), 591-606. DOI: 10.1037/0882-7974.11.4.591.
- Fingerman, K. L. (1997). Aging mothers' and adult daughters' retrospective ratings of conflict in their past relationships. *Current Psychology*, 16(2), 131-154. Získáno 5. září 2013 z: <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=64caaa6d-ac33-44e0-9886-5bc0e04f56a8%40sessionmgr4005&vid=10&hid=116>
- Firman, J. & Firman, D. (2003). *Daughters and Mothers: Making it Work*. Florida: Health Communication, Inc.
- Fischer, L. R. (1986). *Linked Lives: Adult Daughters and Their Mothers*. New York: Harper & Row.
- Fischer, L. R. (1991). Between mothers and daughters. *Marriage and Family Review*, 16(3-4), 237-248. DOI: 10.1300/J002v16n03_02.
- Forward, S., & Frazier Glynn, D. (2014). *Mothers Who Can't Love: A Healing Guide for Daughters*. New York: Harper Paperbacks.
- Friday, N. (1997). *My Mother/My Self: The Daughter's Search for Identity*. New York: Dell Publishing.
- Fromm, E. (2010). *Umění milovat*. Praha: Český klub.
- Gilbert, D. J. (nedat). Project Mother – Daughter Talk. Center for Social Work Research: School of Social Work. *The University of Texas at Austin*. Získáno 19. listopadu 2015 z: <https://socialwork.utexas.edu/projects/r0237/>
- Giobbi, G. (1995). Blood Ties: a Case-Study of Mother – Daughter Relationships in Anita Brookner, Sara Maitland and Rosetta Loy. *Deep South*, 1(3). Získáno 7. září 2015 z: http://www.otago.ac.nz/deepsouth/vol1no3/giobbi_issue3.html#one
- Hamkins, S., & Schultz, R. (2008). *The Mother – Daughter Project: How Mothers and Daughters Can Band Together, Beat the Odds, and Thrive Through Adolescence*. New York: Hudson Street Press.

- Harper, K., & DeLoreto, A. (nedat.). *The Mother – Daughter Relationship*. The Department of Human Development: The Mother – Daughter Relationship. *California State University Long Beach*. Získáno 19. listopadu 2015 z: <https://www.surveymonkey.com/s/motherdaughterrelationship>
- Helus, Z. (1984). *Vyznat se v dětech*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Hemmen, L. (2012). *Parenting a Teen Girl: A Crash Course on Conflict, Communication and Connection with Your Teenage Daughter*. Oakland: New Harbinger Publications.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hersh, S. A. (2004). *Mom, I Hate My Life!: Becoming Your Daughter's Ally Through the Emotional Ups and Downs of Adolescence*. NY: Waterbrook Press.
- Herst, Ch., & Padwa, L. (1999). *For Mothers of Difficult Daughters; How to Enrich and Repair the Relationship in Adulthood*. New York: Villard Books.
- Chesler, P. (2009). *Woman's Inhumanity to Woman*. Chicago: Chicago Review Press.
- Jacobs, M., & Jacobs, S. (2010). *Just Between Us: A No-Stress, No-Rules Journal for Girls and Their Moms*. San Francisco: Chronicle Books.
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada.
- Kalivodová, L. (2009). Obezita se dědí z matky na dceru a z otce na syna. *Aktuálně*. Získáno 28. srpna 2015 z: <http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/obezita-se-dedi-z-matky-na-dceru-a-z-otce-na-syna/r~i:article:642295/>
- Kamanová, L. (2009). *Mezigenerační učení mezi matkou a dcerou* (Nepublikovaná diplomová práce). Získáno 5. srpna 2013 z Theses.
- Kaplan, L. J. (1998). *Oneness and Separateness: From Infant to Individual*. New York: Simon & Schuster Inc.
- Kessler, L. (2011). *My Teenage Werewolf: A Mother, a Daughter, a Journey Through the Thicket of Adolescence*. New York: Penguin Books.
- Koenig, N. L. (2013). *Maine Mother – Daughter Project*. *The University of Maine*. Získáno 19. listopadu 2015 z: <https://umaine.edu/mainemotherdaughterproject/>

- Koppelman, S., & Shulman, K. (2004). *Between Mothers and Daughters: Stories Across a Generation (The Women's Stories Project)*. New York: The Feminist Press at the City University of New York.
- Langmeier, J., & Krečířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Lawler, S. (2000). *Mothering the Self: Mothers, Daughters, Subjects*. Abingdon: Routledge.
- Lee, E. E. (2000). *Nurturing Success: Successful Women of Color and Their Daughters*. Westport: Praeger Publishers.
- Lindsey, E. W., & Caldera, Y. M. (2006). Mother – Father – Child Triadic Interaction and Mother – Child Dyadic Interaction: Gender Differences Within and Between Contexts. *Sex Roles*, 55, 511-521. DOI: 10.1007/s11199-006-9106-z.
- Lipovetsky, G. (2007). *Třetí žena: Neměnnost a proměny ženství*. Praha: Prostor.
- Lovasová, L. (2006). *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
- Lucy, J., & Allison, T. (2012). *Moon Mother, Moon Daughter: Myths and Rituals that Celebrate a Girl's Coming-of-Age*. Santa Barbara: Publishing by the Seas.
- Macek, P., & Štefánková, Z. (2012). Vztahy s rodiči a jejich souvislosti s citovou vazbou. In P. Macek, & L. Lacinová. (Eds.), *Vztahy v dospívání (25-40)*. Brno: Barrister & Principal.
- Martin, D. G. (2003). *Clinical practice with adolescents*. Belmont: Brooks/Cole.
- McBride, K. (2009). *Will I ever be good enough?: Healing the daughters of narcissistic mothers*. New York: Free Press.
- Melchiorová, A. (2009). *Mateřství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- Mens-Verhulst, J., Schreurs, K., & Woertman, L. (1993). *Daughtering and Mothering: Female Subjectivity Reanalysed*. New York: Routledge.
- Merrill, S. B. (2013). *The Passionate Mom: Dare to Parent in Today's World*. Nashville: Thomas Nelson.
- Miller-Day, M. A. (2004). *Communication among Grandmothers, Mothers, and Adult Daughters: A Qualitative Study of Maternal Relationships*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

- Mintle, L. (2004). *I Love My Mother, But... Practical Help to Get the Most Out of Your Relationship*. Oregon: Harvest House Publishers.
- Minuchin, P. (1985). Families and individual development: Provocations from the field of family therapy. *Child Development*, 56(2), 289–302. Získáno 16. září 2015 z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3886321>
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Mothers and Daughters (nedat.). Získáno 28. srpna 2015 z Questia: <https://www.questia.com/library/psychology/relationships-and-the-family/family/mothers-and-daughters>
- Northrup, Ch. (2006). *Mother-Daughter Wisdom: Understanding the Crucial Link Between Mothers, Daughters, and Health*. New York: Bantam Dell.
- Novák, T. (2008). *Vztah matky a dcery*. Praha: Grada.
- Oakley, C. (2014). Build a Healthy Mother – Daughter Bond. *WebMD Magazine*. Získáno 31. srpna 2015 z: <http://www.webmd.com/parenting/features/mother-daughter>
- O'Connor, P. (1990). The adult mother/daughter relationship: a uniquely and universally close relationship? *The Sociological Review*, 38, 293–322. DOI: 10.1111/j.1467-954X.1990.tb00913.x.
- Olins, A. (2015). Like Mother, Like Daughter? *Motherland*. Získáno 31. srpna 2015 z: <http://motherland.net/features/like-mother-like-daughter/>
- Pathe, S. (2013). Why some women try to have it all: New research on 'like mother, like daughter'. *PBS Newshour*. Získáno 27. srpna 2015 z: <http://www.pbs.org/newshour/rundown/why-some-women-try-to-have-it-all-new-research-on-like-mother-like-daughter/>
- Preuschoffová, G. (2007). *Výchova dívek*. Praha: Portál
- Purová, Z. (2014). *Vztah matky a dcery z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti*. (Nepublikovaná bakalářská diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Radimecká, O. (2010). *Mezigenerační přenos stylu rodinného života aneb Z dcery matkou*. (Nepublikovaná diplomová práce). Získáno 26. srpna 2015 z Theses.

- Rastogi, M., & Wampler, K. S. (1999). Adult Daughters' Perceptions of the Mother – Daughter Relationship: A Cross-Cultural Comparison. *Family Relations*, 48(3), 327-336. DOI: 10.2307/585643.
- Reistad-Long, S. (nedat.). Mother – Daughter Relationships. *Real Simple*. Získáno 7. září 2015 z: <http://www.realsimple.com/work-life/family/relationships/mother-daughter-relationships>
- Renzetti, C. M., & Curran, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Reynolds, E., & Reynolds, S. (2013). *Mothering and Daughtering: Keeping Your Bond Strong Through the Teen Years*. Boulder: Sounds True.
- Riedelová, I. (2011). *Když se matky a dcery navzájem hledají: Démétrin zármutek a Persefonin návrat: Živoucí mýtus*. Brno: Emitos a Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Russell, A. & Saebel, J. (1997). Mother – Son, Mother – Daughter, Father – Son, and Father – Daughter: Are They Distinct Relationships? *Developmental Review*, 17, 111-147. DOI: 10.1006/drev.1996.0431.
- Říčan, P. (2006). *Cesta životem: Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu*. Praha: Grada.
- Sayersová, J. (1999). *Matky psychoanalýzy*. Praha: Triton.
- Secunda, V. (1991). *When You and Your Mother Can't Be Friends: Resolving the Most Complicated Relationship of Your Life*. New York: Dell Publishing.
- Sharifi, K. H., Masoudi-Alavi, N., Tagharrobi, Z., Sooki, Z., Asgarian, F., & Akbari, H. (2011). Relationship between mothers' and daughters' self-esteem. *Feyz Journal of Kashan University of Medical Sciences*, 15(4), 352-358. Získáno 15. září 2015 z: <http://feyz-journals.kaums.ac.ir/index.php/feyz-journals/article/view/24>
- Shawler, C. (2004). Aging mothers and daughters: Relationship changes over time. *Ageing International*, 29(2), 149-177. DOI: 10.1007/s12126-004-1015-2.

- Shrier, D. K., & Shrier, L. A. (2004). Adult Mother – Daughter Relationships: A Review of the Theoretical and Research Literature. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*, 32(1), 91-115. DOI: 10.1521/jaap.32.1.91.28332.
- Snyderman, N. L. (2003). *Girl in the Mirror: Mothers and Daughters in the Years of Adolescence*. New York: Hachette Books.
- Sophy, Ch., & Kogen, B. (2010). *Side by Side: The Revolutionary Mother – Daughter Program for Conflict-Free Communication*. New York: Harper Collins.
- Soukupová, A. (2011). *Vliv rodičů na formování ženské identity jejich dcer*. (Nepublikovaná diplomová práce). Získáno 22. března 2013 z Theses.
- Spáčalová, V. (2016). *Vztah matky a dcery z pohledu dcer v období střední a starší dospělosti: pokračovací studie*. (Nepublikovaná magisterská diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Stewart, T. M. (2012). *Mothers and Daughters: Mending a Strained Relationship*. Kansas City: Beacon Hill Press.
- Streep, P. (2009). *Mean mothers: Overcoming the legacy of hurt*. New York: Harper-Collins Publishers.
- Surrey, J. L. (1991). The self-in-relation: A theory of women's development. In J. V. Jordan, A. G. Kaplan, J. B. Miller, I. P. Stiver, and J. L. Surrey (Eds.), *Women's growth in connection* (51-66). New York: Guilford Press.
- Ševčíková, H. (2005). *Mýtus dobré matky: Ve vztahu ke kojenci* (Nepublikovaná diplomová práce). Získáno 5. srpna 2013 z Theses.
- Šiklová, J. (2009). *Matky po e-mailu*. Praha: Kalich.
- Tannen, D. (2001). *I Only Say This Because I Love You: How the Way We Talk Can Make or Break Family Relationships Throughout Our Lives*. New York: Random House.
- Tannen, D. (2006). *Co to máš zase na sobě?: Jak spolu komunikují matky a dcery*. Brno: Zoner Press.

- Tartakovsky, M. (2013). 15 Insights on Improving Mother – Daughter Relationships. *Psych Central*. Získáno 27. srpna 2015 z: <http://psychcentral.com/lib/15-insights-on-improving-mother-daughter-relationships/>
- Townsend, J., & Cloud, H. (1996). *The Mom Factor*. Grand Rapids: Zondervan.
- Večerková, K. (2016). *Vztah matky a dcery z pohledu matek v období stáří: pokračovací studie*. (Nepublikovaná magisterská diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci.
- West, G. K. (2002). *Dobrodružství psychického vývoje: Kapitoly z vývojové psychologie*. Praha: Portál.
- Williams, C. L. (2013). *Raising Your Daughter Through the Joys, Tears & HORMONES*. Chicago: 220 Publishing.

DALŠÍ ZDROJE

- Hamkins, S. (nedat.). The Mother-Daughter Project: Mothers and daughters thriving together through adolescence. Získáno 20. října 2015 z: <http://www.themother-daughterproject.com/>
- Hendricks, M. A. (nedat.). Busy Mockingbird: A messy collection of art projects, crafts, and various random things... Získáno 20. října 2015 z: <http://busymockingbird.com>
- Hudson, C. (nedat.). Mother – Daughter Book Club: Fading together for life. Získáno 20. října 2015 z: <http://motherdaughterbookclub.com/>
- Like Mother, Like Daughter: A blog where a mother and daughter share their favorite recipes (nedat.). Získáno 20. října 2015 z: <http://lml.d.org/>
- Like Mother, Like Daughter: Because it's important to maintain the collective memory (nedat.). Získáno 20. října 2015 z: <http://www.likemotherlikedaughter.org/meet-us-2/>
- Like Mother, Like Daughter Blog: Passing down our passion for a beautiful home – from mother, to daughter, to you (nedat.). Získáno 20. října 2015 z: <http://likemotherlikedaughterblog.blogspot.com>
- Like Mother, Like Daughters: Eat what U Like, but Make It Yourself (nedat.). Získáno 20. října 2015 z: <http://likemotherlikedaughters.com/>
- Mother – Daughter Book Reviews (nedat.). Získáno 20. října 2015 z: <http://motherdaughterbookreviews.com>
- Mothers of Daughters (nedat.). Získáno 20. října 2015 z: <http://mothersofdaughters.com/>
- My teenager werewolf (nedat.). Získáno 20. října 2015 z: <http://www.myteenagewerewolf.com>
- Oosterman, R. (nedat.). The Mischievous Mommy. Získáno 20. října 2015 z: <http://themischievousmommy.blogspot.cz/>
- The 2 Seasons: The Mother / Daughter Lifestyle Blog (nedat.). Získáno 20. října 2015 z: <http://the2seasons.com/>

- The blogger's daughter (nedat.). Získáno 20. října 2015 z: <http://thebloggersdaughter.blogspot.com/>
- The Mother – Daughter Blog: Mothers and Daughters sharing what makes their relationship special... ideas, activities and resources (nedat.). Získáno 20. října 2015 z: <http://themotherdaughterblog.blogspot.com/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Formulář zadání magisterské diplomové práce

Příloha č. 2: Český a cizojazyčný abstrakt bakalářské diplomové práce

Příloha č. 3: Otázky dotazníku pro soubor Dcery I

Příloha č. 4: Schéma okruhů a nalezených kategorií

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. Bc. PUROVÁ Zuzana	Bohuslavice 100, Dubicko	F140361

TÉMA ČESKY:

Vztah matky a dcery z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti: pokračovací studie

NÁZEV ANGLICKY:

The relationship between mother and daughter from the perspective of young adult daughters: follow-up study

VEDOUCÍ PRÁCE:

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Diplomová práce je součástí širšího výzkumného záměru katedry psychologie, který je soustředěn na popis a analýzu vztahů mezi matkami a dcerami v různém věku. Postava matky patří mezi nejdůležitější v životě. Vzájemný vztah matky s dětmi patří mezi klíčové faktory, které spolupůsobí při utváření osobnosti. Jde tedy o trvale aktuální téma, jemuž je věnována výzkumná pozornost spíše v rovině patologie (např. zanedbávání a týrání dětí), nikoli v rovině běžného vztahu.

V teoretické části práce budou vymezeny relevantní pojmy především z oblasti vývojové psychologie a psychologie rodiny. Jednotlivé kapitoly se budou týkat mateřství, ženství, rodinných vztahů, výchovy dívek, role dcery a věkového období mladé dospělosti (20 až 33 let). Bude podán přehled o současném stavu poznání v této oblasti.

Výzkumná část bude navazovat na výsledky kvalitativního výzkumu realizovaného v první fázi projektu. Cílem výzkumu bude zmapovat specifika vztahu a komunikace mezi matkami a dcerami z pohledu mladých dospělých dcer. Velikost výzkumného souboru nelze přesně odhadnout, předpokládáme minimálně několik desítek žen dcer ve věku mladé dospělosti (20 až 33 let). Sběr dat bude proveden dotazníkovým šetřením pomocí webového serveru www.vmonline.cz. Půjde o dotazník s otevřenými otázkami vytvořený za účelem projektu.

Pro zpracování dat budou použity postupy obsahové analýzy, případně software ATLAS. Doplnující metodou bude Dotazník citové vazby k rodičům (IPPA) - Širůček, Lacinová, 2008. Výzkumná zjištění budou užitečná v poradenské psychologické praxi.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

Apter, T. E. (2005). You don't really know me: Why mothers and daughters fight and how both can win. New York: W. W. Norton and Company.

McBride, K. (2009). Will I ever be good enough?: Healing the daughters of narcissistic mothers. New York: Free Press.

Preuschhoffová, G. (2007). Výchova dívek. Praha: Portál.

Říčan, P. (2006). Cesta životem: Vývojová psychologie. Praha: Portál.

Tannen, D. (2006). Co to máš zase na sobě?: Jak spolu komunikují matky a dcery. Brno: Zoner Press.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Příloha č. 2: Český a cizojazyčný abstrakt magisterské diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vztah matky a dcery z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti: pokračovací studie

Autor práce: Bc. et Bc. Zuzana Purová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Počet stran a znaků: 139 stran (315 866 znaků)

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 131

Abstrakt: Práce je pokračovací studií předchozí bakalářské diplomové práce a současně je součástí širšího výzkumného záměru Katedry psychologie FF UP v Olomouci. Mapuje specifika vztahu a komunikace matky a dcery z pohledu dcer ve věku mladé dospělosti. Práce je rozdělena na teoretickou a výzkumnou část. Teoretická část obsahuje tři kapitoly, které se věnují mateřství, mladé dospělosti a vztahu matky a dcery. Ve výzkumné byl zvolen kvalitativní přístup a v jeho rámci fenomenologické zkoumání. Jsou vymezeny tři výzkumné otázky týkající se charakteristiky vztahu, negativních a pozitivních aspektů vztahu. Soubor tvořilo 71 dcer ve věku mladé dospělosti (20 – 29 let) a byl vybrán metodou samovýběru. Metodou sběru dat bylo internetové dotazníkové šetření, metodou analýzy dat byla kvalitativní obsahová analýza. Výsledky jsou rozděleny do tří oblastí vycházejících z výzkumných otázek. V práci jsou dosažené výsledky srovnány s informacemi z odborné literatury v teoretické části práce a s výsledky předchozí bakalářské diplomové práce. Analýza přináší také nová výzkumná zjištění a závěry o vztahu matky a dcery. Poznatky z práce mohou sloužit jako podklad pro budoucí práce o tématu, další výzkumy a v poradenské psychologické praxi.

Klíčová slova: mateřství, mateřská láska, vztah matky a dcery, mladá dospělost.

Příloha č. 2: Český a cizojazyčný abstrakt magisterské diplomové práce

ABSTRACT OF THESIS

Title: The relationship between mother and daughter from perspective of young adult daughters: follow-up study

Author: Bc. et Bc. Zuzana Purová

Supervisor: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Number of pages and characters: 139 pages (315 866 characters)

Number of appendices: 4

Number of references: 131

Abstract: The thesis is the follow-up study of previous bachelor thesis and also the part of broader research project of Department of Psychology, Philosophical Faculty of Palacky University in Olomouc. It explores the specifics of mother and daughter relationship and their way of communication from the perspective of daughters at the age of young adulthood. The thesis consists of theoretical and practical part. The theoretical part includes three chapters dealing with motherhood, young adulthood period and the relationship of mother and daughter. The practical part of thesis was elaborated in qualitative approach, particularly phenomenological research. There are three experimental issues concerning the characteristic of this relationship and its negative and positive aspects. The respondents were 71 daughters at the age of young adulthood (20 – 29 years) who were chosen by the method of self-selection. The selected method of data collection was questionnaire survey distributed online, the method of data analysis was qualitative content analysis. The results are divided into three areas according to research questions. The achieved results of research are compared with the information found in professional literature and also with the results of previous bachelor thesis. The analysis brings also new contributions and findings on the topic of mother and daughter relationship. Acquired knowledge can serve as a basis for future studies and researches in this subject area and in advisory psychological practice.

Key words: motherhood, maternity, relationship of mother and daughter, young adulthood.

Příloha č. 3: Otázky dotazníku pro výběrový soubor Dcery I

- Volně charakterizujte svůj vztah s matkou. Jak by se dal popsat?
- **Bylo období, kdy byl Váš vztah lepší? V čem?**
- **A bylo období, kdy byl Váš vztah horší? Za jakých okolností?**
- Bydlíte s matkou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?
- **Co nejčastěji vyvolá neshody a nedorozumění mezi Vámi?**
- **V čem si naopak rozumíte? Je něco, co vás vzájemně sblíží?**
- **Co vás na chování nebo v řeči matky rozčiluje nebo dráždí?**
- Záleží Vám na tom, aby Vaše matka souhlasila s Vašimi rozhodnutími?
- Pociťujete mezi Vámi spíš citový odstup a uzavřenost nebo otevřenost a citovou blízkost? Stojí některá z Vás o větší otevřenost a citovou blízkost ve Vašem Vztahu? Pokud ano, jak to dává(te) najevo?
- **Vnímate matku jako vzor? Pokud ano, v čem?**
- **Je něco, v čem nechcete být jako matka? V čem se chcete odlišit?**
- **Kritizuje Vás matka? V čem?**
- Myslíte, že rozumíte tomu, jak se cítí Vaše matka? Myslíte, že Vaše matka rozumí tomu, jak se cítíte?
- **Vnímate ve Vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?**
- **Vnímate ve Vašem vztahu srovnávání či soupeření? V čem?**
- Mluví s Vámi matka o svých přáních a potřebách přímo nebo v náznacích?
- **Cítíte ze strany matky dost podpory?**
- Respektuje Vás matka dostatečně jako samostatnou a originální bytost?
- **Cítí se někdy matka z Vaší strany ublížená či odmítnutá?**
- **Snaží se matka někdy ovlivnit Váš život podle svých představ?**
- **Myslíte, že je na Vás matka v něčem hrdá? V čem? Jak se to projevuje?**
- **Zklamala Vás někdy matka svou reakcí? Myslíte, že jste Vy někdy zklamala matku?**
- **Čeho si na matce vážíte?**
- **Vděčíte jí za něco?**
- Jak matka reaguje na Vaše úspěchy?
- Jak často se vidíte osobně? Je to pro Vás dostačující? Myslíte, že tato frekvence kontaktu stačí Vaší matce?
- Pomáháte s něčím Vaší matce?
- **Jak byste definovala „dobrou matku“?**
- Jste vdaná? Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co jste se vdala?
- Máte děti? Kolik máte dětí?? Cítíte nějakou změnu ve vztahu k matce od té doby, co máte dítě / děti? Pokud ano, jakou? Pomáhá vám matka hlídat děti?

Příloha č. 4: Schéma okruhů a nalezených kategorií

Charakteristika vztahu	
Obecná charakteristika vztahu	pozitivní a milující vztah
	běžně fungující vztah
	negativní a problematický vztah
	pozice zastávané ve vztahu
Bydlení	charakter bydlení
	pozitivní změna vztahu po dceřině odstěhování
	vztah je beze změn po dceřině odstěhování
	negativní změna vztahu po dceřině odstěhování
Souhlas s rozhodnutími	zásadně záleží na matčině souhlasu
	matčin souhlas nebo nesouhlas jako významný faktor ovlivňující dceřino rozhodování
	relativně záleží na matčině souhlasu
	podrobnější charakteristika souhlasu s rozhodnutími
	nezáleží na matčině souhlasu
Citový odstup a uzavřenost versus otevřenost a citová blízkost	převládající otevřenost a citová blízkost
	převládajícím citový odstup a uzavřenost
	nevyhraněnost citového odstupu a uzavřenosti versus otevřenosti a citové blízkosti
	spokojenost či nespokojenost s mírou citového odstupu a uzavřenosti versus otevřenosti a citové blízkosti
	větší zájem matek o otevřenost a citovou blízkost
Empatie	porozumění pro matčiny pocity
	porozumění pro dceřiny pocity
	podrobnější charakteristika empatie
	vzájemné nepochopení pro pocity
Vyjadřování matčiných přání a potřeb	přání a potřeby vyjadřují přímo
	přání a potřeby vyjadřují v náznacích
	podrobnější charakteristika vyjadřování přání a potřeb
	přání a potřeby nevyjadřují
Respektování dceřiny samostatnosti a originality	dostatečný respekt dcery jako samostatné a originální bytosti
	respekt jako samostatné a originální bytosti s výhradami
	podrobnější charakteristika respektování dceřiny samostatnosti a originality
	nedostatečný respekt dcery jako samostatné a originální bytosti
Reakce na úspěchy	jednoznačně pozitivní reakce
	podrobnější charakteristika jednoznačně pozitivní reakce
	pozitivní reakce s výhradami
	na úspěch nereagují

Příloha č. 4: Schéma okruhů a nalezených kategorií

Frekvence kontaktu	charakter frekvence osobního kontaktu
	frekvence osobního kontaktu s matkou je uspokojivá pro dcery
	frekvence osobního kontaktu s dcerou je méně uspokojivá pro matky
	podrobnější charakteristika frekvence kontaktu
Pomoc matce ze strany dcery	témata pomoci matce
	psychická podpora
	podrobnější charakteristika pomoci matce ze strany dcery
	dcera nepomáhá
	matka pomoc odmítá
Změny ve vztahu po dceřině svatbě	pozitivní změna po dceřině svatbě
	vztah beze změn po dceřině svatbě
	negativní změna po dceřině svatbě
Změny ve vztahu po narození dceřina dítěte či dětí	pozitivní změna po narození dceřina dítěte či dětí
	negativní změna po narození dceřina dítěte či dětí
	pomáhají hlídat a podílejí se na výchově
	nepomáhá hlídat a nepodílí se na výchově

Negativní aspekty vztahu	
Horší období vztahu	období puberty
	pozitivní změny vztahu po období puberty jako významný přelom
	podrobnější charakteristika horšího období vztahu
	vztah je beze změn
Neshody a nedorozumění	odlišné názory na nějakou typicky konfliktní oblast
	další témata
	podrobnější charakteristika neshod a nedorozumění
Problematické oblasti v chování a řeči ze strany matky	popírají neshody a nedorozumění
	problematické povahové vlastnosti
	problematická vzájemná komunikace
	problematické projevy v chování
	další témata
Touha po odlišení od matky	popírají problematické oblasti v chování a řeči matky
	povahové vlastnosti
	oblasti, v nichž matka nedosáhla úspěchu
	odlišit se v mateřské roli
	další témata
	potvrzují svoji podobnost matce
	ve všem
v ničem	

Příloha č. 4: Schéma okruhů a nalezených kategorií

Kritika	matky dcery kritizují
	podrobnější charakteristika kritiky
	matky dcery nekritizují
Negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity	popírají negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity
	připouštějí nějaké negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity
	nepříjemné pocity
	negativní pocity
	rozporuplné (ambivalentní) pocity
Srovnávání či soupeření	popírají soupeření ve vztahu
	připouštějí srovnávání ve vztahu
	podrobnější charakteristika srovnávání či soupeření
Pocity ublížení a odmítnutí	vzájemná komunikace
	další témata
	podrobnější charakteristika pocitů ublížení a odmítnutí
	popírají pocity ublížení a odmítnutí
Vliv matky na život dcery	potvrzují vliv matky na život dcery
	popírají vliv matky na život dcery
	podrobnější charakteristika vlivu matky na život dcery
	interpretují pozitivně
	interpretují negativně
Pocity zklamání	chování
	vzájemná komunikace
	povahové vlastnosti
	podrobnější charakteristika pocitů zklamání
	popírají pocity zklamání

Pozitivní aspekty vztahu	
Lepší období vztahu	nejlepší období vztahu v současnosti
	podrobnější charakteristika lepšího období vztahu
	lepší období vztahu bylo dříve
	vztah je beze změn
Oblast porozumění a sblížení	důsledek vzájemné podobnosti
	vzájemná komunikace
	pohled na významnost rodiny
	další témata
Matka jako vzor	vzor ve výchově dětí
	další témata
	popírají matku jako vzor

Příloha č. 4: Schéma okruhů a nalezených kategorií

Míra podpory ve vztahu ze strany matky	potvrzují dostačující míru podpory
	další témata
	popírají dostačující míru podpory od matky
	dvě odchylky
Hrdost ze strany matky a její projevy	potvrzují hrdost ze strany matky
	podrobnější charakteristika hrdosti ze strany matky
	projevy hrdosti
	popírají hrdost ze strany matky
Úcta k matce	výchova a péče
	další témata
Vděčnost k matce	potvrzují vděčnost k matce
	popírá vděčnost k matce
Definice „dobré matky“	povahové vlastnosti „dobré matky“
	pozitivní vztah s dítětem
	výchova a péče
	vzájemná komunikace
	nedokonalost
	dobrá učitelka
	podrobnější charakteristika „dobré matky“
	jako příklad „dobré matky“ uvádějí dcery svoji matku